

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Husitská teologická fakulta

Bakalářská práce

Význam působení rodičů na dítě v rozvedeném manželství

Importance of parent influence on child in divorced families

Obor studia:

Sociální pedagogika

Vedoucí práce:

Mgr. Hana Nádvorníková

Vypracovala:

Iva Kořínková, DiS.

Praha 2010

Poděkování

Ráda bych poděkovala vedoucí absolventské práce Mgr. Haně Nádvoříkové za ochotné přijetí k vedení mé práce a odbornou pomoc při zpracování.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury.

Současně dávám svolení, aby tato bakalářská práce byla umístěna v Ústřední knihovně Univerzity Karlovy, kde může být používána ke studijním účelům.

V Praze 21. června 2010

.....

Iva Kořínková, DiS.

Anotace

Bakalářská práce se zabývá tématem rozvodu zejména z hlediska jeho působení na děti. Teoretická část seznamuje čtenáře s pojmem rozvod jako sociální událostí a fenoménem posledních let. Popisuje ho z pohledu práva, ze sociologického pohledu, ale hlavně z hlediska psychologického. Čtenáři jsou přiblíženy všechny typy možné porozvodové péče, která zpravidla rozhoduje o dalším kontaktu dítěte s rodiči, a tak ovlivňuje jeho zdravý psychický, sociální i tělesný vývoj.

Výsledky dotazníkového šetření v praktické části práce odhalují negativní dopady rozvodu a nedostatečného kontaktu dítěte s otcem na mládež. Praktickou část doplňují zpracované kazuistiky. Zachycují klima rodiny v rozvodovém a porozvodovém období a jsou ilustrujícími příklady dětského chování i prožívání v důsledku odloučení rodiče nebo strachu z odloučení, jakožto následku této stresující rodinné události.

Cílem mé práce je zdůraznit význam působení obou rodičů na dítě v rozvedeném manželství.

Annotation

Thesis deals with the topic of divorce, in particular with regard to its influence on children. The theoretical part acquaints the reader with a divorce as social event and phenomena of recent years. It describes it from the perspective of rights, from sociological perspective, but mainly from psychological. There are all types existing custody draw near to readers, which generally decides about the next contact child with parents. And this contact is important for healthy psychological, social and physical progression.

In a practical part of thesis the results of the questionnaire research revealing the negative effects of divorce and child's lack of contact with the father for youth. The processed case reports complete a practical part. It presented climate family in divorced and after-divorced time and these are illustrative examples of child behavior and feeling because of separation of the parents or the fear of separation, as the result of this stressful family event.

Použité zkratky

DKC = Dětské krizové centrum

OSPOD = Oddělení sociální právní ochrany dětí

SOŠ = střední odborná škola

SOU = střední odborné učiliště

Klíčová slova v českém jazyce

Rozvod, porozvodová péče, kontakt, dítě, rodič, soud, střídavá péče, dotazník, respondent, kazuistika.

Keywords

Divorce, custody, contact, child, parent, court, shared custody, questionnaire, informant, case report.

Obsah

ÚVOD	9
1 Od manželství, přes manželskou krizi až k rozvodu?	13
1.1 Rozvrat partnerských vztahů a rodiny	13
1.1.1 Příčinná souvislost rozvodů	16
1.2 Formy pomoci.....	17
1.3 Rozvodový proces z pohledu práva.....	20
1.3.1 Smluvený rozvod	20
1.3.2 Klasický „sporný“ rozvod.....	21
2 POROZVODOVÁ PÉČE O DĚTI.....	23
2.1 Rozhodování o dětech z pohledu práva	23
2.1.1 Možnosti porozvodové péče v ČR.....	24
2.2 Styk dítěte s rodiči	26
2.2.1 Bránění styku rodiče s dítětem.....	26
2.3 Statistické údaje.....	27
3 VLIV ROZVODU NA DÍTĚ.....	29
3.1 Emoce dětí a jejich chování v době kolem rozvodu	29
3.1.1 Reakce chlapců a reakce dívek	32
3.1.2 Jak se k dětem chovat?.....	32
3.2 Postavení dítěte v průběhu rozvodu a po něm	33
3.2.1 Rodiče by si měli uvědomit	35
4 DÍTĚ POTŘEBUJE OBA RODIČE	36
4.1 Od patriarchy k matriarchátu	36
4.2 Rozvod jako častá ztráta jednoho rodiče	37
4.3 Rozvod jako možná ztráta širších rodinných příslušníků	38
4.4 Děti a nevlastní rodiče	38
5 DŮLEŽITÝ OTCOVSKÝ FAKTOR.....	40
5.1 Kompetentnost otce jako plnohodnotného rodiče	40
5.2 Přínos otcovského faktoru pro vývoj dítěte	41
5.2.1 Přínos pro chlapce.....	41

5.2.2	Přínos pro dívky	42
5.3	Co když otcovský faktor chybí	42
5.3.1	Rizika pro chlapce.....	42
5.3.2	Rizika pro dívky.....	43
6	DŮLEŽITÝ MATEŘSKÝ FAKTOR	44
6.1	Přínos mateřského faktoru pro vývoj dítěte.....	44
6.2	Co když mateřský faktor chybí?	45
7	NEGATIVA VÝHRADNÍ PÉČE	47
7.1	Negativa výhradní péče otce.....	48
7.2	Negativa výhradní péče matky	48
7.3	Výhradní péče raději u matky nebo u otce?.....	49
8	STŘÍDAVÁ PÉČE RODIČŮ PO ROZVODU	50
8.1	Kde se střídavá péče osvědčuje a kde naopak?.....	50
8.2	Pozitiva střídavé péče	51
8.2.1	Pozitiva pro děti	51
8.2.2	Pozitiva pro rodiče	52
8.2.3	Střídavá péče podle řešerše Jiřího Tyla.....	52
8.3	Negativa střídavé péče.....	53
9	DOTAZNÍKOVÉ ŠETŘENÍ.....	56
9.1	Cíl výzkumu	57
9.2	Reprezentativní vzorek a metodika výzkumu.....	57
9.3	Stanovené hypotézy	58
9.4	Základní údaje o respondentech	58
9.5	Vyhodnocení odpovědí dotazníků	61
9.5.1	Otázka číslo 1.....	61
9.5.2	Otázka číslo 2.....	63
9.5.3	Otázka číslo 3.....	65
9.5.4	Otázka číslo 4.....	67
9.5.5	Otázka číslo 5.....	68
9.5.6	Otázka číslo 6.....	70
9.5.7	Otázka číslo 7.....	71
9.5.8	Otázka číslo 8.....	72

9.5.9	Otázka číslo 9.....	72
9.5.10	Otázka číslo 10.....	73
9.5.11	Otázka číslo 11.....	75
9.5.12	Otázka číslo 12.....	77
9.5.13	Otázka číslo 13.....	79
9.5.14	Otázka číslo 14.....	81
9.5.15	Otázka číslo 15.....	82
9.6	Shrnutí výsledků dotazníků	83
9.7	Vyhodnocení hypotéz	84
10	KAZUISTIKY	90
10.1	Kazuistika 1	90
10.1.1	Komentář k případové studii.....	94
10.2	Kazuistika 2	95
10.2.1	Komentář k případové studii.....	97
10.3	Kazuistika 3	98
10.3.1	Komentář k případové studii.....	102
	ZÁVĚR	103
	LITERATURA.....	106
	PŘÍLOHY	109

Úvod

Tématem mé bakalářské práce je „význam působení rodičů na dítě v rozvedeném manželství“. Touto prací navážu na téma mé absolventské práce obhájené při studiu Vyšší odborné školy pedagogické a sociální v Evropské ulici 33, Praze 6. Absolventská práce nesla název „rozvod – vliv na dítě“ s podtématem „porozvodová péče o dítě“.

Rozvod přináší mnoho emocí a změn, a to nejen hlavním představitelům – manželům, ale i celé rodině, zejména dětem, které jsou v neposlední řadě účastníky tohoto čím dále častějšího procesu. Dítě má právo na život plný lásky, štěstí a porozumění, a to jak ve funkční rodině spojené svazkem rodičů, tak i po jejich případném rozvodu.

Jestliže rodiče docílí po rozvodu důležité dohody o tom, jak pečovat o své dítě, jak dosáhnout toho, aby bylo spokojené, dává to poklad pro jeho zdravý citový, sociální i tělesný vývoj. Pokud je to možné, a to ve většině případů je, dítě má nárok, aby v jeho výchově pokračovali rodiče oba i po rozvodu manželství. Přesto, často díky rozhodnutí jednoho nebo obou rodičů či státních orgánů, dítě v drtivé většině ztrácí s otcem přirozený kontakt nebo je tento kontakt velmi nekvalitní.

Jak jsem již uvedla, rozvody jsou v naší společnosti stále častější skutečností. V souvislosti s tím v této době přibývá dětí, které jsou ohroženy kromě odcizením rodiče i psychickou nestabilitou a poruchami v sociálním chování. A právě aktuálnost rozvodové problematiky, spolu se zájmem o psychologii a touhou pomáhat lidem, dětem – rodinám (zejména pak ohroženým), je pro mě motivací ke studiu a napsání odborné bakalářské práce. Věřím, že získané dovednosti využiji také ve své budoucí profesi nebo i v osobním životě jako matka.

Teoretická část bakalářské práce je díky téměř totožnému tématu v podstatě shodná s teoretickou částí absolventské práce. Věnuji ji tomu, jaké jsou možnosti porozvodové péče, co dítěti přináší nebo naopak co „bere“ výhradní péče matky nebo výhradní péče otce a nakonec i tomu, co přináší či „bere“ společná (střídavá péče) obou rodičů. Rozvod definuji podle zákona, popisuji ho i podle toho, jak ho vidí psychologové. Práce obsahuje samozřejmě i kapitolu, kde uvádím všechny vlivy rozvodu působící na dítě. A to vše s pomocí odborné literatury od významných autorů - psychologů, sociologů a znalostí získaných ze studia i odborné praxe.

V části praktické sestavím dotazník, ve kterém budu zjišťovat postoje, názory, zkušenosti a pocity respondentů středních odborných škol, středních odborných učilišť a gymnázia s cílem zjistit, jak rozvod rodičů působí na budoucí život respondentů. Jako druhou metodu zařadím několik kazuistik, které byly součástí i absolventské práce.

Hypotézy:

1. Předpokládám, že respondenti pocházející z rozvedeného manželství svých rodičů, mají negativnější názory na instituci manželství, než respondenti pocházející z úplných rodin.
2. Myslím si, že dívky z rozvedených rodin, jsou spokojenější se svěřením své osoby do porozvodové péče, než chlapci.
3. Domnívám se, že dívky z rozvedených rodin, na které jejich biologický otec působí málo nebo vůbec, mají větší zkušenosti s partnerskými vztahy a dříve začínají vést sexuální život, než dívky z rozvedených rodin, na které jejich biologický otec působí často.
4. Myslím, že se vztah respondentů z rozvedených rodin k rodičům po jejich rozvodu změnil.
5. Podle mého názoru mají chlapci z rozvedených rodin, na které jejich biologický otec působí málo nebo vůbec, více konfliktní vztah se svou matkou, než chlapci z rozvedených rodin, na které jejich otec působí často.

Teoretická část

1 Od manželství, přes manželskou krizi až k rozvodu?

Rozvod je dlouhodobý proces a byla by velká chyba myslet si, že začíná podáním žádosti o rozvod, vrcholí v soudní síni, kde i končí soudním rozhodnutím. Podle mého názoru je pro manžele žádoucí si tento důležitý krok promyslet, zvláště pak pro manžele rodiče.

Myslím, že někdy je „lepší“ ukončit nefunkční soužití, než prodlužovat trápení partnerů sebe samých nebo hlavně nezletilých dětí. Na druhou stranu by oba rodiče, někdy i děti (hlavně starší), mohli pracovat na záchraně manželského spojení a udržení rodinných pout.

1.1 Rozvrat partnerských vztahů a rodiny

Rozvedení dvou sezdaných lidí a rozpad rodiny mívá prvopočátky v jejich manželských problémech, podotýkám „mívá“, manželské neshody jsou přirozenou součástí manželství, ale mohou signalizovat i blížící se rozvod.

Myšlenka rozvodu vzniká většinou nejdříve v jednom manželovi, později se s tímto návrhem musí vyrovnat i druhý manžel, který se ne vždy rád emočně od toho druhého odpoutává. Více či méně citlivě jsou seznámeny i děti, které prochází vlastním procesem přijetí tohoto faktu. Rozvod by měl přinést úlevu nejen manželům, ale i celé rodině. Velmi často však rozvodový proces naopak rozvíří emoce a přináší více stresu než vytoužené úlevy a klidu.

Rozvod probíhá pokaždé trochu jinak, s ohledem na příčinu jeho vzniku. Oldřich Matoušek a Šárka Uhlíková¹ popisují čtyři typy rozvodů.

a) Opuštění partnera, aniž by byla navázána silnější vazba

Tento rozvod nebývá tak emotivně nabitý, jde o mladá manželství nebo i o manželství lidí vyššího věku, v obou případech se ale partneři znali krátce a manželství uzavřeli pod tlakem těhotenství nebo traumatu po předchozím rozpadlém vztahu či rozvodu.

b) Vyústění prvních krizí

Jde o krizi spojenou s rodinnými nároky manželů a jejich dětí často ve školním věku. Manželé jsou zaskočeni požadavky manželství, matky bývají vyčerpané péčí o dítě. Dále jde o střet zvyků, které si partneři nesou z původní rodiny, někdy i o nevěru, která bývá podnětem pro vznik rozvodu.

c) Odmítnutí partnera, protože se u něj projeví předtím málo zřetelné rysy

U jednoho partnera se po určité době manželství projeví sklony k alkoholismu, workoholismu nebo jiné rysy, např. apatie, násilnost atd. Druhý partner podá žádost o rozvod, protože tyto rysy není schopný akceptovat např. proto, že způsobují nezáměr o děti či jejich ohrožení. Může to ale i dlouhou dobu trpět a k rozvodu se neodhodlat. Někdy dochází i k diskvalifikaci manžela, protože uvedené rysy se ve skutečnosti neobjevují, jsou jen snahou druhého manžela poškodit.

d) Vyčerpání vztahu

Nalezneme zde souvislost s tzv. *syndromem opuštěného hnízda*, děti dospívají a opouštějí domov. Manželé nemohou nalézt jiné společné zájmy kromě starosti o děti. Mohou se i rozjitřit spory, které dosud kvůli udržení rodiny nepropukly naplno. Tito manželé se obávají rozvodu, jsou na sebe už příliš zvyklí a bojí se, že jiný vztah už by těžko kvůli vyššímu věku nebo např. zdravotnímu stavu navázali.

¹ MATOUŠEK, O., KOLÁČKOVÁ, J., KODYMOVÁ, P. (eds.). *Sociální práce v praxi*. Praha: Portál s.r.o., 2005.

Zdeněk Matějček a Zdeněk Dytrych¹ dále uvádí tři teoretické stadia rozvodu.

a) Manželský (rodinný) nesoulad

Vzniká z více či méně podstatných rozporů, ve kterých se prokazuje snížená schopnost partnerů najít vhodné kompromisy a rozpory řešit; tento manželský nesoulad, který je poměrně běžný a nebývá nikým „diagnostikován“, přechází v menší části případů v manželský (rodinný) rozvrat.

b) Manželský (rodinný) rozvrat

Jde již o podstatnější postižení některé ze základních rodinných funkcí (emoční, ekonomické, výchovné); rodinný rozvrat může být akutní nebo dlouhodobý; v některé ze svých fází pak může přejít v rozvod.

c) Rozvod

Je formálně právním ukončením manželského vztahu dvou jedinců, krajním řešením v procesu rozvratu manželství; rozvod na rozdíl od rozvratu manželství je *deklarován*, a to tím, že je podán návrh na rozvod, že proběhne rozvodové řízení a do celého děje, který byl předtím pouze součástí rodinného života, vstupují úřední instituce, jako např. soudy, právníci, oddělení péče o dítě aj.

Neuvedené stadium po formálním rozvodu se nazývá *emoční rozvod*, někdy též *psychorozvod*. Trvá většinou jeden až tři roky. Rozvod emoční končí tehdy, když jsou bývalí manželé schopni vést vlastní život nezávislý jeden na druhém. Následky rozvodu menší či větší si účastníci ale nesou po celý život.

Kromě rozvodů deklarovaných existuje špatně zjiitelné množství nefunkčních rodin, jde o tzv. *nedeklarované rozvody*.

¹ MATĚJČEK, Z., DYTRYCH, Z. *Krizové situace v rodině očima dítěte*. Praha: Grada Publishing a.s., 2002.

1.1.1 Příčinná souvislost rozvodů

Rozvodovost stoupá, na druhou stranu lidé stále méně uzavírají manželský svazek, v budoucnu tedy bude zřejmě i rozvodů méně. Předpokládám, že sám sňatek manželů nepřispívá k rozvodům, páry se tedy rozcházet budou stále a to bez ohledu na to, zda-li jsou „svoji“, nebo ne. A tak manželé stejně nepředvedou psychickému vyrovnávání se s rozchodem a děti s odlukou svých rodičů stejně jako pravděpodobnému odcizení se jednomu rodiči. Ušetření budou ovšem soudního procesu. Mohlo by nás napadnout - dá se předejít rozpadu manželství? Do jisté míry je možné riziko rozvodu snížit. Sleduje se totiž rozvodovost s ohledem na několik příčinných vztahů.

Nejčastěji sledované prediktory podle Iva Možného¹ jsou:

1. socioekonomický status – tedy příčinná souvislost rozvodu ke vzdělání, povolání a příjmu manžela nebo manželky,
2. věk vstupu do manželství,
3. etnicita a rasa,
4. děti,
5. doba trvání manželství,
6. místo bydliště – ve městě a nebo na venkově,
7. náboženství,
8. dědičnost rozvodovosti,
9. a pořadí manželství.

Můžeme ovlivnit nebo alespoň se snažit zvýšit vlastní vzdělání. Zajistíme si tak spíše vyšší příjem, který zvyšuje pravděpodobnost ekonomické pohody v rodině. Není však pravda, že čím vyšší příjem, tím je menší pravděpodobnost rozvodu. Záleží totiž ještě na jednom faktoru - na pohlaví. Zjednodušeně, pro udržení rodiny je lepší, aby větší finanční ohodnocení měl muž. Věk vstupu do manželství lze také ovlivnit. Mladá manželství častěji dříve než dnes vznikala z důvodu gravidity ženy. Myslím, že ale díky dnešní dostupnosti velmi spolehlivé antikoncepce lze rodičovství snadno naplánovat. Dále to jsou děti. Větší počet dětí snižuje

¹ MOŽNÝ, I. *Rodina a společnost*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2006.

pravděpodobnost rozvodu, tak jak dokazuje statistika v kapitole 2. Přítomnost dítěte v rodině může udržovat manželství, nezaručuje v něm ale spokojenost.

Jsou ale faktory, které nemůžeme ovlivnit. Je to například naše rasa, k ní se často přidružuje náboženství. Ano, víru si můžeme zvolit sami, ne ale všechny národnosti jsou k tomu tak tolerantní. Svou roli hrají také zvyky a tradice konkrétních společností. Není náhodou, že v kraji Vysočina a ve Zlínském kraji je rozvodovost dlouhodobě nižší na rozdíl od Karlovarského, Ústeckého, Libereckého kraje a kraje Praha, kde je rozvodovost nejvyšší. A už vůbec nemůžeme ovlivnit, že naši rodiče jsou rozvedení. Jen tento fakt představuje velké riziko toho, že jsme ohroženi rozvodem.

1.2 Formy pomoci

Rozvádějící se manželé ne vždy využívají odborné pomoci, přestože by byla pro ně třeba přínosná a možná by mohla i manželství zachránit. Ne každý totiž věří, že jim může někdo v jejich situaci pomoci, když je vlastně ani nezná.

Rozdělila jsem formy pomoci do sedmi skupin.

a) Manželské nebo partnerské poradny

Jde o poradny pro manžele, kteří se ocitli v krizi, kterou nejsou sami schopni vyřešit, a hledají pomoc i objektivní názor zkušeného terapeuta. Klientem těchto poraden může být jen jeden z manželů, protože druhý nemusí chtít z různých důvodů spolupracovat. Výsledky práce s jedním z manželů jsou pak méně efektivní, protože terapeutovi se dostává náhled na věc jen z jedné strany. V poradně se řeší zejména vztahy mezi manželi. Terapeuta zajímá, co mají oba společného, čeho si na sobě vzájemně cení, co jim na druhém partnerovi vadí. Terapie se může dotýkat okrajově i intimních, tedy sexuálních problémů páru. Dále vztahu bližších rodinných příslušníků, zejména dětí. Kromě vlastního rozhodnutí tuto pomoc manželům může doporučit pracovnice OSPOD, může být také nařízena usnesením nebo rozsudkem soudu, pokud ví, že rodiče řeší dlouhodobě spor o děti.

Manželská poradna nese často ošemetný název, a to „poradna pro rodinu, manželství a mezilidské vztahy“. Název poradny nemusí ani obsahovat slovo manželství, a přesto poradenství pro manžele poskytuje- může to být třeba „psychologická ambulance“, „psychologická poradna“ nebo jen „poradna pro rodinu“. Těchto poraden najdeme v České republice více než osmdesát, každý kraj jich má několik. Podrobný seznam poraden je možný nalézt na internetu.

b) Mediační centra

Tato centra poskytují služby, které by měly vést k nenásilnému řešení sporů tzv. mediací. Existují mediace zaměřené na pomoc lidem v různých tíživých situacích, např. pomoc drogově závislým. Mediace určená rodině v rozvodu se nazývá rodinná mediace. Snaží se najít různé alternativy pomoci pro celou rodinu. Nevzdává se rozvodu jako řešení, snaží se ale pomoci mu předejít. Pokud to nelze, pomáhá dojít ke spolupráci mezi manželi, kteří se sobě odcizili. Dál pomáhá k dohodě o výchově nezletilých dětí, o styku rodiče s nezletilým dítětem, o výši výživného na nezletilé dítě. Řeší také dohody o rozdělení společného jmění manželů a další možné problémy.

c) Rodinné poradny

Pomoc pro rodinu najdeme opět pod různými názvy. Většina z manželských poraden se věnuje zároveň pomoci celé rodině. Rozvod je událost, která se dotýká celé rodiny, mění vztahy často k horšímu. Někdy je vhodné proto vyhledat odbornou pomoc, aby se jedinečná příbuzenská pouta nepřetrhala.

d) Právní poradny

Právní poradny poskytují pomoc manželům v rozvodu. Zajišťují otázky týkající se ochrany práv a prosazení klientova cíle, právní zastoupení v soudním řízení o rozvod manželství, sepsání potřebných návrhů a listin a nakonec i vypořádání majetku, tedy společného jmění manželů. Tyto poradny bývají nemálo placené.

e) Psychologické nebo psychiatrické poradny

Muž nebo žena může vyhledat pomoc psychologa nebo psychiatra, pokud cítí, že se s rozvodem nevyrovnal/a. Není schopen/schopna začít žít sám/sama bez druhého manžela, není schopen/schopna si nalézt nového partnera a trpí depresemi. Tuto pomoc vyhledávají zejména ženy, které se rozvádět nechtěly. Pomoc je také na místě pro týrané ženy, na kterých manželství zanechává dlouhodobé psychické následky.

f) Psychologické poradny pro děti

Pomoc dítěti, které trpí následky rozvodu, může navrhnout nejen rodič, který by si měl změny v chování dítěte jako první všimnout, může to být ale i dětský lékař, který sledává u dítěte psychosomatické potíže. Dítě se neumí samo vypořádat s depresivními stavy. Odborná pomoc je někdy velmi vhodná, aby se předešlo následkům jako jsou neurologické potíže a později i potíže dítěte ve vlastním partnerském životě a mezilidských vztazích. Kromě klasických psychologických poraden je možná pomoc dětem i v tzv. Dětském krizovém centru, kde psychologové v příjemném prostředí blízkém právě dětem citlivě pomáhají dětským klientům v jejich těžké situaci.

g) Organizace pro pomoc otcům

Muži otcové mohou hledat právní pomoc a poradenství u organizací, které bojují za rovnoprávnost mezi muži a ženami ve věci rodičovství. V České republice existuje například organizace „Spravedlnost dětem“, „Český svaz mužů“, „Unie otců – Otcové za práva dětí“, „Sdružení za dodržování práv dětí a rodičů“ nebo organizace „K213“.

Lze zařadit i českou organizaci, která prosazuje střídavou péči jako ideální formu porozvodové péče a tak nevyklučuje otce jako pečovatele dítěte po rozvodu. Nazývá se „Children of Europe“.

Dnes existují i tzv. manželské poradny on-line na internetu, kde si mohou partneři vyplnit anonymní test a zjistit, co jejich vztahu chybí, nebo naopak co právě jejich vztah posiluje. Je také možné získat radu od partnerského poradce prostřednictvím chatu.

1.3 Rozvodový proces z pohledu práva

K rozvodu manželství soud přistoupí, pokud je tak hluboce a trvale rozvráceno, že nelze očekávat jeho obnovení, přihlíží přitom k příčinám rozvratu manželství a na zřetel bere zejména zájem nezletilých dětí.

Pokud má dojít k rozvodu manželství, ve kterém jsou nezletilé děti, probíhá tento rozvod ve dvou etapách. Musí totiž dojít k úpravě práv a povinností k nezletilým dětem před samotným rozvodem v občanskoprávním řízení. K této úpravě lze dojít buď dohodou, nebo rozhodnutím soudu. Co se týče rozvodového řízení, existují dva typy. A to rozvod „smluvený“, nebo rozvod „klasický“ neboli „sporný“.

1.3.1 Smluvený rozvod

Zákon o rodině¹ uvádí - jestliže manželství trvalo alespoň jeden rok, manželé spolu nejméně šest měsíců nežijí a k návrhu na rozvod se druhý manžel připojí, má se za to, že podmínky pro rozvod jsou splněny. Soud nezjišťuje příčiny rozvratu a manželství rozvede, jsou-li předloženy:

- a) písemné smlouvy s úředně ověřenými podpisy účastníků upravující pro dobu po tomto rozvodu vypořádání vzájemných majetkových vztahů, práva a povinnosti společného bydlení a případnou vyživovací povinnost, a
- b) pravomocné rozhodnutí soudu o schválení dohody o úpravě poměrů nezletilých dětí pro dobu po rozvodu.

Manželství však není rozvedeno, i přes splnění ostatních podmínek, pokud by bylo v rozporu se zájmem dětí. Návrh na rozvod podává zpravidla jeden manžel a druhý se v případě smluveného rozvodu písemně připojuje. Součástí žádosti jsou už i dohody schválené soudem týkající se majetkového vypořádání, bydlení, popř. vyživovací povinnost a dohody o úpravě poměrů nezletilých dětí.

¹ Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině. Hlava pátá, §24a, odst. 1.

Dohoda o úpravě poměrů nezletilých dětí pro dobu po rozvodu obsahuje hlavně to, komu bude dítě svěřeno do péče nebo zdali bude ve střídavé péči. Úprava styku dítěte s rodičem, který ho nebude mít ve své péči, nemusí být v dohodě uvedena. Dále jde o částku výživného na dítě od rodiče, kterému dítě do péče svěřeno nebude. K dohodě se vyjadřuje opatrovník nezletilých dětí, bývá to sociální pracovník pověřeného obecního úřadu oddělení sociální péče o děti. Zjišťuje stanoviska rodičů i dětí. Výsledkem je zpráva o rodinných poměrech, která je předložena soudu v opatrovnickém řízení.

Výhodou smluveného rozvodu je, že trvá poměrně krátkou dobu, a tak zkracuje psychické napětí v soudním řízení, které ve sporném rozvodu může probíhat i několik let. Stojí tedy možná za to, aby se manželé pokusili této dohody dosáhnout sami nebo i za pomoci manželských, rodinných nebo jiných poraden.

1.3.2 Klasický „sporný“ rozvod

Návrh na sporný rozvod podává logicky jeden z manželů. Druhý bývá soudem vyzván, aby se k návrhu písemně vyjádřil. Oba manželé musí předložit ke svému tvrzení důkazy. Těmi bývají většinou jen výpovědi účastníků, tedy manželů, před soudem.

Rozvod nesmí být v rozporu se zájmem dětí daným zvláštními důvody. To je například invalidita dítěte, jeho fyzická či psychická porucha, která vyžaduje péči obou rodičů, ale i enormně silná citová vazba na oba rodiče.

Jedna z novel po roce 1998 se týká tzv. *sankčního rozvodu*. Je zakotvena opět v zákoně o rodině¹ - návrhu na rozvod, s nímž nesouhlasí manžel, který se na rozvratu manželství porušením manželských povinností převážně nepodílel a jemuž by byla rozvodem způsobena zvláště závažná újma, soud nevyhoví, pokud mimořádné okolnosti svědčí ve prospěch zachování manželství. Jestliže však manželé spolu nežijí po dobu delší než tři roky, soud manželství rozvede, jsou-li splněny podmínky pro rozvod. Tento odstavec zákona chrání životní úroveň manžela, který se na rozvratu manželství převážně nepodílel, po dobu tří let totiž platí vyživovací povinnost mezi manželi. Je také větší šance obnovy manželských vztahů, které mohly být žadatelem o rozvod přetřhány z důvodu ukvapených a emocemi ovládaných závěrů. Pokud bylo manželství rozvedeno, soud může přiznat vyživovací

¹ Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině. Hlava pátá, §24b, odst. 1 a 2.

povinnost manžela k bývalému manželovi, kterému rozvod způsobil újmu, a to ve výši stejné životní úrovně.

Pokud se manželé nedohodnou o společném jmění manželů, rozhoduje otázky ohledně majetku a bydlení soud. Stejně tak soud rozhodne o styku dítěte s rodiči, pokud se sami nedomluví.

2 Porozvodová péče o děti

Není důležitá jen péče o dítě po rozvodu, ale i jeho výchova a uspořádání styku dítěte s rodičem, který ho nemá ve své péči. Popřípadě rozdělení kompetencí a domluva nutná pro fungování společné či střídavé péče. Stát by měl stanovit zákonná opatření tak, aby dítě po rozvodu mělo tu nejlepší péči. Záleží i na sociálních pracovnících, kteří zastupují nezletilé dítě v době rozvodu, soudních znalcích, ale hlavně rodičích, kterým by měl být zájem dítěte nejbližší.

2.1 Rozhodování o dětech z pohledu práva

Úmluva o právech dítěte zabezpečuje jeho možnost svobodně se vyjadřovat k záležitostem, které se týkají jeho osoby, a to s přihlédnutím na jeho věk a úroveň. Zákon o rodině¹ dále říká - dítě, které je schopno s ohledem na stupeň svého vývoje vytvořit si vlastní názor a posoudit dosah opatření jeho se týkajících, má právo obdržet potřebné informace a svobodně se vyjadřovat ke všem rozhodnutím rodičů týkajících se podstatných záležitostí jeho osoby a být slyšeno v každém řízení, v němž se o takových záležitostech rozhoduje.

Ráda bych upozornila na to, že k dítěti se v otázkách jeho vyjádření o tom, komu by chtělo být svěřeno do péče, musí přistupovat obzvláště citlivě. I pro dospělého člověka je těžká otázka „máš raději otce nebo matku?“. Tato otázka je zcela nepřípustná. Málokdo takto umí odpovědět, natožpak dítě. A i vzhledem k možnému popouzení, manipulace rodičů s dítětem nebo jeho podplácení by měl soud přistupovat k jiným metodám zjišťování postoje dítěte v otázce jeho svěřením do péče. Mám na mysli zejména metody zkušených nezávislých dětských psychologů nebo i psychiatrů - soudních znalců, naopak od opatrovníků dětí často nedostatečně kvalifikovaných v těchto otázkách. Tito znalci pak mohou na návrh soudu zpracovat důležitý znalecký posudek.

¹ Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině. Hlava první, §31, odst. 3.

Problém při určení svěření péče dětí nastává v rodinách, kde je jeden z rodičů násilníkem a děti, manžela nebo všechny členy rodiny týrá. Mělo by pak soudem dojít k předběžnému rozhodnutí o úpravě poměrů k nezletilým dětem, aby se zabránilo trvajícimu ohrožení na členech rodiny. Soudci ovšem neradi přistupují k předběžným opatřením, aby takzvaně neprejudikovali rozhodnutí ve věci samé. Soudy zde myslí na to, že tak nemusí jít o domácí násilí, ale jen o „pouhé“ použití dítěte za nástroj pomsty.

Podmínkou pro určení péče o dítě, pro styk rodiče s dítětem nebo pro to, kdo bude přispívat na výživu dítěte, nemusí být existence rozvodu. Rodiče mohou tyto poměry upravit i přes to, že spolu žijí. Rozhodnutí probíhá na návrh jednoho z rodičů nebo i bez něj.

Zákon o rodině¹ dále praví - při rozhodování o svěření dítěte do výchovy rodičů soud sleduje především zájem dítěte s ohledem na jeho osobnost, zejména vlohy, schopnosti a vývojové možnosti a se zřetelem na životní poměry rodičů. Dbá, aby bylo respektováno právo dítěte na péči obou rodičů a udržování pravidelného osobního styku s nimi a právo druhého rodiče, jemuž nebude dítě svěřeno, na pravidelnou informaci o dítěti. Soud přihlédne rovněž k citové orientaci a zázemí dítěte, výchovné schopnosti a odpovědnosti rodiče, stabilitě budoucího výchovného prostředí, ke schopnosti rodiče dohodnout se na výchově dítěte s druhým rodičem, k citovým vazbám dítěte na sourozence, prarodiče a další příbuzné a též k hmotnému zabezpečení ze strany rodiče včetně bytových poměrů.

2.1.1 Možnosti porozvodové péče v ČR

Do rozhodnutí soudu o svěření dítěte do péče trvá společná výchova rodičů, pokud nebyla před rozvodem upravena jinak. Zákon o rodině umožňuje následující formy porozvodové péče o dítě.

¹ Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině. Hlava pátá, §26, odst. 4.

a) Výhradní péče matky nebo výhradní péče otce

Zákon o rodině¹ říká - do výchovy jen jednoho manžela je možno dítě svěřit pouze se souhlasem druhého manžela. Tohoto souhlasu není třeba, jestliže druhý z manželů pozbyl způsobilosti k právním úkonům nebo je-li opatření tohoto souhlasu spojeno s překážkou těžko překonatelnou.

Pokud druhý manžel nesouhlasí, soud rozhodne, do jaké formy péče bude dítě svěřeno.

b) Společná nebo střídavá péče

Společná péče je vlastně pokračování stejné péče o děti jako před rozvodem. Dítě by mělo mít ve společné péči stejný kontakt s oběma rodiči. Tato forma péče se hodí zejména tam, kde exmanželé i děti žijí ve stejné domácnosti jako před rozvodem nebo v rodinách, kde děti nemají daleko do plnoletosti. Tato forma dále vyžaduje schopnost rodičů dohody ohledně výchovy dětí. Problém se může vyskytnout například ve financování potřeb pro děti nebo i ve financování vybavení nezbytného pro chod domácnosti, rozvodem bylo totiž zrušeno společné jmění manželů. Pokud se ovšem dosáhne dohody mezi exmanželi, dalo by se spekulovat o tom, zda byl rozvod nutný a nebylo možné očekávat obnovu manželského soužití.

U střídavé péče jsou na rozdíl od společné péče specifikovány určité časové úseky, během kterých se vždy jeden z rodičů o dítě stará. Střídavé výchově se podrobněji věnuji v kapitole 8.

c) Dítě svěřeno jiné osobě

Zákon o rodině umožňuje svěřením dítěte i jiné fyzické osobě než jsou rodiče, pokud je to v jeho zájmu. Tato osoba musí se svěřením dítěte souhlasit a také musí poskytovat záruku jeho řádné výchovy. Soud dává přednost zpravidla příbuznému dítěte.

¹ Zákon č. 44/1963 Sb., o rodině. Hlava druhá, §45, odst. 3.

2.2 Styk dítěte s rodiči

Styk rodiče s dítětem nemusí být soudně schvalován. Soud zasáhne tehdy, pokud rodiče nejsou schopni dohodnout se na domluvě a pokud to vyžaduje zájem dítěte na jeho výchově a poměry v rodině. Také bránění oprávněnému rodiči ve styku s dítětem je podnětem pro zásah soudu a úpravu rodičovských práv a povinností. Pokud je to v zájmu dítěte, soud může rodiči styk s dítětem omezit nebo i zakázat. Tyto rozhodnutí se mohou týkat kromě rodičů i širšího příbuzenstva, podle zákona o rodině to jsou prarodiče a sourozenci.

Mnoho otců neprojevuje o dítě po rozvodu zájem. Bývá to způsobeno několika možnými důvody. Šárka Gjuričová¹ uvádí tyto možnosti:

1. založení nové rodiny,
2. snaha usnadnit dítěti vztah k novému rodiči,
3. někdy neschopnost oddělit trauma ukončení vztahu s bývalým partnerem nebo partnerkou od vztahu s dětmi.

Dále dodává, že dítě trauma z odmítnutí zažije v každém případě.

2.2.1 Bránění styku rodiče s dítětem

Může se stát, že rodič, který má dítě ve své péči, brání tomu druhému ve styku s dítětem. Soud pak rodiče poučí o jeho povinnostech, napomene ho, nebo mu i udělí pokutu. Soud může dále nařídit výkon rozhodnutí odnětím dítěte a jeho předání tomu, komu rozhodnutí přiznává právo na styk s nezletilým. Takto soud rozhoduje ve velmi výjimečných případech, přiklání se spíše k opakovaným pokutám. Odnětí dítěte je pro dítě neskutečně stresující záležitostí. V těchto případech, kdy rodič brání druhému ve styku, jsou děti stresu bohužel vystaveny stejně, navíc dochází i k popouzení dětí, které může vést až k zavrnutí nebo odcizení se druhému rodiči. V extrémních případech může dojít i k podání trestního oznámení a následnému zahájení trestního stíhání pro trestný čin maření výkonu úředního

¹ GJURIČOVÁ, Š., KUBIČKA, J. *Rodinná terapie*. Praha: Graha Publishing, a.s., 2003.

rozhodnutí proti osobě, která brání dítěti ve styku s druhým rodičem. Trestní sazba je pro trestní čin maření výkonu úředního rozhodnutí ve výši až jeden rok odnětí svobody.

Soud by měl přihlížet i k přání dítěte, zda se chce či nechce s rodičem stýkat. Může být zmanipulováno rodičem, který ho má ve své péči. Může mít ale i vlastní důvody, proč se s ním nechce stýkat, např. ze strachu z násilí, alkoholismu rodiče atd. Styk dítěte s rodičem nesmí být totiž v rozporu se zájmem dítěte a už vůbec nesmí dítě ohrozit.

Podle výzkumu z rešerše Jiřího Tyla, které věnuji část kapitoly 8, se 40% matek svěřilo, že brání styku dítěte s jejich otcem, aby ho potrestaly. Tím však trestají zejména děti, které za nic nemohou. Stejně tak ale otcové mohou bránit matkám, aby vídaly své děti.

2.3 Statistické údaje

Není lepší ukazatel než tabulka nebo grafické znázornění. Statistika obsahuje nezvratná fakta vyjádřená v číslech, které skrývají životy a osudy lidí. Sledovala jsem zejména statistické údaje týkající se rozvodovosti a porozvodové péče v ČR.

V České republice byla ve 20. století ohrožena rozvodem mladá manželství, která se rozváděla přibližně do pěti let. V dřívějším Československu byl trend uzavírat sňatek okolo věku dvaceti let. Dnes se manželství uzavírá často později, okolo třiceti let věku, a nebo vůbec. Proto se doba rozvodu posunula od 2 do 14let po uzavření sňatku. V příloze číslo 1 práce je možné nahlédnout do zpracovaných tabulek a grafů. Údaje jsem čerpala ze statistických ročenek Ministerstva spravedlnosti ČR.

V příloze číslo 1 vypovídá tabulka 1 o vývoji rozvodovosti u nás. Zaznamenala jsem od roku 1967 do roku 1997 každý třetí rok, posledních 10 let sleduji každý rok. Rozvodovost má stoupající charakter, a to hlavně od 80. let, kdy se rozvody v České republice týkají přibližně 30 000 manželských párů ročně. Dále si můžeme všimnout, že rozvody jsou více povolovány než v minulých letech. Přesto za posledních 10 roků dosahuje průměrná míra nepovolených rozvodů 14 procent, jde o rozvody nedeklarované.

Tabulka 2 sleduje rozvody s nezletilými dětmi. Zaznamenala jsem od 70. let každý pátý rok, od roku 1999 se věnuji opět každému roku. Tabulka ukazuje, že klesá počet manželství s nezletilými dětmi, jistě je to v souvislosti s malou porodností v 90. letech. Dá se říci, že čím více dětí je v manželství, tím menší je pravděpodobnost rozvodu. Graf 1 znázorňuje počet bezdětných manželství i manželství s nezletilými dětmi v roce 2008.

Dále si v příloze číslo 1 můžeme všimnout tabulky 3, která vypovídá o rozhodnutí soudů v řízení o nezletilých dětech. Ukazuje množství dětí svěřených do různých typů péče. Lze si všimnout, že soudy rozhodují každý rok o něco méně dětech, stále se ale rozvody týkají přes 19 000 dětí ročně. Ministerstvo práce a sociálních věcí odhaduje počet dětí z rozvrácených rodin asi ještě o třetinu větší, protože ne všechny rozpady manželství projdou soudní cestou. Graf 2 značí průměrný počet dětí svěřených do různých forem péče v poslední dekádě. A na posledním grafu 3 můžeme vidět, jak stoupá zájem o svěření dítěte do společné nebo střídané péče.

3 Vliv rozvodu na dítě

Zřejmě jen skutečně zanedbatelné procento dětí z rozvedené rodiny se obejde bez nějakých krátkodobých či dlouhodobých následků. Hlavně malé děti, které doposud měly oba rodiče a ani je nenapadlo, že by to někdy mohlo být jinak, trpí obavami a zmatky v hlavě, se kterými se ne vždy svěří okolí. Dítě v době rozvodu potřebuje všímavé okolí, zejména rodiče by měli chování svého dítěte pozorovat. Znájí své dítě, vědí, co ho rozesměje, čeho se naopak bojí, a tak dokáží jeho reakce předvídat. Pokud se jeho prožívání změní, rodiče by si toho jako první měli všimnout. Ne vždy tomu tak však je, rodiče mívají totiž hlavu plnou jiných starostí. Těžko dokáží sledovat vlastní emoce, natož je pak ovlivňovat.

3.1 Emoce dětí a jejich chování v době kolem rozvodu

Nelze nikdy s jistotou určit, jak bude dítě na rozvod reagovat. Jeho reakce se odvíjejí od několika faktorů. V každém případě je rozvod rodičů pro dítě velkým zásahem do jeho života. A zde více než kde jinde platí jen velmi zdánlivě, že „hodné“ a tiché dítě se s rozvodem vypořádalo dobře.

Děti se po události rozvodu mohou uzavírat do svého nitra a působit zamlkle. Tento smutek se může naplno projevit až po jiné nepříjemné události, které v dítěti hluboké negativní pocity vyvolá, může to být například smrt domácího zvířete. Nebo naopak je další častou reakcí výraznější zlobení a zhoršené chování u dívek i chlapců, tato reakce u chlapců přetrvává zpravidla déle, někdy i několik roků. Všechny děti se s rozvodem musí nějak vypořádat, mladší i ty starší, přestože řadu věcí už dokáží pochopit. Pocity dětí bývají v různých věkových etapách stejné, mění se spíše jejich vyjádření. Nezřídka děti ovládají ambivalentní pocity, které se mohou projevit i v postoji vůči rodiči. Dítě říká, že tátu/mámu nemá rádo, ale chce ho/ji vidět.

Díky proměnlivým emocím dětí mají rodiče často problémy rozeznat, zdali se dítě s rozvedem vypořádalo, nebo ne. Chvilí je plačtivé, chvíli je opět usměvavé.

Malé děti na rozvod mohou reagovat těmito projevy:

1. únikem do nemoci – dítě bez viditelné příčiny bolí břicho nebo hlava, jde o psychosomatický vznik nemoci,
2. zlostí, zmateností, přecitlivělostí, plačtivostí,
3. regresí – návratem k dřívější době, k době, kdy dítě bylo malé a cítilo se v bezpečí → začne si dumlat palec, v noci se pomočuje, přestává mluvit nebo začíná opět žvatlat, přesto, že mluvit srozumitelně se už naučilo.

U dětí se může vyskytnout ztráta chuti k jídlu, porucha spánku nebo i noční děsy. Děti se zmocňují tyto pocity:

a) Deprese

Neskutečnou tíhu na duši si nesou děti, které trpí depresemi. Přepadne je pocit bezcennosti. S těmito pocity se děti neumí samy vyrovnat, dosud je totiž neznaly. U sedmiletých, osmiletých dětí může dojít i k myšlenkám na sebevraždu, nebo dokonce k jejich pokusům. Snaží se tak upoutat pozornost, křičí o pomoc.

b) Vztek

Dalším pocitem v dítěti může být vztek, cítí ho k rodiči, který odešel, i k rodiči, který zůstal a nedokázal toho druhého udržet doma. Často se děti nehněvají otevřeně na rodiče, ale nepřímou například na nového partnera své matky nebo otce. Některé děti trpí nedostatečnou sebekontrolou, svým hněvem ubližují svým hračkám, věcem nebo i vrstevníkům či sobě. Trestání těchto dětí by celou situaci ještě zhoršilo. Jejich pocity by se jim měly vysvětlit, měly by vědět, že rodiče chápou, že se zlobí, ale vztekem se nic nevyřeší. Trpělivost a citlivé pozorné chování by mělo pomoci dítěti vztek překonat.

c) Lhostejnost

Lhostejné chování může dítě napodobit jako chování některého člena z rodiny. Například rodiče, který není zvyklý dávat příliš najevo své city. Dítě tento model převezme a dokonce i na důležité situace, které ho v životě potkají, reaguje chladně. Lhostejnost může být i předstíraná. Dítě se chová, jako by se ho rozvod vůbec nedotkl, přitom mu evidentně přináší obavy. Může mít špatný prospěch ve škole nebo se mohou objevit výchovné problémy. Rodiče si někdy chybně vysvětlují lhostejnost dítěte jako projev toho, že se s rozvodem vypořádalo.

Lhostejné chování je do určité míry u dětí přirozeným projevem. Problémy dospělých je totiž často nezajímají, protože jim vždy říkali, že jsou věci, kterým nerozumí. Někdy je také pro dítě nejnadnější namluvit si, že se vlastně „nic tak hrozného neděje“.

d) Pocit viny

Pocit viny vznikající často u dětí menších je ochuzuje o prožívání šťastného bezstarostného dětství. Děti si stále opakují „co jsem udělal špatně, že tatínek odešel?“, „neměla jsem zlobit“ atd. Děti se přestávají chovat přirozeně jako jejich vrstevníci, přestávají řídit, dovádět a zlobit tak, jak je to u zdravých dětí běžné. Ze svého dětského chování mají výčitky.

Emoce a vztah k rodičům

Dítě je v období rozvodu velmi zranitelné. Špatně se vyzná ve svých pocitech, které jsou často rozporuplné. Prožívá chaos, je bezradné a neví, co si má o situaci v rodině myslet. Rodiče se najednou hádají a často pomlouvají jeden druhého. Dítě se může bránit zmíněnými pocity, tedy vztekem, pláčem atd. Pro dítě je ale někdy nejlepší začít věřit jednomu rodiči, a tak si ulevit od těžkého rozhodování mezi matkou a otcem. Tomuto neuvědomělému rozhodnutí napomáhá i manipulace jednoho rodiče s dítětem.

Následky

Stres, deprese a úzkosti spojené někdy i s bojem rodičů o dítě mohou vyvolat neurózy, které mohou postupně vymizet úpravou rodinných poměrů. Nebo mohou naopak přerůst v dětskou psychickou poruchu, která se může projevit v dětství, dospívání nebo i v rané dospělosti.

3.1.1 Reakce chlapců a reakce dívek

Reakce chlapců i dívek se trochu liší, i když nejde říct, že chlapci reagují vždy „hůř“ než dívky. Záleží na povaze a charakterových vlastnostech každého dítěte.

Ženy i dívky bývají celkově považovány za něžná stvoření. Pláč se u nich považuje za běžný projev smutku, u mužů a chlapců se tato reakce celkově méně očekává a někdy se dokonce ani netoleruje. Chlapci ale mohou být na rozvodovou situaci neméně citliví než dívky. Chlapcovy projevy mužnosti jsou pak brány jako agresivní chování. Chlapci nemohou tedy otevřeně projevovat svůj smutek z otcova nebo matčina odchodu. Potlačováním projevů emocí se tak u chlapců snižuje jejich vlastní hodnota. Mohou se také přehnaně předvádět před svými vrstevníky, upoutávají na sebe pozornost. Nakonec jsou ale bráni jako hloupí a vrstevníci se s nimi nechtějí moc kamarádit. Méně často, ale také se to stává, se předvádí dívky, chovají se „nafoukaně“ a vynucují si pozornost okolí. Je to následek nedostatečné identifikace s ženským vzorem. Mohou začít problémy v navazování vztahů i respektování autorit.

3.1.2 Jak se k dětem chovat?

Abychom opravdu dítěti pomohli s jeho nepříjemnými pocity sklíčenosti, musíme mu věnovat upřímnou pozornost a uvědomit si, že vlastní deprivace a úzkost se s velkou pravděpodobností přenesou i na dítě. „I sedmiměsíční nebo osmiměsíční děti se smějí, když se smějí jejich rodiče, proto je zcela namístě očekávat, že budou se smutkem a úzkostí reagovat na nepřátelské vztahy dospělých.“¹ A protože děti mají o svého tatínka, který odešel, strach stejně jako o maminku, která je doma smutná, musí se s dětmi otevřeně o všech pocitech mluvit. Žádné pochybnosti a nejasnosti nesmí zůstat neosvětlené. Rodiče musí být také upřímní a s ohledem na věk dítěte mu nejbližší situaci rodiny vysvětlit. Mělo by se mu říct, že tatínek s maminkou se rozešli a je to napořád. Dítě by nemělo lpět na snech, ve kterých budou zase všichni spolu, přestože to tak často v jejich mysli bývá. Pokud se dítě dozví, že se rodiče rozvádějí, prochází několika fázemi. Je to šok, protest, beznaděj a nakonec proces

¹ Citace z knihy: SMITH, H. *Děti a rozvod*. Praha: Portál s.r.o., 2004. (str. 41)

vyrovnávání, smíření. Je žádoucí dítěti nic nezatajovat, rodiče totiž v podstatě procházejí stejnými fázemi, a pokud je bude dítě prožívat současně s nimi, nebude se za projevy konkrétních fází stydět. Dítě si řekne „pokud pláče maminka, mohu plakat i já“. City dostávají přirozený průchod.

Jak jsem se už zmínila, v období rozvodu jsou často manželé (exmanželé) v důsledku emočního napětí zaujati vlastními osobními problémy a pozornost k dítěti se stává spíše okrajová. Těmto dětem, zejména dětem raného věku, by se mělo připomínat, že rozvod je událost, která se týká rodičů. Že oni se rozvádějí, ale jeho mají stále stejně rádi. Pokud si dítě není pokračující láskou jisto, myslí si, že něco provedlo, zlobilo, a to je důvod toho, že od něj tatínek nebo maminka odchází a tomu druhému zůstávajícímu rodiči způsobuje bolest a smutek. Má pocit, že ho odcházející rodič nemá rád, a začne trpět nízkou mírou sebeúcty.

3.2 Postavení dítěte v průběhu rozvodu a po něm

Pokud se rodiče dohodnou na druhu porozvodové péče, na pravidelném styku s dítětem a pokud sdílí rozhodování o výchově dítěte, je velká pravděpodobnost, že si dítě z rozvodové události neponese žádné větší následky. Zároveň ani nesmí docházet k popouzení nebo pomlouvání jednoho rodiče proti druhému nebo zatahování dítěte do rozvodového traumatu samotných exmanželů.

Pokud rozvod neproběhne takto bez větších problémů, může být dítě využito následujícími způsoby.

a) Dítě jako nástroj pomsty

Dítě je neustále popouzeno proti jednomu rodiči, je mu zakázáno cokoli od něj přijmout, někdy i mluvit o něm. Za nedodržení rodič dítěti vyhrožuje fyzickými nebo jinými tresty.

Odmítání rodiče a jeho kontaktu s ním může přerůst až v tzv. *syndrom zavrženého rodiče*. Díky genderovým rozdílům bývá odmítaným rodičem otec. Zavrhuující rodič může pod záminkou naprostého zničení zavržovaného rodiče i obvinít ze sexuálního nebo jiného zneužívání dítěte. Je třeba si ale ujasnit, že zavržený rodič je ten, kterého dítě odmítá bez

důvodu a s pomocí nebo pod vlivem druhého rodiče. Zavržený rodič není ten, u kterého existují pádné důvody k zavržení.

R. A. Warshak¹ mluví o tom, že rodič, který zneužije dítě, aby se pomstil svému bývalému manželovi, doslova „krade duši“ svému vlastnímu dítěti.

b) Dítě jako stéblo poslední naděje

Rodič, který se nesmířil s rozvodem, dítěte využívá jako záminku komunikace a setkání se s bývalým manželem. Rodič v podstatě tajně doufá v obnovu partnerských vztahů. Tento rodič často rozvodem ztratil kontakt i s přáteli, které měl společné s bývalým manželem.

c) Dítě v roli prostředníka

Pokud je v rodině více sourozenců, tuto roli zastává často ten nejstarší nebo třeba jediná dívka mezi sourozenci. Prostředníkem může být samozřejmě i jedináček. Rodiče si navzájem posílají vzkazy po vlastním dítěti, zkrátka přes jeho osobu komunikují. Rodič může dítě využívat i k tomu, aby zjistil, co druhý manžel dělá, s kým se stýká atd.

d) Dítě jako náhradní partner

Rodič se dítěti svěřuje s intimními pocity, nechává si od dítěte poradit i v důležitých otázkách. Toto postavení vychází z osamělosti rodiče a neschopnosti nalézt si nového partnera. Dítě se stává také překážkou v navázání nového vztahu. Často to ale osamělému rodiči vědomě nebo nevědomě vlastně nevadí.

e) Dítě je zanedbáváno

Rodiče jsou pohlčeni vlastními problémy a přestávají se o dítě zajímat. Zanedbávají jeho výchovu, klesá autorita rodiče a dítě může mít problémy se školním prospěchem nebo i zákonem.

¹ WARSHAK, R.A. *Jak (ne)otrávit děti rozvodem*. Praha: TRITON, s.r.o., 2004.

Co se týče dítěte v roli prostředníka a dítěte jako náhradního partnera, tyto role jsou pro dítě, byť starší, dost zatěžující. Rodiče také mohou dítě postavit do role soudce dospělých, chtějí od něj slyšet každý útěchu pro sebe. Děti jsou často do těchto rolí stavěny, i když ne se špatným úmyslem. Vůbec jim tyto role ale nepřísluší, děti nerozumí problémům dospělých, nejsou na to vyzrálé a už vůbec nedokáží vlastní rodiče soudit nebo jim nahradit ztraceného partnera.

3.2.1 Rodiče by si měli uvědomit

Rodiče nepřímo negativně působí na své děti, pokud se na ně příliš citově po rozvodu upoutají, nebo pokud se rozhodnou druhého partnera stůj co stůj „zničit“. Panuje mezi nimi nepřátelství, které ovšem nikomu z rodiny nepomůže. Úleva z hádky, pomluva nebo postěžování si na partnera, jsou jen krátkodobé. Nepřátelství ubližuje jak manželům/exmanželům, tak dětem, a to na dlouhou dobu. V době rozvodu vidí partneři na sobě jen ty špatné vlastnosti. Pokud ale spolu zplodili dítě nebo dokonce děti, neudělali to jistě s vědomím, že jejich protějšek je špatný. Jeho dobré nebo přijatelné vlastnosti nevymizely a dítě by o ně díky zlosti jednoho nebo obou rodičů nemělo přijít.

Rodiče by si také měli zachovat vzájemnou úctu. Nestačí po rozvodu o druhém rodiči před dítětem nemluvit špatně, ale i mluvit o něm dobře. Děti totiž věří, že mají v sobě polovinu všech matčiny a polovinu všech otcovy vlastností. Pokud jeden rodič o druhém říká, že je špatný, a pomlouvá ho, dítě si myslí, že i jeho polovička je špatná. Vědomí hodnoty rodičů dítě velice posiluje. Tato hodnota posiluje i sebevědomí dítěte, které je pro něj důležité.

4 Dítě potřebuje oba rodiče

Matky povětšinou chovají novorozence nebo batolata tak, že je drží obličejem k sobě. Dítě tak cítí matčino teplo, vnímá její dech a tlukot srdce, získává tím pocit bezpečí a projev mateřské lásky. Otcové naopak často malé děti drží tak, aby viděly kolem sebe. Dává to dítěti možnost pozorovat a očima prozkoumávat okolí, prostor kolem nich je jim otevřen, a tak při prvních krůčcích, které brzy udělají, budou mít šanci pro rozvoj vlastního já, vlastní identity. Je to láska otcovská, která hlavně jim to dovoluje.

Při troše pozornosti si můžeme všimnout, jak rozdílně rodiče v závislosti na jejich pohlaví k dětem přistupují a co jim nabízejí. Dítě potřebuje oba rodiče pro svůj život hned od narození, ale i když povyroste a později dospívá.

4.1 Od patriarchátu k matriarchátu

Co se týče péče o děti jako takové, nejen porozvodové, tuto moc drželi za dob antického Říma muži. Ženy neměly žádná politická ani společenská práva, a tak i o otázkách týkajících se dětí rozhodovali otcové. Vše se otočilo v 18. století, kdy se díky ekonomickým změnám začaly podle práva děti svěřovat více do péče matek. Muži odcházeli za prací do měst a děti pomáhaly spíše doma. Při rozhodování soudu se začalo hledět zejména na potřeby dětí. Vycházelo se z toho, že malé děti mají specifické potřeby, které lépe dokáže uspokojit matka. Ve 20. století tuto myšlenku podpořil Sigmund Freud svými psychoanalytickými teoriemi. Děti útlého i staršího věku se začaly svěřovat do rukou matek.

Z tohoto dění se stal zažitý stereotyp u rozhodování soudů v této věci. Věřilo se, že dětem je u matky nejlépe. Toto přesvědčení panuje v naší společnosti i společnostech mnoha zemí v převažující míře dodnes. Psycholog R. A. Warshak¹ toto přesvědčení nazývá „mystika mateřství“. Ženám byla na dlouhou dobu přidělena úloha pečovatelky a hospodyně. Zejména

¹ WARSHAK, R. A. *Revoluce v porozvodové péči o děti*. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 1995.

role matky pečovatelky se držely a dodnes drží jako svého výsadního úkolu. I pro feministky, které jsou pro rovnoprávnost žen a mužů v mnoha oblastech, je otázka mateřství citlivým bodem.

V 50. letech se prostřednictvím výzkumů dětí oddělených od rodičů v důsledku války upozornilo na mateřskou deprivaci těchto dětí. Na deprivaci otcovskou se ovšem zapomnělo. Až v 80. letech se výzkumy zaměřily i na důležitý přínos otcovské role nejen pro malé děti.

4.2 Rozvod jako častá ztráta jednoho rodiče

S ohledem na historii ČR i většiny jiných zemí lze snadno zjistit, že soudnictví rozhoduje ve prospěch matek, pokud jde o svěřování dětí do výhradní péče. Výhradní péče matek znamená pro většinu otců velmi omezený styk s dítětem jak na kvantitě, tak na kvalitě.

Rozvod sice nemusí znamenat naprostou ztrátu rodiče, většinou otce, ale díky krátkým, málo častým návštěvám zmizí přirozenost a neformálnost ve vzájemném vztahu otec-dítě. „Otec, který sice s dítětem udržuje kontakt během některých víkendů, ale v domácnosti není trvale přítomný, se totiž chová jako člověk, který chce dítě zabavit, nikoli jako rodič, jenž v každodenním soužití s dítětem sdílí všechno a představuje model toho, jak se chovat a jak řešit problémy.“¹

Dnes je celkem běžné, že otcové jsou přítomni narození dítěte. U porodu drží svou ženu za ruku a na dítě se jistě neméně těší. Dítě je hned po narození obklopeno láskou obou rodičů. Proč by pak díky rozvodu, za který nemůže, mělo o lásku jednoho z nich přijít?

¹ Citace z knihy: MATOUŠEK, O., KOLÁČKOVÁ, J., KODYMOVÁ, P. (eds.). *Sociální práce v praxi*. Praha: Portál s.r.o., 2005. (str. 65)

4.3 Rozvod jako možná ztráta širších rodinných příslušníků

Ukončením manželských vztahů může dítě přijít i o své blízké příbuzné, se kterými mělo před rozvodem často dobré vřelé vztahy. Na mysli mám zejména vztahy s prarodiči nebo se strýci a tetami. Dítě, které přišlo po rozvodu o možnost identifikace s rodičem, který ho nemá v péči, tak přichází i o druhou možnost identifikace např. se svým prarodičem.

Prarodiče mohou v důsledku rozvodu zaujímat ke svým vnoučatům zaujaté vztahy, mohou se vyhýbat styku s nimi nebo dítě proti své snaze či zeřovi silně popouzet. Jsou ale i prarodiče, kteří se o svá vnoučata stále upřímně zajímají. A tak náruč, která je jimi dětem nabízena, je velmi cenná, a proto by se měly tyto širší rodinné vztahy co možná nejvíce podporovat. Děti se mohou u svých prarodičů cítit v době rozvodu v bezpečí, chtěné a žádané více než doma u svých rodičů.

4.4 Děti a nevlastní rodiče

S příchodem nového partnera do rodiny nastává pro dítě často mnoho konfliktů nebo alespoň obav. Děti se bojí, že budou odstrčeny a že matka nebo otec bude mít radši nového partnera nebo dokonce i jeho děti. Nový rodič nastolí v rodině svá pravidla, zejména ženy přinášejí do rodiny své tradice, které dítě nebude muset chtít respektovat třeba jen proto, že jsou jiné, než ty, které udržovala biologická matka dítěte. Pokud si dítě najde cestu k nevlastní matce, může být tato skutečnost překažena biologickou matkou, která na novou exmanželovu partnerku může žárlit. Nestává se zřídka, že ženy udržují po rozvodu se svým bývalým manželem celkem dobrý vztah, ale jen do té doby, než si najde novou partnerku.

Nevlastní matky projevují brzy navenek city vůči dítěti, ale to nemusí být na změnu ještě připraveno. Čekají, že dítě se s nimi bude mazlit a projevovat lásku, kterou může ještě ale těžko upřímně cítit. To mívá za následek chaos dětí v chápání světa, lidských vztahů a hodnot. „Dítě těžko hledá odpověď na otázku, kdo je dobrý a kdo je špatný, kdo je spravedlivý a kdo je nespravedlivý, kdo je má či nemá opravdu rád. Takováto atmosféra vede

k nedostatku sebevědomí, které se projevuje v nedůvěře k lidem obecně.“¹ Nevlastní otcové méně rádi projevují vlastní city, svůj zájem o děti dávají víc najevo nějakou činností, kde nemusí o pocitech mluvit. Pokud se dětem nevlastní otec věnuje, hraje si s nimi a snaží se najít společnou zábavu, získává často u dětí úspěch. Myslím, že dítě přijme nevlastního rodiče, pokud je k němu přímý a spravedlivý.

Bohužel ženy často uzavírají další manželství s tím, že od něj očekávají záchranu a útěchu pro sebe i dítě. Vdávají se bez většího rozmyšlení. A tak se může stát, že dítě bude nevlastním rodičem zneužíváno. Děsivým faktem je, že 90 % zneužívaných dětí je zneužíváno právě rodinnými příslušníky, zejména nevlastními otci.

¹ Citace z knihy: MATĚJČEK, Z., DYTRYCH, Z. *Děti, rodina a stres*. Praha: Galén, 1994. (str. 137)

5 Důležitý otcovský faktor

Dítě už po narození většinou zná svého otce. Během těhotenství se muži dotýkají ženina břicha, aby ucítili první pohyby miminka, mluví na něj a někdy dokonce poslouchají uchem tlukot jeho srdce. Dítě si na hlas svého otce pamatuje, a tak už po porodu patří mezi dvě nejbližší osoby v jeho životě.

I když doba relativně blízké minulosti nebrala zřetel na důležitost otcovského faktoru, výzkumy mnoha rodin prokázaly, že dítě svého otce pro svůj zdravý psychický vývoj nezvratně potřebuje.

Otcovský faktor nemusí být pro děti vždy pozitivní, ale nikdy není nevýznamný. Podle Eduarda Bakaláře¹ si dítě vytvoří obraz svého rodiče, přestože s ním není v kontaktu. Záleží pak zejména na druhém rodiči, který o dítě pečuje, jaký ten obraz bude.

5.1 Kompetentnost otce jako plnohodnotného rodiče

Zkoumali se rodiče při krmení dětí mlékem. Pokud není něco při krmení v pořádku, dítě mléko vyplivává nebo vykašlává. Otcové i matky reagovali na tyto podněty stejně citlivě a s krmením při tomto signálu na chvíli přestali. Množství vypitého mléka se nelišilo v závislosti na tom, který z rodičů dítě krmil.

Americké studie prokázaly, že mezi nemluvnětem a otcem se vytváří podobná pouta jako mezi nemluvnětem a matkou. Není důvod myslet si, že otcové se nedokáží postarat o své dítě tak, jako to dokáží matky. Důležitou charakteristikou kompetentního rodiče je schopnost „číst“ signály nemluvněte a umět na ně přiměřeně odpovídat. Pokud jsou tatínkové schopni vnímat potřeby malého dítěte, dokáží to i u dětí větších.

¹ BAKALÁŘ, E., NOVÁKOVI, M. a D. a kolektiv. *Průvodce rozvedem pro všechny zúčastněné*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1996.

Svěřit dítě otci je v České republice doporučeno prakticky jen v případě, je-li matka k jeho výchově zásadně nezpůsobilá. Znamená to, že otcové jsou diskriminováni a při rozhodování soudu na ně není pohlíženo jako na plně kompetentní osobu, která by se mohla starat o vlastní dítě. Ano, otcové se starají o děti jinak. Děti nemusí mít od táty každý večer teplou večeři a doma nemusí být takový pořádek. Je ale toto skutečně to nejdůležitější?

5.2 Přínos otcovského faktoru pro vývoj dítěte

Každé dítě bez ohledu na jeho pohlaví potřebuje pro správný zdravý vývoj svého otce. Pokud to není možné, dá se ztráta otce více méně kompenzovat jinou mužskou osobou, nejčastěji někým z rodiny, to je dědečkem nebo třeba strýčkem.

Pravidelný styk otce s dítětem je nejlepším předpokladem pro šťastný budoucí život dětí v mnoha oblastech jejich vývoje. Pro chlapce je těchto oblastí více, pro dívky jde hlavně o výběr partnera a partnerského vztahu.

Aktivní působení otce na dítě je tedy důležité, přičemž otcové ovlivňují intelektuální vývoj svých dcer o něco později než chlapců. I způsob tohoto ovlivňování je trochu jiný. Pro chlapce má větší význam, když s ním otec běhá, hraje si na schovávanou, pro dívky je naopak důležité to, jak na ně otec mluví, vypráví jim atd.

5.2.1 Přínos pro chlapce

Pro chlapce je velmi důležitá identifikace se svým otcem. Z chlapce napodobujícího otce se stává muž. Je si jist svou identitou a pokud se v jeho životě vyskytnou problémy, řeší je podle vzoru otce nebo si od něj nechá poradit. Jejich dobrý vztah zaručuje chlapcům větší morální vyspělost a schopnost odpovídat za své činy.

5.2.2 Přínos pro dívky

Otec je prvním mužem v životě většiny dívek. Funguje zde tzv. *Oidipův komplex*. Dívky vnímají otce jako svého prvního partnera. Vztah s ním je přípravou pro budoucí skutečný partnerský život. Zájem otce o dceru přispívá k její sebeúctě a zdravé ctižádosti.

5.3 Co když otcovský faktor chybí

Pokud dítě přijde o cenný kontakt s otcem, často se objevují v jeho budoucím životě problémy promítající se v psychické stabilitě i sociálním chování.

Desetiletý výzkum provedený Američankou paní Sarah McLanahan nazvaný - Nepřítomnost otců a zabezpečení dětí (v originále - Father absence and the welfare of Children) - ukazuje, že:

- 50 % veškerých nevýhod, které mají děti vychovávané bez otců, je způsobeno ekonomickou nejistotou a nestabilitou,
- 25 % problémů je způsobeno ztrátou rodičovského dohledu nad dětmi,
- 25 % problémů je způsobeno poruchami v sociálních vztazích, protože matky, vychovávající děti samy, se mnohem častěji stěhují.

5.3.1 Rizika pro chlapce

Aktivní trávení volného času s malým dítětem, zejména chlapcem raného věku, a jeho motivace ke hře, učení, sportu či jiné aktivitě a chválení za úspěchy ho vede ke zdravému vývoji. Chlapec se těší do školy nebo i na budoucí povolání. Dochází často k identifikaci s otcem – dítě se chce stát tím, čím je táta. Na druhé straně hubování a stálé napomínání dětí vede k nechuti do života a určitému snižování vývoje jeho intelektu.

Nedostatečný vliv otce vede u dětí k menší soustředěnosti a snaživosti ve škole, a to bez ohledu na jejich inteligenci. Díky malé motivaci se mnohonásobně zvyšuje riziko nedokončení studia. Riziko ztráty zaměstnání taktéž stoupá. Dále se u chlapců, kteří nemají

pravidelný styk s otci, objevují problémy v mezilidských vztazích, někdy i konfliktnost. V dospělosti se u mužů mohou vyskytnout problémy v navázání nebo udržení partnerských vztahů. Vychází to z obavy, že nenajdou pravou lásku.

Chlapci, kteří s otcem nevyrostali nebo ano, ale jejich otec je týral, mají tendenci tíhnout k delikvenci, jejich chování se často stává recidivním. Recidivita je tedy jakýmsi typickým znakem delikventního chování jedinců, kteří trpí absencí rodičovského vlivu, nebo rodičovský vliv ohrožuje dobrý zájem dítěte. Tato delikvence se neobjevuje u všech neúplných rodin, avšak stoupá její riziko. Pokud má chlapec dobrý vztah s matkou a v rodině zároveň nejsou ekonomické problémy, delikventní chování se nemusí vyskytnout.

5.3.2 Rizika pro dívky

Stejně jako chlapcům i děvčatům hrozí nedokončení studia. Dívky nevyrostající s otcem si mohou připadat v dospívání nebo v dospělosti neatraktivní. Objevuje se u nich riziko předčasného navázání partnerských a sexuálních vztahů, někdy promiskuita. Dále je to riziko předčasného těhotenství. Tyto ženy si berou často muže s nižším vzděláním a chováním, které se dostává do rozporu se zákonem. Nebojí se, že nenajdou lásku, ale mají strach z partnerovy zrady.

6 Důležitý mateřský faktor

Po devět měsíců prožívá žena nejužší možné spojení dvou různých bytostí. Pod tlukotem jejího srdce se vytváří, roste a sílí nový člověk. Po narození dítě matčino tělo dokonale zná. Poznává ho podle teplého objetí, hlasu i vůně. Její osoba je pro dítě prvním stálým bodem v nepoznaném světě.

6.1 Přínos mateřského faktoru pro vývoj dítěte

Hranice, kdy je matka pro dítě svou přítomností přínosem a naopak, kdy dítěti nepřímo a jistě nevědomě ubližuje, je velmi tenká. Matky jsou od přírody obtěžkávány nelehkou zkouškou. Těhotenství končí porodem, kdy je původní jednota matky s dítětem ukončena. Nastává chvíle oddělení nejen dítěte od matky, ale i matky od dítěte. Tato separace se v životě těchto dvou lidí opakuje znovu, když přestává být dítě kojeno nebo když dospívá, nikdy není ani pro jednoho zcela jednoduchá. Pokud není dítěti osamostatnění dovoleno, původně přínosná přítomnost matky se mění v její nenormální vztah k dítěti. Neodpoutané dítě není schopno nalézt vlastní identitu, zejména chlapci identitu mužskou. Tyto děti jsou více neprůbojné, nesebevědomé a mají problémy v navazování mezilidských vztahů.

6.2 Co když mateřský faktor chybí?

Stejně jako mezi dítětem a otcem existuje i mezi dítětem a matkou pouto genetické, psychické i sociální, jehož přerušení znamená pro dítě velkou újmu. Matka je pro dítě důležitá zejména v jeho útlém věku. Dívkám pak chybí v době jejich dospívání, kdy se mění v ženu, i v dospělosti, kdy se samy stávají matkami. Vojtěch Trnka¹ sledoval matky dětí z rozvedených rodin s různým citovým vztahem k dětem po rozvodu a jejich šanci na adaptovanost. Vztahy těchto matek rozdělil pro výzkum na pět skupin.

1. Správný, normální citový vztah matky k dítěti

Jde o dobrou vzájemnou citovou vazbu mezi matkou a dítětem, zároveň o přiměřený přístup matky k výchově (přiměřené trestání za zlobení).

2. Chladný vztah matky k dítěti

Děti si přímo nebo neuvědoměle v projekčních testech stěžovaly na nedostatek citové vazby matky, její pozornost se buď bezvýsledně snažily vynutit nebo se s tímto faktem „smířily“ a hledaly ji u někoho jiného.

3. Nadměrná péče s přehnanými citovými projevy

Děti byly nezdravě rozmazlovány ze strany matky nebo i jiných členů rodiny.

4. Nevyrovnané citové projevy matky k dítěti

Nadměrné laskání dítěte a rozmazlování je vystřídáno odmítavým až hostilním přístupem. Matky byly často neurotické a svým jednáním dětem způsobovaly též neurotické potíže.

¹ TRNKA, V. *Děti a rozvody*. Praha: Avicenum, 1974.

5. Děti vychovávané v cizí péči

Matka na děti během jejich života nepůsobila nebo působila jen velmi málo, opustila je a jejich výchovu přenechala příbuzným nebo ústavní výchově (dětské domovy, celotýdenní jesle atd.).

Ze všech skupin vyšla nejhorší šance na dobrou adaptovanost u dětí, ke kterým mají matky nevyrovnaný vztah, a to šance pouze přibližně 12procentní. Je ovšem zajímavé, že tyto děti mají o to větší šanci na adaptovanost alespoň střední, a to šanci téměř 60procentní. Podobné je to u dětí, které vyrůstaly v péči cizí osoby. U nich byla šance na dobrou adaptovanost o něco větší než u dětí, ke kterým má matka nevyrovnaný vztah, asi 19procentní, šance na dobrou adaptovanost byla ale celkem vysoká, dosahovala přibližně 56 procent. Naopak největší pravděpodobnost špatné adaptovanosti měly děti s nadměrnou péčí matky, šanci asi 45 procent. Nejprekvapivějším výsledkem pro mě bylo, že děti, ke kterým matky zaujímají chladný vztah, mají pravděpodobnost dobré adaptovanosti větší než děti, ke kterým se matky chovají normálně. Ty mají největší šanci jen na středně dobrou adaptaci v životě.

7 Negativa výhradní péče

Žena nemůže být zároveň mužem, stejně jako muž nemůže hrát dvojroli muže a ženy. Přesto výzkumy ukazují, že mateřský otec ve své dvojroli přináší dítěti více, než matka, která se sebevíce může snažit nahradit mužský faktor. Právě tato urputná snaha paradoxně dítěti nejvíce ubližuje. Rodič s výhradní péčí se snaží vynahradit dítěti ztrátu toho druhého tím, že mu více věcí povoluje, rozmazluje ho a často zároveň nepřiměřeně trestá. Tohoto jednání se dopouštějí spíše ženy. Nepřiměřeným trestáním vystřídaným náhlým utěšováním vzniká nevyrovnaný vztah matky a dítěte, který má podle výše uvedené studie Vojtěcha Trnky horší dopad na dobrou adaptovanost dítěte, než pokud dítě vyrůstá sice s jiným členem rodiny, ale bez vlastní matky. Autorita rodiče samoživitele a vychovatele pak rapidně klesá.

Nelze ale stoprocentně říci, že výhradní péče jednoho rodiče znamená jistou existenci výchovných problémů nebo citových poruch ve vývoji dítěte. Záleží na spolupráci obou rodičů. Pokud dochází k pravidelnému kvalitnímu styku dítěte s rodičem stejného pohlaví, je pravděpodobné, že se bude zdravě vyvíjet ve všech potřebných směrech.

Co se týče budoucích manželských vztahů, děti z rozvedených rodin, které se dostaly do výhradní péče jednoho z rodičů, neznají často model řešení problémů, a tak jejich manželství také končí rozvodem. „Dalo by se hovořit o zvláštním psychosociálním „epidemiologickém“ fenoménu.“¹

¹ Citace z knihy: MATĚJČEK, Z., DYTRYCH, Z. *Krizové situace v rodině očima dítěte*. Praha: Grada Publishing a.s., 2002. (str. 43)

7.1 Negativa výhradní péče otce

Problémy se objevují zejména u otců, kteří sami vychovávají dívky. Hrozí riziko regrese jako reakce na porozvodové uspořádání. U těchto dívek se více objevuje agresivita a poruchy chování než u dívek žijících v péči matky. Jejich chování by se čekalo spíše od chlapců. Proč by ale dívky nemohly na nepřítomnost matky reagovat podobně jako chlapci na nepřítomnost otce?

Může také dojít k přílišnému upnutí dcery na otce. Dívkám chybí ženský vzor, později i vzor mateřský.

7.2 Negativa výhradní péče matky

Dívkám chybí otec zejména jako vzor budoucího partnera, ale to až v době dospívání. Následky výhradní péče matky se odráží hlavně v psychickém vývoji chlapců. Jak jsem již uvedla jde hlavně o ztrátu možnosti identifikace s otcem. Negativa výhradní péče matky pro syny jsou tedy zejména následující.

Dochází k omezování aktivního a asertivního chování chlapců matkami. To je okřikování a omezování přirozeného chlapeckého „živého“ chování při hře a jiných aktivitách. Ve spojitosti s popouzením dítěte vůči otci a jeho ponižování dochází k nejistotě chlapce v pocitech příslušnosti k mužskému pohlaví.

U chlapců žijících v péči matky se zvyšuje riziko agresivity a jiných poruch chování. Americké ministerstvo zdravotnictví a sociálních služeb uvedlo statistiku negativních dopadů svěření do výlučné péče matky. Děti vychovávané pouze v péči matky jsou ohroženy:

- 32krát větší pravděpodobností, že utečou z domova,
- 20krát větší pravděpodobností, že budou trpět poruchami chování,
- 20krát větší pravděpodobností, že budou potrestány odnětím svobody,
- 14krát větší pravděpodobností, že se dopustí znásilnění,
- 10krát větší pravděpodobností, že upadnou do závislosti na drogách,

- 9krát větší pravděpodobností, že nedokončí školu,
- 9krát větší pravděpodobností, že skončí v převýchovném domově,
- a 5krát větší pravděpodobností, že spáchají sebevraždu.

V České republice nejsou podobná data bohužel sledována.

7.3 Výhradní péče raději u matky nebo u otce?

Podle výsledků výzkumů dívky prospívají lépe u svých matek než chlapci a chlapci u svých otců než dívky. Podle americké studie děti ve výhradní péči rodiče stejného pohlaví, na rozdíl od dětí žijících ve výhradní péči rodičů rozdílného pohlaví, jsou posuzovány jako zralejší, více společenské, více spolupracující. Jsou méně úzkostné, méně náročné a mají víc cenné sebeúcty.

Nabízí se otázka, co se sourozenci a zvláště sourozenci opačného pohlaví. Mají se snad rozdělit podle pohlaví do péče jejich rodičů? Podle mého názoru záleží na vzájemné citové závislosti mezi nimi. Neznamená to ale, že děti, které se pošťuchují, perou nebo hádají, nemají k sobě vytvořeno silné citové pouto. Sourozenecká soupeřivost je přirozená a normální.

Po rozvodu si často sourozenci zůstanou jeden pro druhého oporou, pevným bodem. Kromě genetického pouta je spojuje stejná nemilá událost. A tak bych se přimlouvala za to, aby se jejich rozdělení opravdu pokud možno nedovolilo.

8 Střídavá péče rodičů po rozvodu

V ČR existuje střídavá péče jako součást zákona o rodině od roku 1998. Pokud soud uzná za vhodnou střídavou péči v konkrétní rodině, pak si rodiče v pravidelných intervalech (různě zvolených) berou dítě do své péče. Nejčastěji jde o intervaly 14denní. Je také možné, že dítě zůstává v jedné domácnosti a mění se rodiče, kteří o něj pečují.

Střídavá péče nevynechává otce jako rodiče, kterým už jen z biologického hlediska bude vždy. Hájí právo otce na podílení se výchovy u dítěte, na jeho všestranném rozvoji, nevynechává ani jeho rodičovské povinnosti. Ani výhradní péče jednoho rodiče nevynechává práva a povinnosti toho druhého rodiče. Ale při nedostatečném kontaktu, který často způsobuje výhradní péče, je mnohem těžší podílet se na plnohodnotné péči a výchově o dítě.

Střídavá péče či střídavá výchova?

Péčí se nazývá starání se o dítě mladšího věku, výchovou pak nazýváme péči o dítě starší.

8.1 Kde se střídavá péče osvědčuje a kde naopak?

Stejně jako soud nesvěří dítě do rukou rodiči, který má nějakou vážnou psychickou poruchu nebo projevuje některé patologické chování či jednání (závislost na návykových látkách, trestná činnost, chování v rozporu s dobrou morálkou nebo násilnost), neměl by svěřit dítě do rukou rodiče se stejnými problémy, ani kdyby se na jeho výchově podílel spolu s bývalým manželem ve střídavé péči.

Dále se střídavá péče musí určit s přihlédnutím na individuální vývoj dítěte, na jeho věk, na jeho psychickou a fyzickou zralost a zdraví. Dítě ve střídavé péči je často nuceno více či méně cestovat a přesto, že toto negativum se často ztrácí nad převažujícími pozitivy pro dítě, některým dětem může způsobovat napětí a stres. Děti si ale na cestování brzy zvyknou, a pokud vzdálenost není nějak významně veliká, neměla by být překážkou pro realizaci střídavé péče.

Střídavou péči nelze nebo jen těžce lze aplikovat tam, kde jeden rodič je zásadně proti. A přesto, že se rodič, který tento způsob výchovy nabídl, může domáhat jejího naplnění, není pak tak účinná, jako když ji přijmou oba. V tomto případě bych doporučila, aby si rodič navrhující střídavou péči rozmyslel, zda je střídavá péče pro jejich dítě - a konec konců i pro ně - to nejlepší a jestli by její naplnění nepřineslo více škody než užítku.

8.2 Pozitiva střídavé péče

Po rozhodnutí soudu ve prospěch obou rodičů jako pečovatелů o jejich dítě přicházejí jak pro děti, tak i pro matky a otce změny v jejich životě. I když se tyto změny mohou zdát zprvu pro všechny účastníky těžké, výzkumy prokázaly, že po určité době, kdy si všichni na nové uspořádání zvyknou, se situace umírní a začne nést ovoce. Účinná střídavá péče zlepšuje vztahy mezi bývalými manželi, což vede k pozitivnímu vzoru chování i pro jejich děti.

8.2.1 Pozitiva pro děti

Střídavá péče dává dítěti jistotu, že ani o jednoho z rodičů nepříjde. V čase stráveném s nimi může přejímat postoje a hodnoty obou svých rodičů. Tedy postoje a hodnoty ženské i mužské. Tím získává objektivnější pohled na svět a na život. Pomáhá mu to v navazování sociálních kontaktů už v jeho dětství, má pocit, že je žádané a je zdravě sebevědomé. Dítěti také odpadá stres, který jinak způsobují krátkodobé „návštěvy“ rodiče, který ho nemá ve výhradní péči. Tento stres jinak přináší psychosomatické potíže zejména u malých dětí. Dítě ve střídavé péči si užívá svého rodiče nejen po přesně vyhrazenou krátkou dobu. Večer ho rodič ve střídavé péči uloží do postele a dítě ví, že až se ráno probudí, tatínek nebo maminka tam zase bude. Rodič si s dítětem navzájem užívá obyčejnosti všedního dne.

8.2.2 Pozitiva pro rodiče

Rodiče získají volnější prostor pro výchovu svého dítěte. V čase stráveném s dítětem na něj může rodič přirozeně působit při každodenních aktivitách.

Matky získávají více času samy pro sebe, zprvu mívají z tohoto faktu ve většině obavy. Neví, jak s volným časem naložit, a po dítěti se jim stýská. Později využívají čas nestrávený s dítětem pro vlastní rozvoj nebo ho věnují práci. Oceňují to i v době, kdy si najdou nového partnera. Mužům naopak většinou povinnosti přibývají. Učí se pečovat o dítě ve všech směrech, musí mu vařit, prát, dítě koupat a organizovat mu volný čas. Odměnou je mu péče o dítě se všemi jeho vlastnostmi. Nepřichází o jeho smích, o to, jak je roztomilé, hodné a hravé, chytré a bystré, musí si ale poradit i s jeho zlobením, odmlouváním, se psaním domácích úkolů a vším, co k péči a výchově dítěte patří.

8.2.3 Střídavá péče podle rešerše Jiřího Tyla

V České republice neexistuje zatím žádný souvislý výzkum týkající se střídavé péče. Výsledky bude brzy možné pozorovat, protože první děti svěřené do střídavé péče u nás v roce 1999 dnes dospívají nebo už jsou ve věku rané dospělosti. Nicméně zatím se můžeme opírat o výsledky ze Spojených států, Austrálie a Švédska. Bylo u nás ovšem vypracováno rešeršní šetření klinickým psychologem Jiřím Tylem, které bylo přijato k tisku Právo a rodina č. 11/2006. Podle svých výsledků dostala studie název – Střídavá péče je prokázáně pro děti lepší. Objasnila následující skutečnosti:

1. střídavá péče přináší lepší adaptaci dětí ve všech směrech – v oblasti tělesného a duševního zdraví, behaviorální a emoční adaptace, rodinných vztahů, přináší i větší sebeúctu,
2. děti ve střídavé péči udržují trvalé pozitivní spojení s oběma rodiči.

Výsledky výzkumů z rešerše uvádějí, že děti ve střídavé péči se více zajímají o generativitu, tedy o růst a plazení. Dokáží tedy lépe pečovat o rostliny, zvířata, přirozeně pak i o vlastní sourozence. Děti se také více zajímají o druhé pohlaví, vytváří se tak důvěra a pohoda s mužskými nebo ženskými objekty.

PhDr. Jiří Tyl také říká, že otcové automaticky respektují biologické postavení ženy jako matky, matky zřejmě postavení muže jako otce tolik nerespektují.

Rešerše dále poukazuje na to, že otcové, kteří mají dítě ve střídavé péči, platí podporu na dítě řádněji než otcové, kteří nemají dítě v péči, a dokonce dvakrát více než otcové, kteří dítě nesmí pro odpor matky navštěvovat. To znamená, že faktická ztráta dítěte vede ke ztrátě motivace otce se o něj starat. Styk otce s dítětem je tedy potřeba co nejvíce podporovat ku blahu a prospěchu dítěte.

Další zajímavá poznámka je, že dítě svěřené po formální stránce do péče otce si časem vydobude takovou míru péče, která se téměř vyrovná péči střídavé nebo společné, a to hlavně po psychické stránce. 38 % matek brání totiž otci ve styku s dítětem, na druhou stranu otcové styku dítěte s matkou nebrání.

8.3 Negativa střídavé péče

Negativa tohoto uspořádání najdeme hlavně tam, kde byla střídavá péče naplněna buď pod nátlakem jednoho z rodičů, nebo se nedostatečně přihlíželo na individuální potřeby dítěte.

Je třeba si uvědomit, že střídavá péče nemusí být vždy v poměru 50/50, podle individuálních potřeb se může upravit i v poměru 30/70. Záleží na dohodě rodičů.

Za další negativum se považuje komplikace v oblasti praktické. To je otázka přídavek a dávek. Toho, kdo by měl tyto výhody pobírat. Dávky se často totiž vztahují na trvalé bydliště dítěte. Myslím, že pokud je možná dohoda mezi manželi, lze finanční pomoc státu spravedlivě rozdělit tak, aby nabyla své účinnosti ve prospěch dětí. S uvedenou problematikou souvisí i dohoda rodičů, kdo bude uplatňovat daňové zvýhodnění na vyživované dítě žijící s ním v domácnosti.

Někteří odborníci vztyčují varovně prst, pokud jde o otázku domova v souvislosti se střídavou péčí. Podle nich dítě potřebuje jedno určité zázemí, jeden pokojíček v jednom domě

nebo bytě, jednu postel a své oblíbené hračky stále u sebe. Dva domovy mohou ohrožovat jeho psychickou stabilitu a jistotu. Tato překážka v realizaci střídací péče by mohla být odstraněna, pokud by dítě bydlelo v jedné domácnosti a rodiče by se střídali u něj. U některých párů by nemuselo dojít ke konfliktům, viděla bych ale problém u exmanželů, kteří spolu nedokázali žít v jedné domácnosti bez jediného konfliktu ani v manželství. V mnoha manželstvích jsou podhoubím pro hádku totiž takové záležitosti, jako je nepořádek druhého manžela. Některým velmi citlivým dětem by dva různé domovy mohly dělat problémy, mohly by přijít o pocit náležitosti k určitému bodu, domovu. Podle mého názoru jsou ale pozitiva z kvalitního kontaktu s rodičem podstatně větší a dítě se bude cítit doma tam, kde má mámu, stejně jako tam, kde má tátu. Navíc, jak jsem již řekla, střídací péče nemusí být vždy přesně napůl u každého rodiče, děti citlivé na stálost prostředí mohou trávit více času u jednoho a menší dobu u druhého. Tuto formu péče podporují někteří psychologové s tím, že ji nenazývají střídací péčí, ale převažující péčí jednoho rodiče kombinovanou s opakujícím se delším pobytem dítěte u druhého z rozvedených manželů.

Praktická část

9 Dotazníkové šetření

Mou první vypracovanou metodou v dotazníkovém šetření je průzkum pomocí dotazníků. Dotazníkové šetření probíhalo na středních odborných školách, středních odborných učilištích a gymnáziích v dubnu 2010 se souhlasem vedení jednotlivých škol. V jedné třídě gymnázia jsem provedla i pilotáž, po které jsem upřesnila znění jedné otázky v dotazníku.

Názvy škol a obory, ve kterých bylo šetření prováděno:

1. OBCHODNÍ AKADEMIE
Krupkovo náměstí 4
160 00, Praha 6 – Bubeneč
2. STŘEDNÍ ODBORNÉ UČILIŠTĚ SLUŽEB (obor – kadeřnice, obor – fotograf/fotografka)
Novovysočanská 5
190 00, Praha 9
3. STŘEDNÍ PRŮMYSLOVÁ ŠKOLA NA PROSEKU (obor – strojník)
Novoborská 2
190 00, Praha 9
4. SŠ – CENTRUM ODBORNÉ PŘÍPRAVY TECHNICKO-HOSPODÁŘSKÉ (obor – mechanik elektrických zařízení)
Poděbradská 1/179, Praha 9
5. GYMNÁZIUM A STŘEDNÍ ODBORNÁ ŠKOLA EKONOMICKÁ (4leté a 8leté gymnázium)
Nádražní 90
264 80, Sedlčany

9.1 Cíl výzkumu

Cílem mého šetření je zjistit:

- a) názory respondentů na instituci manželství,
- b) názory respondentů na výchovu dětí (porozvodovou péčí o děti),
- c) spokojenost respondentů pocházejících z rozvedených rodin se svěřením jejich osoby do porozvodové péče,
- d) zkušenosti respondentů s partnerskými vztahy a sexuálním životem,
- e) a formu vztahů respondentů s jejich biologickými rodiči.

9.2 Reprezentativní vzorek a metodika výzkumu

Reprezentativním vzorkem mého šetření byli studenti nebo učňové závěrečných ročníků dvou středních odborných škol, tří středních odborných učilišť a jednoho gymnázia.

Zjišťovala jsem názory, postoje, zkušenosti a pocity respondentů převážně s ohledem na to, jestli pocházejí z úplné nebo rozvedené rodiny. Ve vyhodnocování mě budou samozřejmě zajímat i rozdíly v odpovědích chlapců a dívek.

Dotazníky respondentů pocházejících z neúplných rodin, ve které chybí biologický rodič nebo oba rodiče, jsem vyřadila a vyhodnocovat je nebudu. Přepokládám totiž, že je rozdíl, jestli dítě přišlo o kontakt s rodičem vlivem rozvodu nebo tak, že se rodič dítěte vzdal nebo dokonce zemřel. Důsledky do budoucna jsou pro dítě možná podobné, ale v tomto výzkumu se zaměřím jen na odpovědi respondentů pocházejících z úplných a rozvedených rodin. Přesto byl dotazník respondentům pocházejících z neúplných rodin zadán, aby se necítili diskriminováni.

Dotazník obsahuje 5 – 9 otázek zjišťujících základní informace o respondentech (respondenti pocházející z rozvedených rodin, odpovídali navíc na tři otázky). Samotný dotazník obsahuje 12 – 15 otázek (tři otázky jsou určeny opět jen pro respondenty z rozvedených rodin). Z těchto 15ti otázek, obsahují tři otázky doplňující podotázky. Deset otázek je uzavřených, pět otázek je otevřených. Návratnost dotazníků byla stoprocentní. Znění dotazníku je součástí příloh.

9.3 Stanovené hypotézy

Před sestavením dotazníku jsem si stanovila pět hypotéz. Jestli se mé hypotézy potvrdí, se dozvím až po vyhodnocení otázek. Mé hypotézy zní:

1. Domnívám se, že respondenti pocházející z rozvedeného manželství svých rodičů, mají negativnější názory na instituci manželství, než respondenti pocházející z úplných rodin.
2. Myslím si, že dívky z rozvedených rodin, jsou spokojenější se svěřením své osoby do porozvodové péče, než chlapci.
3. Dívky z rozvedených rodin, na které jejich biologický otec působí málo nebo vůbec, mají větší zkušenosti s partnerskými vztahy a dříve začínají vést sexuální život, než dívky na které jejich biologický otec působí často.
4. Předpokládám, že se vztah respondentů k rodičům po jejich rozvodu změnil.
5. Podle mého názoru mají chlapci z rozvedených rodin, na které jejich biologický otec působí málo nebo vůbec, více konfliktní vztah se svou matkou, než chlapci, na které jejich otec působí často.

9.4 Základní údaje o respondentech

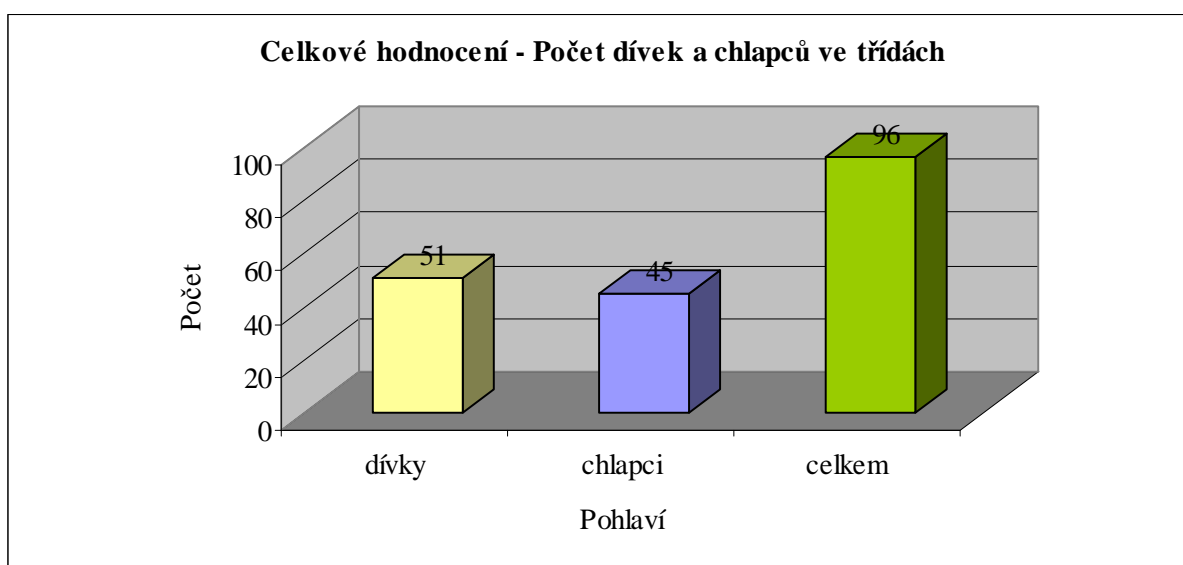
Mého šetření se zúčastnilo celkem 96 respondentů. Z toho 51 dívek a 45 chlapců. Tento počet je znázorněn na grafu 4. Na grafu 5 si lze všimnout, z jakých typů rodin respondenti pocházejí. Tabulka 4 ukazuje, kolik bylo průměrně respondentům z rozvedených rodin let v době rozvodu. Pro zajímavý výsledek jsem znázornila i výsledek zvlášť u respondentů ze SOŠ a ze SOU. Tabulka 5 udává počet respondentů z rozvedených rodin svěřených do

jednotlivých forem porozvodové péče. Na posledním grafu 6, vidíme, jaký mají respondenti z rozvedených rodin kontakt s rodičem, který je nemá ve své péči.

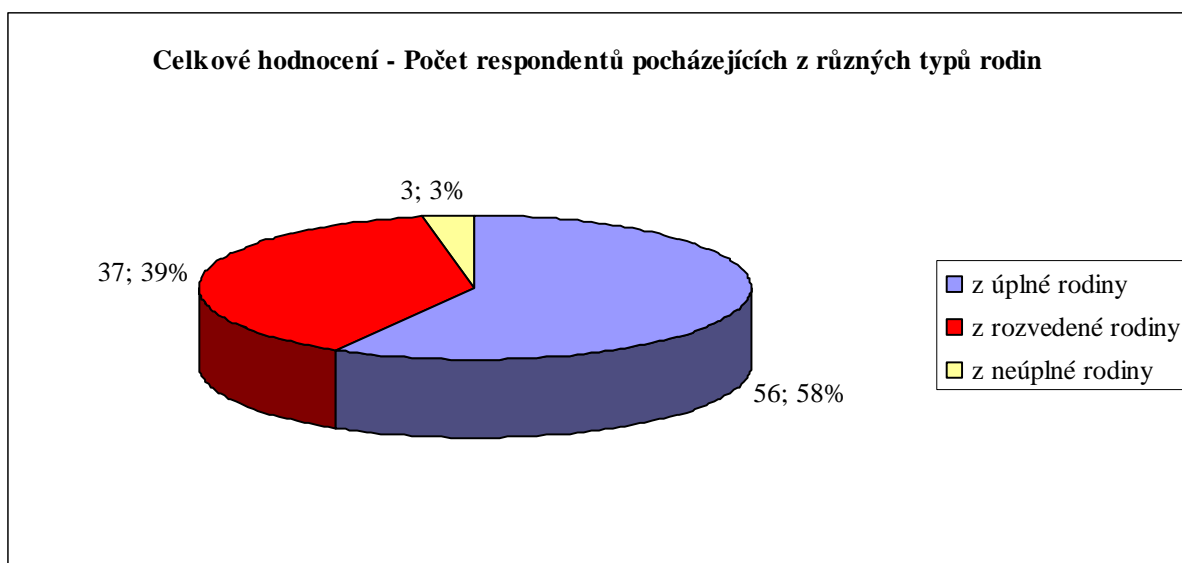
V příloze 2 bakalářské práce jsou uvedené základní údaje respondentů jen ze středních odborných škol a v příloze 3 základní údaje respondentů jen ze středních odborných učilišť.

Důležité je, že 3 respondenti z celkové počtu 96 respondentů pochází z neúplné rodiny, pracovat tedy budu s 93mi respondenty.

Obrázek 4

Obrázek 5

Tabulka 4

Tabulka 4 Celkové hodnocení - Věk respondentů z rozvedených rodin v době rozvodu jejich rodičů

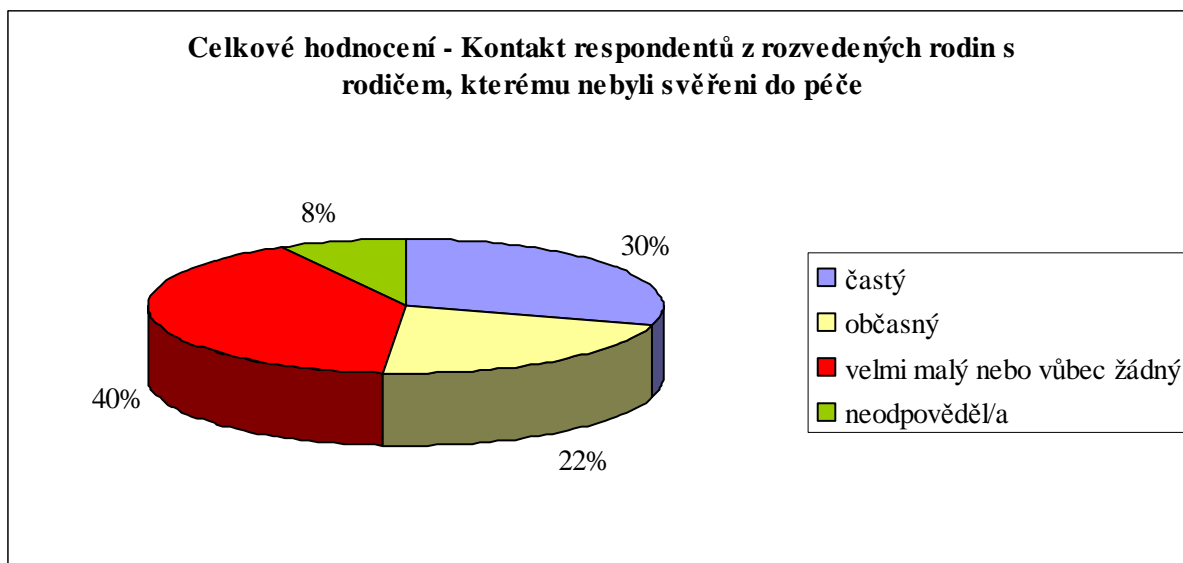
Druh studia	Průměrný věk
SOŠ	12,3
SOU	7,7
Průměr	10

Tabulka 5

Tabulka 5 Celkové hodnocení - Počet respondentů z rozvedených rodin svěřených do různých forem porozvodové péče

Svěření do péče	počet	%
matky	32	86
otce	1	3
společné nebo střídané péče	4	11
jiné osoby	0	0
Celkem	37	100

Obrázek 6

9.5 Vyhodnocení odpovědí dotazníků

Dotazníky nebudu vyhodnocovat jednotlivě, tedy každý zvlášť. Shromáždím všechny údaje a budu se snažit je statisticky zpracovat. Srovnám vždy výsledky dívek a výsledky chlapců. Samozřejmě výsledky odpovědí respondentů pocházejících z úplných rodin oproti výsledkům respondentů pocházejících z rodiny rozvedených.

9.5.1 Otázka číslo 1

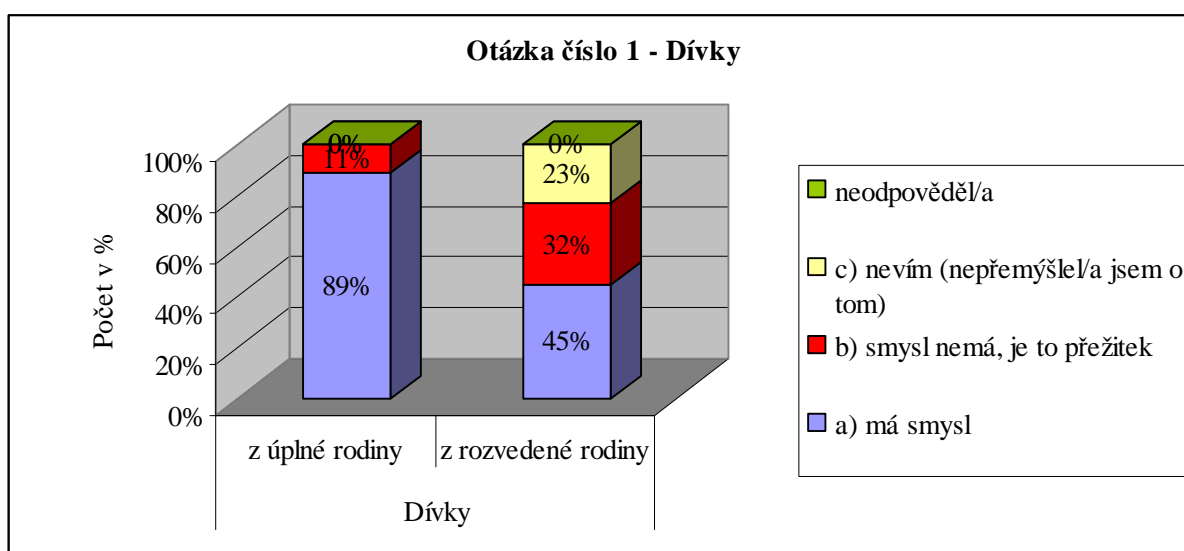
Znění otázky a možné odpovědi:

Manželství podle Vás:

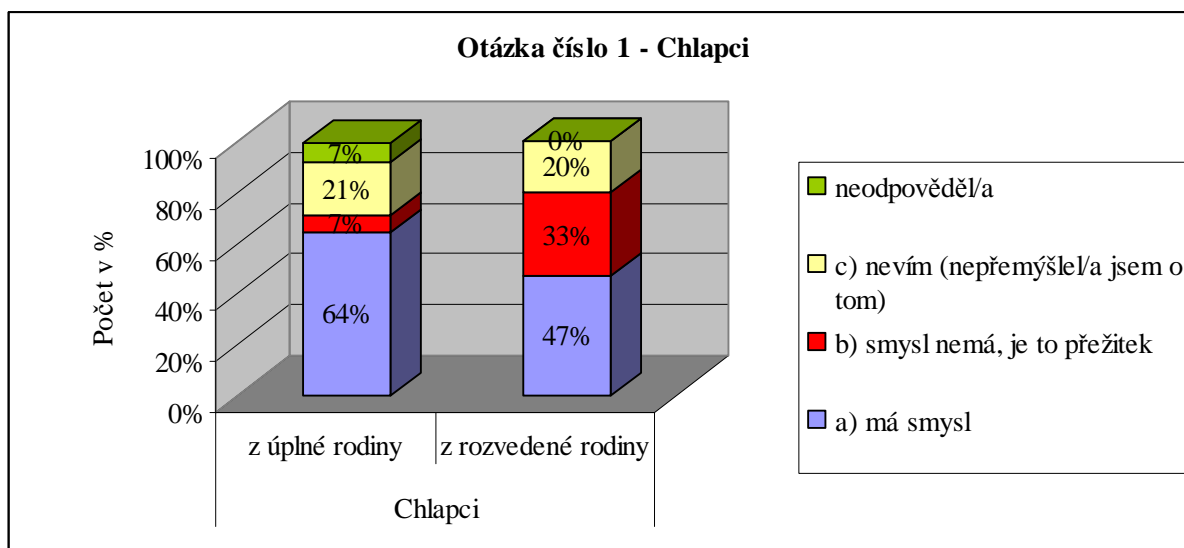
- a) má smysl
- b) smysl nemá, je to přežitek
- c) nevím (nepřemýšlel/a jsem o tom)

Nejvíce respondentů se přiklonilo k odpovědi, že manželství má smysl, u respondentů z úplných rodin je to více, než u respondentů z rodin rozvedených. Že manželství smysl nemá odpovědělo 32 % dívek a 33 % chlapců z rozvedených rodin. K tomuto názoru se připojuje jen 11 % dívek a 7 % chlapců z rodin úplných. Neví nebo nepřemýšlelo o tom 23 % dívek z rozvedených rodin a ani jedna dívka z úplné rodiny. U chlapců je to tak nastejno, neví nebo nepřemýšlelo o tom 21 % chlapců z úplných rodin a 20 % chlapců z rozvedených rodin. Podrobné výsledky znázorňuje graf 7 u dívek a graf 8 u chlapců.

Obrázek 7

Obrázek 8

9.5.2 Otázka číslo 2

Znění otázky:

Co podle Vás manželství manželům přináší, popřípadě v čem je nevýhodné?

34 % respondentů na tuto otevřenou otázku neodpovědělo nebo odpovědělo, že neví. Zbylí respondenti vymysleli mnoho kladů a záporů manželství. Zpracovala jsem do tabulky klady nebo zápory, které dostlali od respondentů alespoň 2 % hlasů. V tabulce je vidět, že nejvíce hlasů, tj. 20 % získala od respondentů z rozvedených rodin možnost, že manželství nepřináší nic. Tento názor podpořily pouze 2 % hlasů od respondentů z úplných rodin. Ti vidí manželství zejména jako oporu, podporu, porozumění a spoleh a to v 15%, u respondentů z rozvedených rodin je to méně – 9 % hlasů. Ale 11 % hlasů od respondentů z rozvedených rodin říká, že manželství přináší jistoty, stejný počet hlasů od respondentů z úplných rodin uvedl, že manželství je závazek. Všechny odpovědi jsou sepsány v tabulce 6.

Tabulka 6

Otázka číslo 2 - Názory respondentů na to, co manželství přináší

	Respondenti		
	z úplné rodiny		z rozvedené rodiny
15%	oporu, podporu, porozumění, spoleh	20%	nic (manželství je jen listina, papír)
11%	závazek (nutnost důvěry, nemožnost jen tak odejít, omezení svobody, povinnosti)	11%	jistoty
7%	upevnění vztahu (úplnou rodinu, manželé k sobě patří); radost v životě, štěstí; bezpečí; společný majetek (finanční výhody); riziko rozvodu (problémy při dělení majetku, dětí atd.)	9%	oporu, podporu, porozumění, spoleh; rodinné zázemí, domov; obtíž, problémy; závazek (nutnost důvěry, nemožnost jen tak odejít, omezení svobody, povinnosti)
6%	lásku (něhu, pocitové uspokojení); jistoty; důvěru; odpovědnost	6%	děti, výchovu dětí; důvěru; možnost rozhodovat se společně (společně řešit problémy); riziko rozvodu (problémy při dělení majetku, dětí atd.)
4%	děti, výchovu dětí; rodinné zázemí, domov; obtíž, problémy	3%	lásku (něhu, pocitové uspokojení); upevnění vztahu (úplnou rodinu, manželé k sobě patří); radost v životě, štěstí; společný majetek (finanční výhody)
2%	možnost rozhodovat se společně (společně řešit problémy); nic (manželství je jen listina, papír)	–	–

9.5.3 Otázka číslo 3

Znění otázky:

Co podle Vás manželství rodičů znamená pro děti?

I u této otevřené otázky jsem zpracovala odpovědi, které získaly alespoň 2 % hlasů od respondentů. 27 % hlasů od respondentů z úplných rodin říká, že manželství rodičů znamená pro děti úplnou rodinu, u respondentů z rozvedených rodin je to méně – 17 % hlasů. Ti nejvíce odpovídali, že manželství rodičů pro děti znamená, oporu, podporu, ochranu a jistotu. V 16% tak hlasovali i respondenti z úplných rodin. Podobné výsledky se objevily u možnosti zázemí, domova a bezpečí, hlasovalo pro ní 18 % respondentů z rozvedených rodin a 14 % respondentů z rodin úplných. Na otázku 3 neodpovědělo nebo odpovědělo, že neví 25 % respondentů. Výsledky uvádí tabulka 7.

Tabulka 7

Otázka číslo 3 - Význam manželství rodičů pro jejich děti podle respondentů

	Respondenti		
	z úplné rodiny		z rozvedené rodiny
27%	úplná rodina (soužití, soudržnost)	31%	opora, podpora, ochrana, jistota
18%	zázemí, domov, bezpečí	17%	úplná rodina (soužití, soudržnost)
16%	opora, podpora, ochrana, jistota	14%	zázemí, domov, bezpečí; nic (není důležité, jestli jsou rodiče manželé)
10%	výchova (vliv obou rodičů); velký význam (samozřejmost)	7%	výchova (vliv obou rodičů); pocit úplnosti, vzor pro život
6%	pocit úplnosti, vzor pro život; nic (není důležité, jestli jsou rodiče manželé)	3%	velký význam (samozřejmost); lásku, lásku dvou lidí (vztah do konce života); zabezpečení (finanční zajištění)
4%	lásku, lásku dvou lidí (vztah do konce život)	–	–
2%	zabezpečení (finanční zajištění)	–	–

9.5.4 Otázka číslo 4

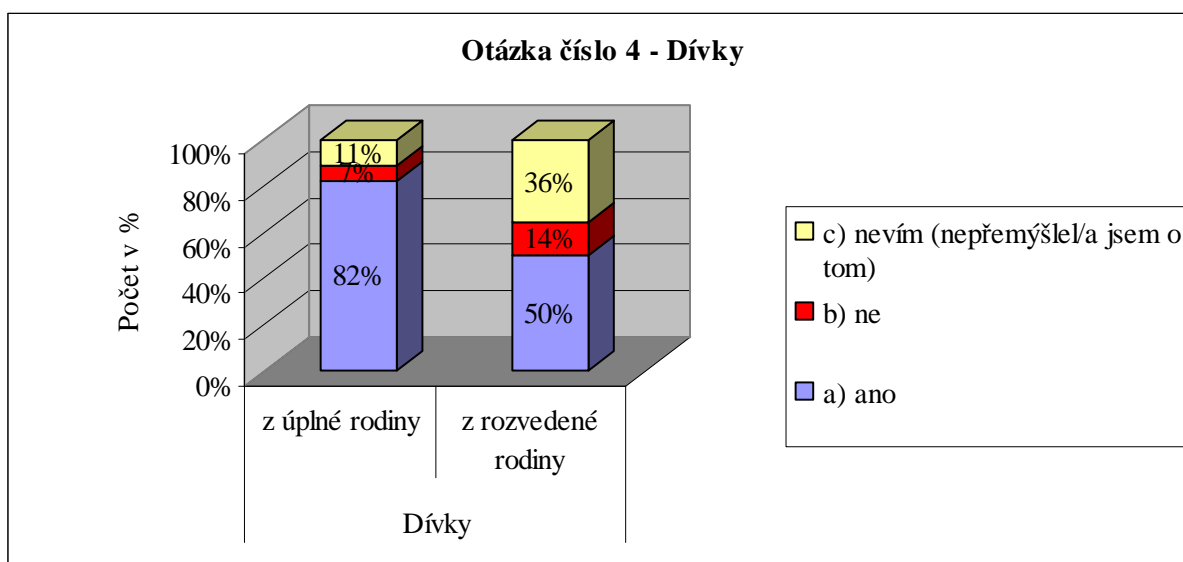
Znění otázky a možné odpovědi:

Chcete v budoucnu uzavřít sňatek (pokud už jste ho neuzavřel/a)?

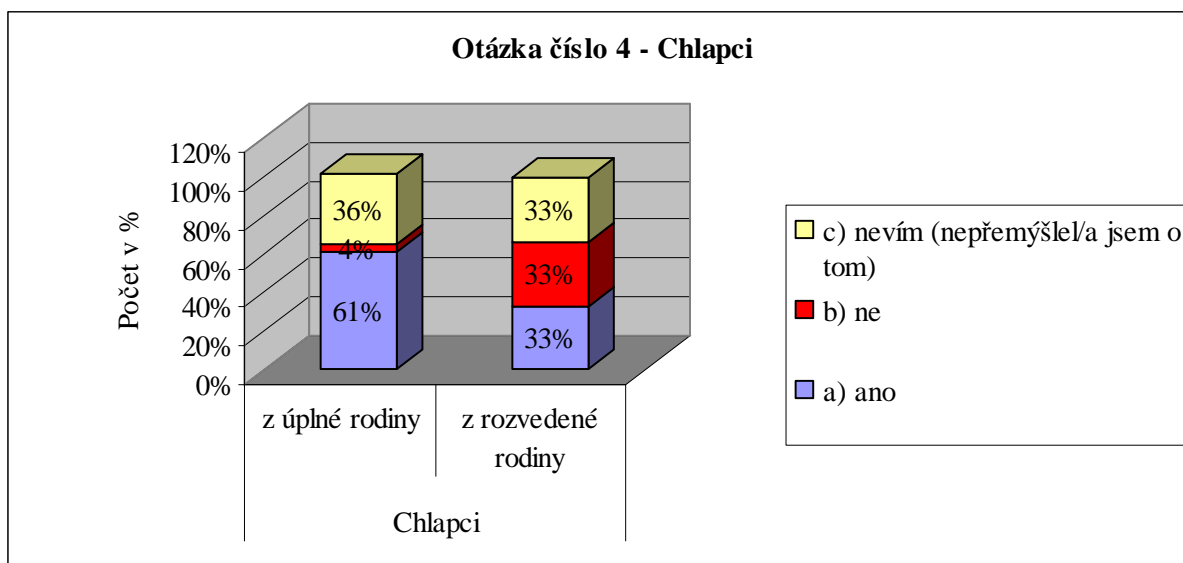
- a) ano
- b) ne
- c) nevím (nepřemýšlel/a jsem o tom)

Respondenti z úplných rodin, chtějí víc uzavřít sňatek, než respondenti z rozvedených rodin. Při tom u dívek je to vždy více než u chlapců. 14 % dívek z rozvedených rodin se nechce vdávat, 36 % z nich neví nebo o tom nepřemýšlelo. Dívek z úplných rodin se nechce vdávat pouze 7 % a mají v tom celkem jasno, pouze 11 % z nich neví nebo o tom ještě nepřemýšlelo. Chlapců z rozvedených rodin se nechce ženit 33 %, 33 % těchto chlapců neví nebo o tom nepřemýšlelo. Oproti tomu, chlapců z úplných rodin se nechce ženit pouze 4 %, 36 % chlapců z úplných rodin neví nebo o tom ještě nepřemýšlelo. Odpovědi dívek znázorňuje graf 9 a odpovědi chlapců graf 10.

Obrázek 9

Obrázek 10

9.5.5 Otázka číslo 5

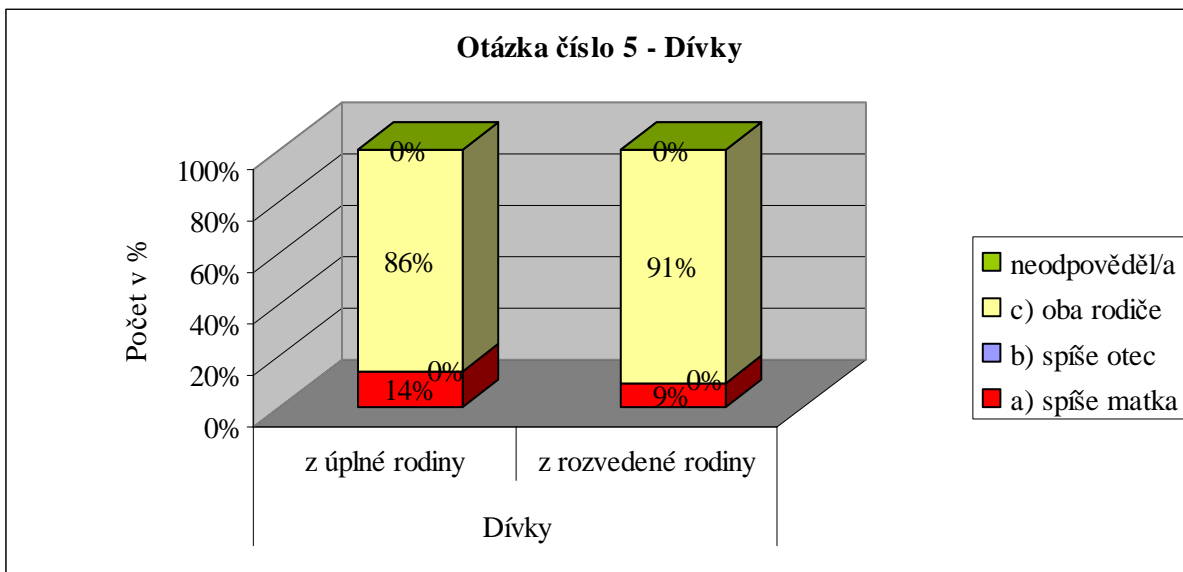
Znění otázky a možné odpovědi:

Myslíte si, že v případě rozvodu nebo rozchodu rodičů by o dítě měl/a/i pečovat:

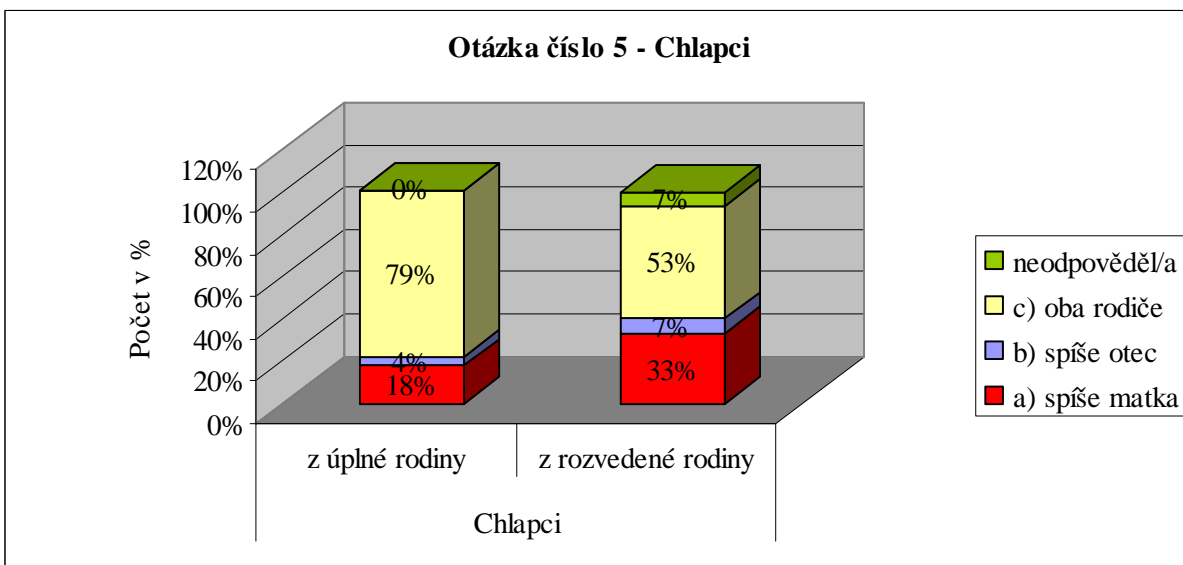
- a) spíše matka
- b) spíše otec
- c) oba rodiče

Celkově byly dívky většinou pro péči obou rodičů a to v drtivé většině – 86 % dívek z úplných rodin a 91 % dívek z rozvedených rodin. Chlapci byli také nejvíce pro péči obou rodičů, ale jen 79 % chlapců z úplných rodin a 53 % chlapců z rozvedených rodin. Více chlapců, než dívek si myslí, že o dítě by měla pečovat spíše matka. Ani jedna dívka si nemyslí, že by po rozvodu nebo rozchodu rodičů měl o dítě pečovat otec. U chlapců z úplných rodin si to myslí 4 %, u chlapců z rozvedených rodin 7 %. Odpovědi dívek znázorňuje graf 11 a chlapců graf 12.

Obrázek 11

Obrázek 12

9.5.6 Otázka číslo 6

Znění otázky a možné odpovědi:

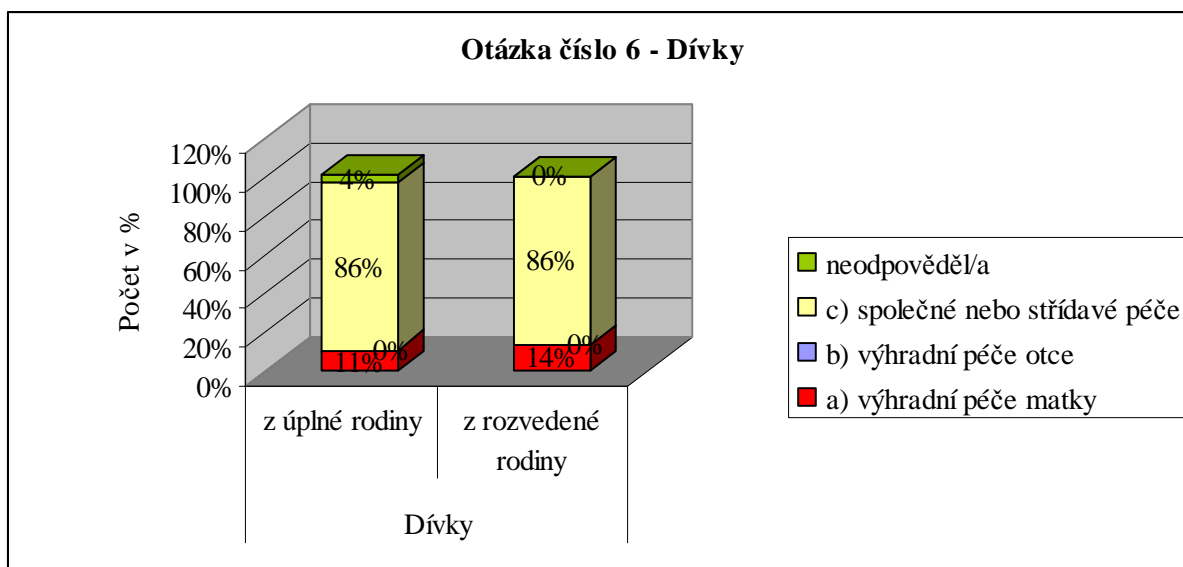
Po rozvodu by podle Vás děti měly být svěřeny do:

Předpokládá se, že ani jeden z rodičů není prokazatelně nezpůsobilý k výchově dítěte, netrpí alkoholismem ani jinou závislostí a nechová se násilnicky.

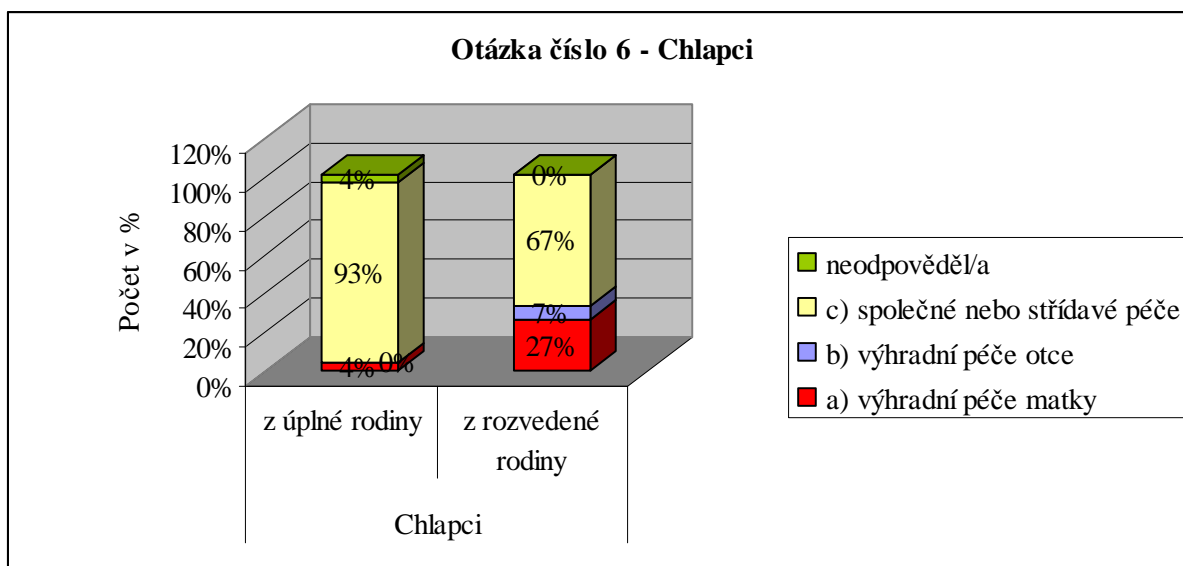
- výhradní péče matky
- výhradní péče otce
- společná nebo střídavá péče

Odpovědi respondentů na tuto otázku v podstatě korespondují s odpověďmi na otázku číslo 5. Akorát pravděpodobně chlapci z úplných rodin, kteří hlasovali pro péči otce v 5. otázce, teď v 6. otázce neví, do jaké péče má být dítě svěřeno. Jde o 4 % chlapců. Jinak někteří chlapci, kteří byli v 5. otázce pro péči matky, hlasují v 6. otázce pro společnou nebo střídavou péči. Dívky, které v 5. otázce byly pro péči matky, teď neví, do jaké péče by mělo být dítě svěřeno – 4 %. A některé dívky z rozvedených rodin, které byly v 5. otázce pro péči obou rodičů jsou ovšem pro výhradní péči matky. Odpovědi dívek ukazuje graf 13, odpovědi chlapců graf 14.

Obrázek 13

Obrázek 14

9.5.7 Otázka číslo 7

Znění otázky:

Kolik partnerů (vážnějších vztahů) jste doposud měl/a?

Tato otázka byla zřejmě nepříjemná 18% dívek a 2% chlapců, kteří ji nezodpověděli. Průměrný počet vážných vztahů respondentů byl velmi podobný jak u dívek tak u chlapců ať jsou z úplné či rozvedené rodiny. Chlapci měli celkově vážných vztahů o malinko více. Tyto průměrné počty vážných vztahů respondentů jsou zapsány v tabulce 8.

Tabulka 8

Otázka číslo 7 - Průměrný počet vážných vztahů respondentů

Dívky		Chlapci	
z úplné rodiny	z rozvedené rodiny	z úplné rodiny	z rozvedené rodiny
2,1	2,0	2,3	2,6

9.5.8 Otázka číslo 8

Znění otázky:

S kolika partnery jste měl/a pohlavní styk (pokud už byl)?

Na tuto citlivou otázku neodpovědělo 28 % dívek a 5 % chlapců. Jen jedna dívka a dva chlapci odpověděli, že ještě žádný styk ještě neměli. Průměrný počet sexuálních partnerů respondentů je v porovnání s vážnými vztahy respondentů celkem o dost vyšší. Chlapci (zejména z úplných rodin) mají více sexuálních partnerů, než dívky. Průměrné počty sexuálních partnerů ukazuje následující tabulka 9.

Tabulka 9

Otázka číslo 8 - Průměrný počet sexuálních partnerů respondentů

Dívky		Chlapci	
z úplné rodiny	z rozvedené rodiny	z úplné rodiny	z rozvedené rodiny
3,8	4,0	8,1	5,2

9.5.9 Otázka číslo 9

Znění otázky:

V kolika letech jste pohlavní styk měl/a poprvé?

Otázku nezodpovědělo 26 % dívek a 9 % chlapců. Domnívám se, že většina z těchto respondentů ještě pohlavní styk neměla. Průměr, který totiž vyšel, neodpovídá celorepublikovému výsledku, který se podle publikace doktora Weisse a Zvěřiny¹ dlouhodobě pohybuje okolo věku 17 - 18 let u dívek i chlapců. Průměrný věk respondentů při prvním pohlavní styku ukazuje tabulka 11.

¹ WEISS, P., ZVĚŘINA, J. *Sexuální chování v ČR situace a trendy*. Praha: Portál, 2001.

Tabulka 11

Otázka číslo 9 - Průměrný věk respondentů při prvním pohlavním styku

Dívky		Chlapci	
z úplné rodiny	z rozvedené rodiny	z úplné rodiny	z rozvedené rodiny
15,9	15,4	15,8	15,6

9.5.10 Otázka číslo 10

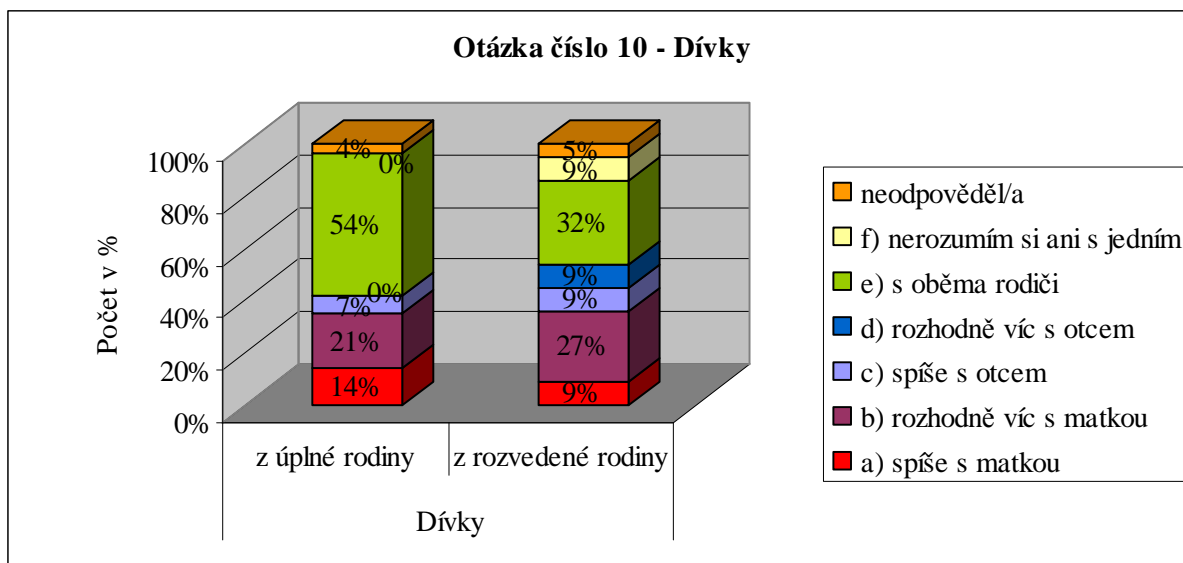
Znění otázky a možné odpovědi:

Rozumíte si:

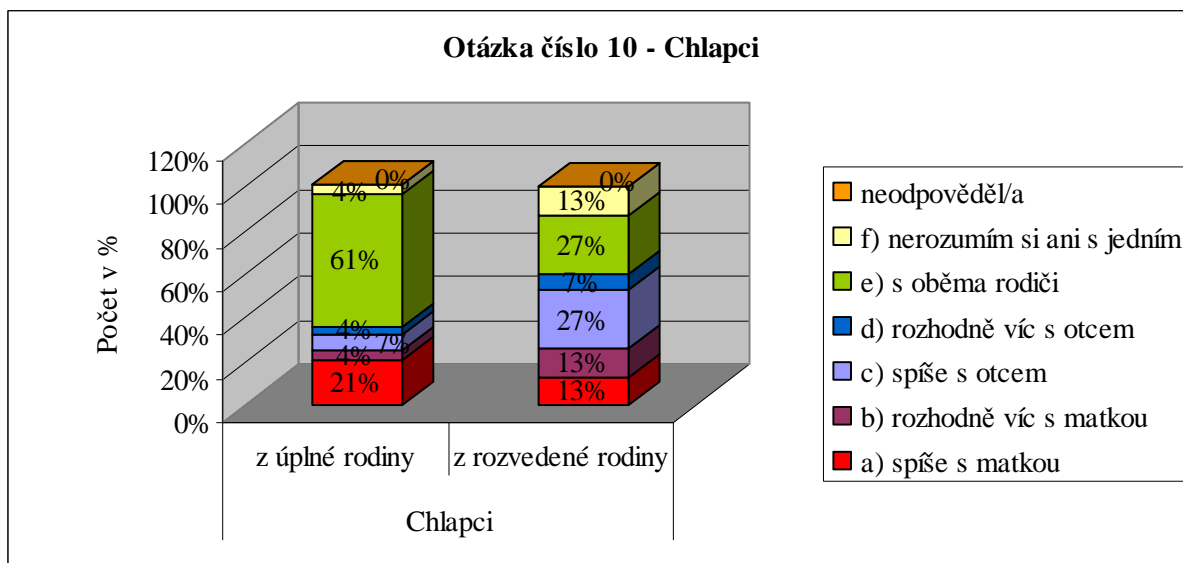
- a) spíše s matkou
- b) rozhodně víc s matkou
- c) spíše s otcem
- d) rozhodně víc s otcem
- e) s oběma rodiči
- f) nerozumím si ani s jedním

Všichni respondenti si nejvíce rozumí s oběma rodiči. Respondenti z rozvedených rodin v menším počtu. Respondenti z rozvedených rodin si rozumí víc s otcem, než respondenti z rodin úplných. Dívky si rozumí víc s matkou, než chlapci. Ani jedna dívka nezaškrtnla, že si nerozumí ani s jedním rodičem. Tuto odpověď zvolilo 9 % dívek z rozvedených rodin, 4 % chlapců z úplných rodin a 13 % chlapců z rozvedených rodin. Všechny odpovědi jsou zobrazeny v grafu 15 u dívek a v grafu 16 u chlapců.

Obrázek 15

Obrázek 16

9.5.11 Otázka číslo 11

Znění otázky a možné odpovědi:

Dá se říct, že je vztah s Vaším rodičem nebo rodiči přátelský?

- a) ano
- b) ne

Pokud ano, s kým je přátelský?

- a) s matkou
- b) s otcem
- c) s oběma rodiči

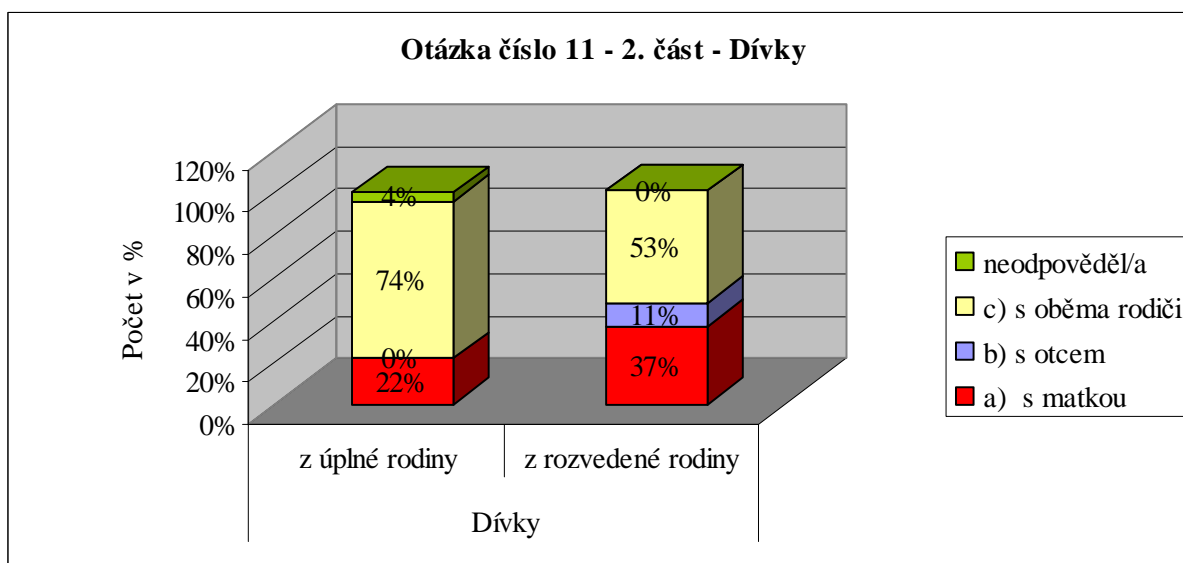
Drtivá většina respondentů uvedla, že přátelský vztah se svým rodičem nebo rodiči má. Ukazuje to tabulka 11. Při tom má většina respondentů přátelský vztah s oběma rodiči. U respondentů z rozvedených rodin je to méně, než u respondentů z úplných rodin. S matkou si rozumí více respondentů z rozvedených rodin, než respondentů z rodin úplných. S otcem si nejvíce rozumí chlapci z rozvedených rodin – 27 %. Dále pak 11 % dívek z rozvedených rodin a 8 % chlapců z úplných rodin. Ani jedna dívka z úplné rodiny nezvolila odpověď, že by si rozuměla spíše s otcem nebo rozhodně s otcem. Výsledky odpovědí dívek zobrazuje graf 17, výsledky chlapců graf 18.

Tabulka 11

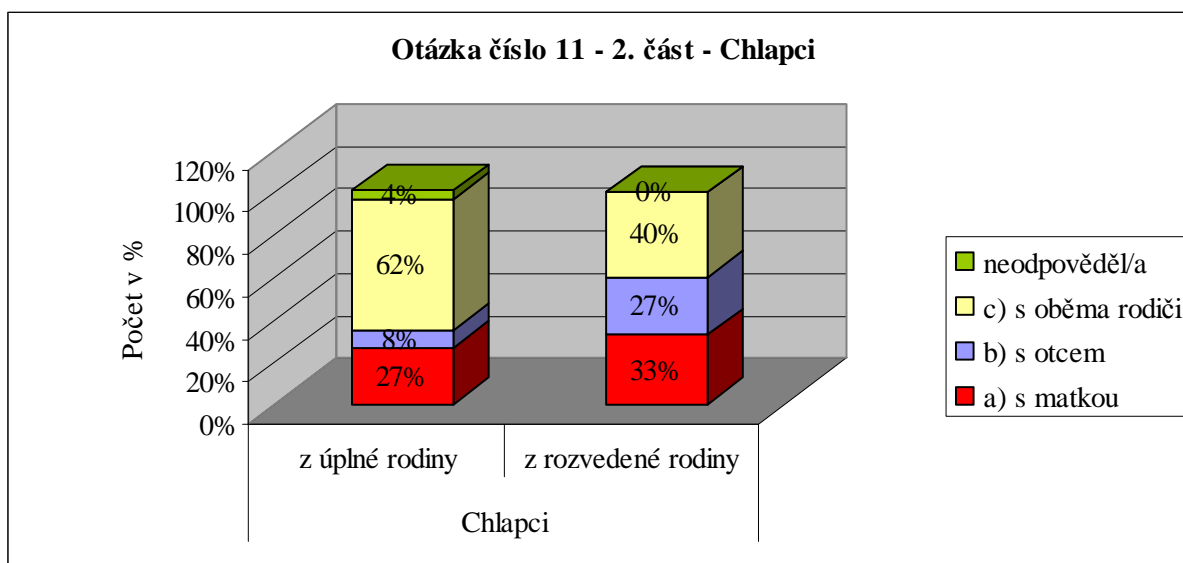
Otázka číslo 11 - 1. část

	Dívky				Chlapci			
	z úplné rodiny		z rozvedené rodiny		z úplné rodiny		z rozvedené rodiny	
	počet	%	počet	%	počet	%	počet	%
a	26	93	19	86	26	93	15	100
b	1	4	3	14	2	7	0	0
neodpověděl/a	1	4	0	0	0	0	0	0
Celkem	28	100	22	100	28	100	15	100

Obrázek 17

Obrázek 18

9.5.12 Otázka číslo 12

Znění otázky a možné odpovědi:

Dá se říct, že je vztah s Vaším rodičem nebo rodiči konfliktní?

- a) ano
- b) ne

Pokud ano, je konfliktní:

- a) s matkou
- b) s otcem
- c) s oběma rodiči

V této otázce celkem hodně respondentů odpovídalo kladně, tedy, že mají konfliktní vztah s rodičem nebo rodiči. U respondentů z rozvedených rodin to je více, než u respondentů z rodin úplných. Konfliktní vztah se svým rodičem nebo rodiči má 32 % dívek z rozvedených rodin a dokonce 47 % chlapců z rozvedených rodin. Výsledky jsou zaznamenány v tabulce 12.

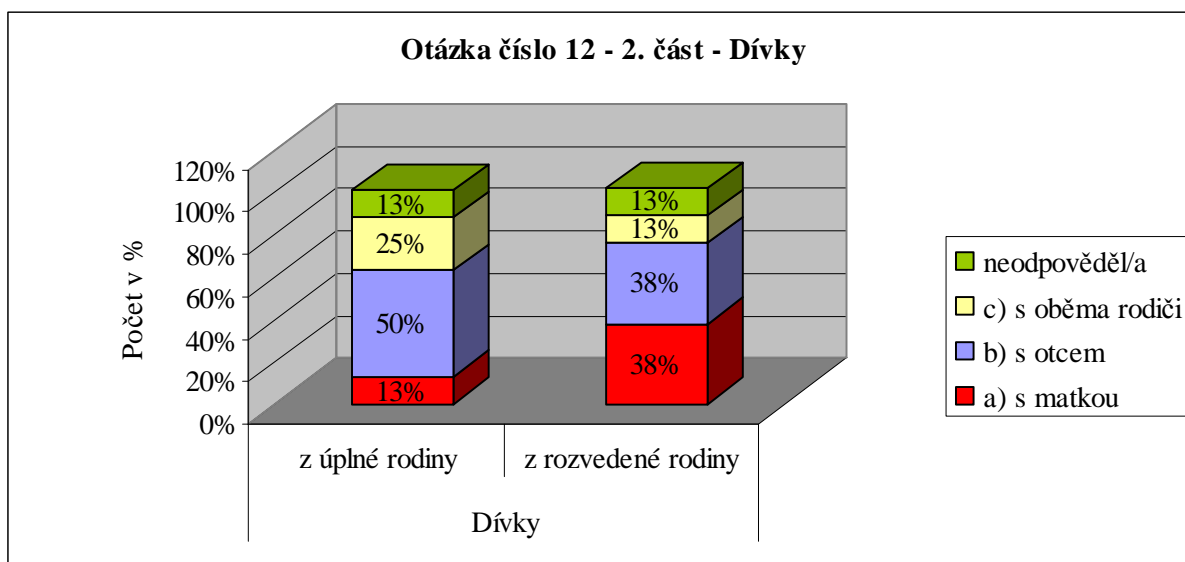
Konfliktní vztah s matkou má nejvíce respondentů z rozvedených rodin, zejména chlapci – 57 %. U dívek je to 38 %. Naopak konfliktní vztah s otcem mají spíše respondenti z rodin úplných, hlavně chlapci – 67 %. Dívek 50 %. Konfliktní vztah s oběma rodiči je v poměru u dívek i chlapců stejný, s tím, že u respondentů z úplných rodin jich je více, než u respondentů z rodin rozvedených. 13 % dívek jak z úplných, tak z rozvedených rodin na tuto otázku neodpovědělo. Chlapci odpověděli všichni. Výsledky odpovědí dívek lze vidět na grafu 19, výsledky odpovědí chlapců na grafu 20.

Tabulka 12

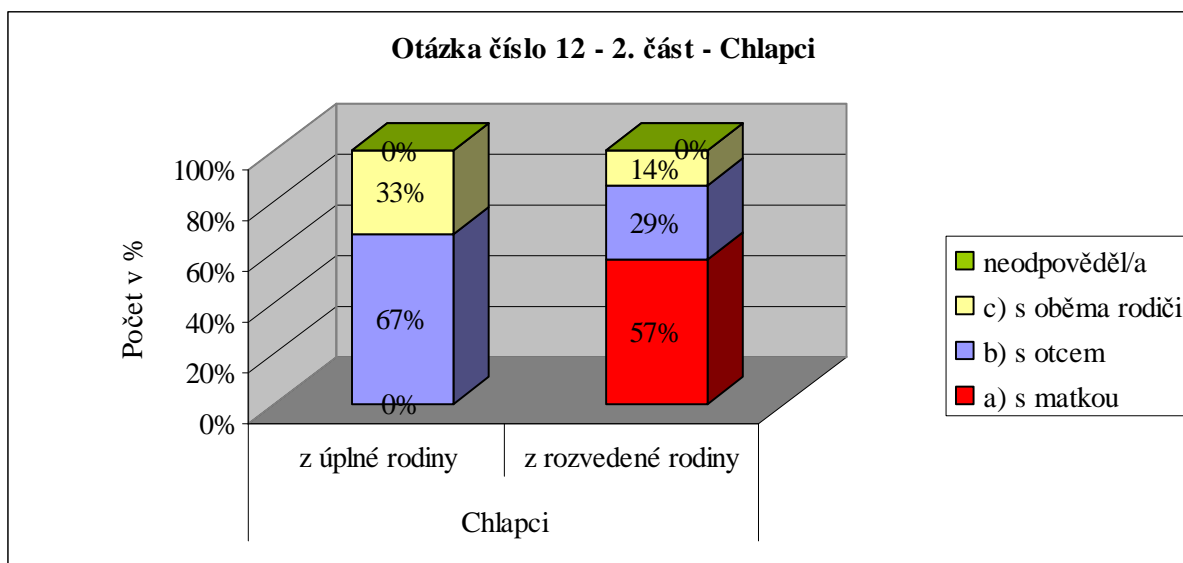
Otázka číslo 12 - 1. část

	Dívky				Chlapci			
	z úplné rodiny		z rozvedené rodiny		z úplné rodiny		z rozvedené rodiny	
	počet	%	počet	%	počet	%	počet	%
a	7	25	7	32	6	21	7	47
b	20	71	14	64	22	79	8	53
neodpověděl/a	1	4	1	5	0	0	0	0
Celkem	28	100	22	100	28	100	15	100

Obrázek 19

Obrázek 20

9.5.13 Otázka číslo 13

Znění otázky a možné odpovědi:

Jste spokojen/a s tím, komu jste byl/a svěřena po rozvodu do péče?

- a) ano
- b) ne

Pokud jste odpověděl/a, že ne, do čí péče byste raději byl/a svěřena?

- a) výhradní péče matky
- b) výhradní péče otce
- c) do společné nebo střídavé péče
- d) jiné osobě (prarodiči nebo jinému blízkému příbuznému)

Většina respondentů je se svěřením své osoby do porozvodové péče překvapivě spokojena. A to s ohledem, že 86 % respondentů je svěřeno do péče matky a podle výsledků otázky 6 si drtivá většina myslí, že děti by měli být svěřovány do společné nebo střídavé péče. Tuto převážnou spokojenost zaznamenává tabulka 13.

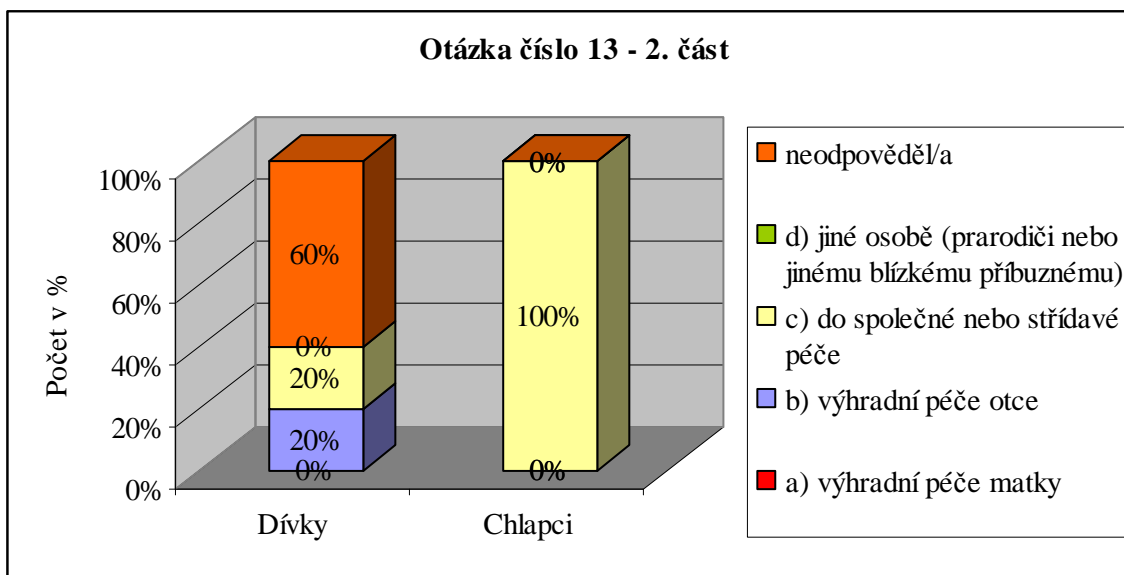
Z nespokojených dívek by 20 % chtělo být svěřeno do péče otce, 20 % do společné nebo střídavé péče. 60 % dívek neodpovědělo, komu by byly raději svěřeny. 100 % nespokojených chlapců (jde o jednoho chlapce) by chtělo být svěřeno do společné nebo střídavé péče. Výsledky vidíme na grafu 21.

Tabulka 13

Otázka číslo 13 - 1. část

	Dívky		Chlapci	
	počet	%	počet	%
a	17	77	14	93
b	2	9	1	7
neodpověděl/a	3	14	0	0
Celkem	22	100	15	100

Obrázek 21

9.5.14 Otázka 14

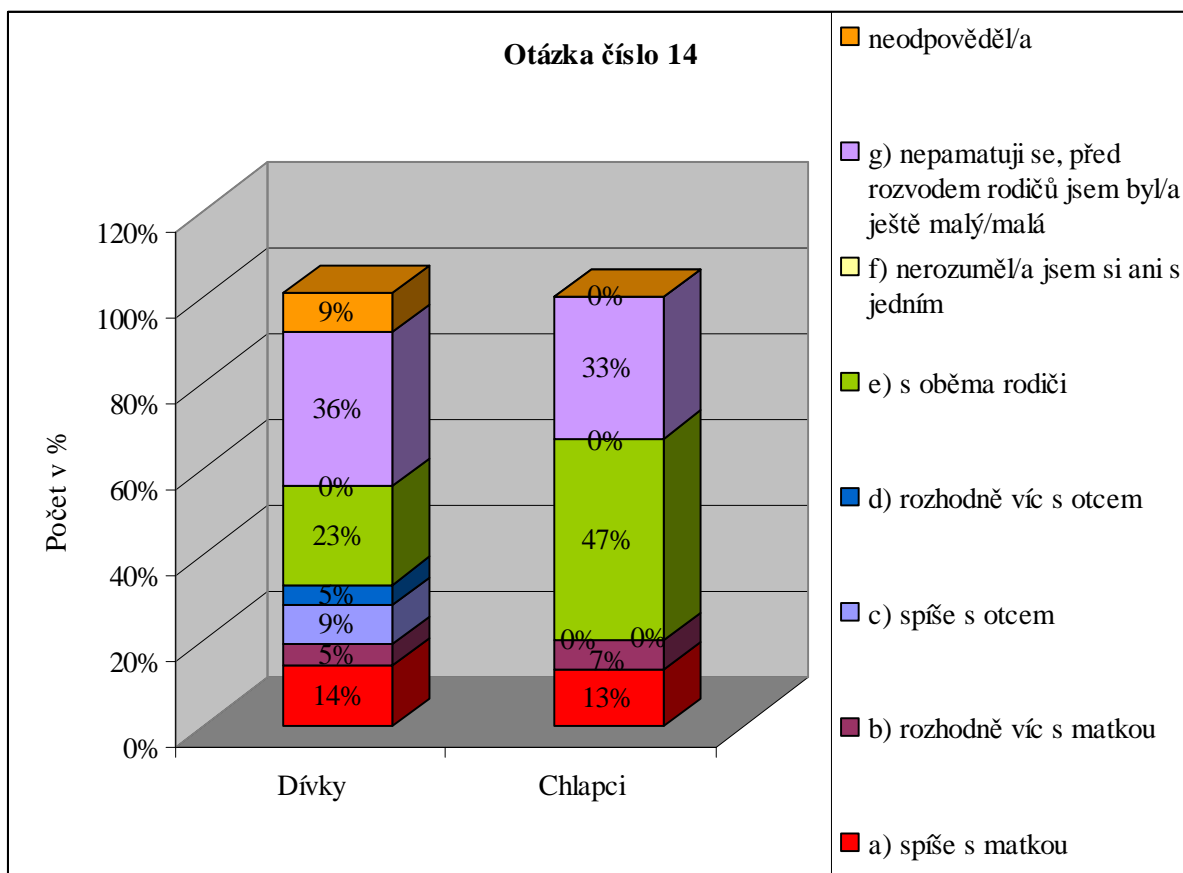
Znění otázky a možné odpovědi:

S kým jste si před rozvodem Vašich rodičů rozuměl/a?

- a) spíše s matkou
- b) rozhodně víc s matkou
- c) spíše s otcem
- d) rozhodně víc s otcem
- e) s oběma rodiči
- f) nerozuměl/a jsem si ani s jedním
- g) nepamatuji se, před rozvodem rodičů jsem byl/a ještě malý/malá

Někteří respondenti, kteří uvedli v otázce 10, že si v současnosti rozumí s matkou, nyní uvedli, že to tak před rozvodem nebylo. Před rozvodem si s matkou tedy rozuměli více. Naopak před rozvodem si rozuměli méně s otcem než nyní. Dívky si nyní méně rozumí s oběma rodiči, naopak chlapci více. Hodně respondentů změnu nemůže ale posoudit, protože v době rozvodu byli ještě malí a nepamatuji se na vztah s rodiči. Výsledky zobrazuje graf 22.

Obrázek 22

9.5.15 Otázka číslo 15

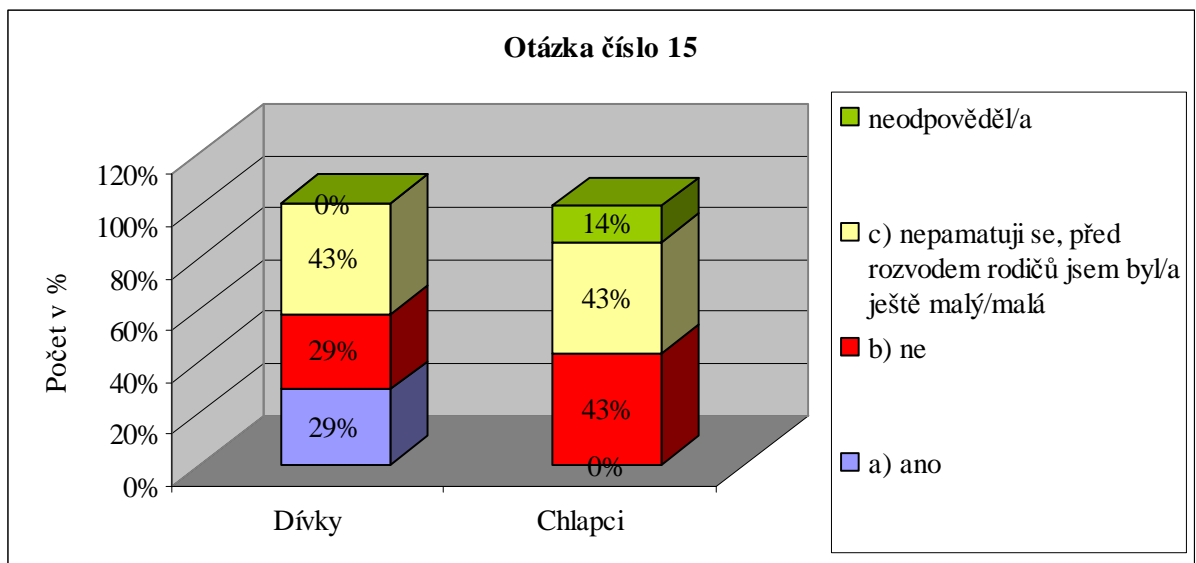
Znění otázky a možné odpovědi:

Pokud jste v otázce č. 12 odpověděl/a, že je vztah s Vaším rodičem/rodiči konfliktní, byl s ním/nimi takový i před rozvodem Vašich rodičů?

- a) ano
- b) ne
- c) nepamatuji se, před rozvodem rodičů jsem byl/a ještě malý/malá

29 % dívek uvedlo, že mělo konfliktní vztah s rodičem nebo rodiči i před rozvodem. Toto neuvedl žádný chlapec. U 29% dívek se vztah na konfliktní změnil po rozvodu, to se stalo u 43% chlapců. Zajímavé je, že na tuto změnu se nepamatuje 43 % dívek a stejné množství chlapců. U předchozí otázky se nepamatovalo 36 % dívek a 33 % chlapců. Znázornění výsledků lze vidět na grafu 23.

Obrázek 23

9.6 Shrnutí výsledků dotazníků

Shrnu výsledky pouze otázek, které se netýkají vyhodnocení hypotéz.

U výsledků z otázky 5 mě překvapilo, že pro péči matky o dítě po rozvodu nebo rozchodu rodičů je víc chlapců než dívek. Ale na druhou stranu, ani jedna dívka si nemyslí, že by po rozvodu nebo rozchodu rodičů měl o dítě pečovat otec. Zřejmě si dívky péči pouze otce nedokáží představit. Někteří chlapci, v tom ale nevidí problém. Většina respondentů se ale shodla, že po rozvodu nebo rozchodu rodičů by o dítě měli pečovat oba rodiče. Tento výsledek mě nepřekvapil, protože i ve výzkumu z mé absolventské práce, kde jsem stejnou otázku zadávala rodičům, vzešly podobné výsledky.

Možná by se dala očekávat shoda výsledků z otázky číslo 5 a otázky číslo 6. Tak tomu ale není. Podle výsledků respondentů není vždy jisté, že ten, kdo by měl o děti pečovat, by je měl také mít ve své péči. Opět by ale podle většiny respondentů mělo být dítě v péči obou rodičů, tedy ve formě společné nebo střídavé péče.

Podle výsledků otázky 11 ovlivňuje rozvod rodičů přátelský vztah dětí s oběma rodiči. Přátelský vztah zůstává u většiny respondentů z rozvedených rodin s matkou, což je logické, protože v převážné většině jsou v péči právě matky a kontakt s otcem je často omezen. S otcem si rozumí nejméně respondentů, ale nezanedbatelné množství - 27 % chlapců z rozvedených rodin přátelský vztah ke svému otci cítí.

9.7 Vyhodnocení hypotéz

H1 - Předpokládám, že respondenti pocházející z rozvedeného manželství svých rodičů, mají negativnější názory na instituci manželství, než respondenti pocházející z úplných rodin.

Tato hypotéza se mi *potvrdila*.

Že manželství nemá smysl říká 32 % respondentů z rozvedených rodin, z úplných rodin sdílí tento názor méně respondentů – jen 9 %. Zároveň je nejčastější názor na přínos manželství respondentů z rozvedených rodin, že manželství nepřináší nic, tento názor tvoří 20 % všech hlasů. U respondentů z úplných rodin jen 2 %. Oproti tomu nejčastější názor na přínos manželství respondentů z úplných rodin je, že přináší oporu, podporu, porozumění a spoleh. Přesto, že všichni respondenti vidí určitý přínos manželství pro děti, 14 % hlasů od respondentů z rozvedených rodin na otázku, co manželství rodičů znamená pro děti, tvoří odpověď – nic. U respondentů z úplných rodin je to jen 6 %. A nakonec 22 % respondentů z rozvedených rodin zaujímá stanovisko, že se v budoucnu nechce vdávat/ženit. Respondentů z úplných rodin nechce vstoupit do manželského svazku jen 5 %. Výsledky jsou zpracovány v následujících tabulkách 14, 15, 16, 17.

Tabulka 14

Názory respondentů na smysluplnost manželství

Názor	Respondenti	
	z úplné rodiny	z rozvedené rodiny
má smysl	77%	46%
smysl nemá, je to přežitek	9%	32%

Tabulka 15

Nejčastější názory respondentů na přínos manželství

Názor	Respondenti	
	z úplné rodiny	z rozvedené rodiny
oporu, podporu, porozumění, spoleh	15%	9%
nic (manželství je jen listina, papír)	2%	20%

Tabulka 16

Nejčastější názory respondentů na význam manželství rodičů pro děti

Názor	Respondenti	
	z úplné rodiny	z rozvedené rodiny
úplná rodina (soužití, soudržnost)	27%	17%
opora, podpora, ochrana, jistota	16%	31%
nic (není důležité, jestli jsou rodiče manželé)	6%	14%

Tabulka 17

Počet respondentů, kteří se chtějí a nechtějí vdávat/ženit

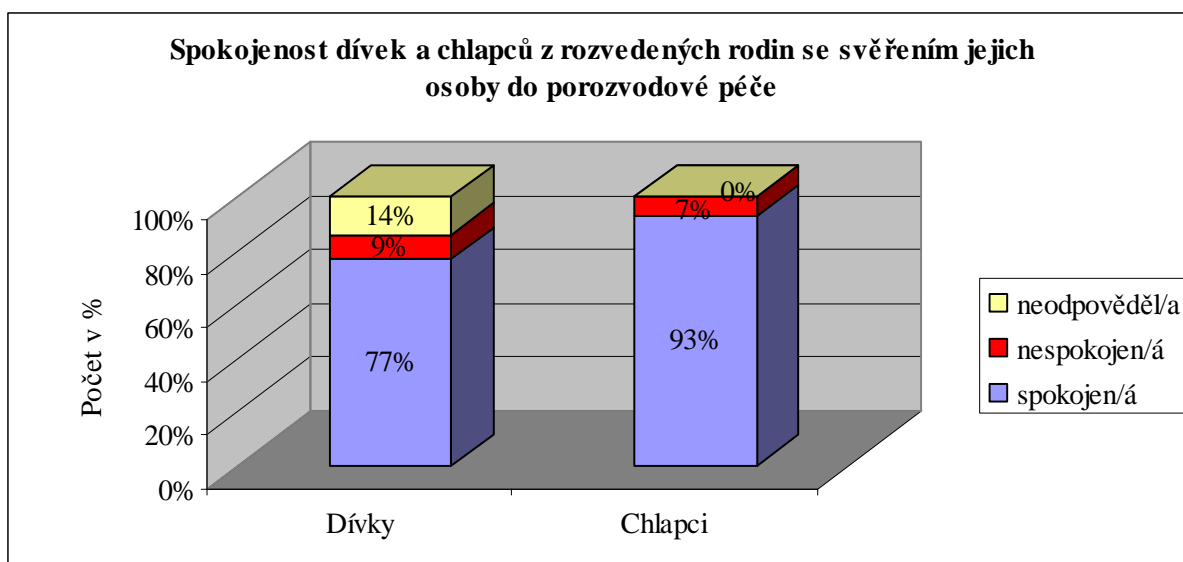
Stanovisko	Respondenti	
	z úplné rodiny	z rozvedené rodiny
chtějí	71%	43%
nechtějí	5%	22%

H2 - Myslím si, že dívky z rozvedených rodin, jsou spokojenější se svěřením své osoby do porozvodové péče, než chlapci.

Tato hypotéza se *nepotvrdila*.

Chlapci jsou totiž oproti mému očekávání spokojenější se svěřením své osoby do porozvodové péče. Spokojeno je 93 % chlapců a jen 77 % dívek. Graf 24 výsledek znázorňuje.

Obrázek 24

H3 - Domnívám se, že dívky z rozvedených rodin, na které jejich biologický otec působí málo nebo vůbec, mají větší zkušenosti s partnerskými vztahy a dříve začínají vést sexuální život, než dívky z rozvedených rodin, na které jejich biologický otec působí často.

Hypotéza se mi *potvrdila*.

Dívky z rozvedených rodin, které mají častý kontakt se svým otcem měly průměrně 2 vážné vztahy a také průměrně 2 sexuální partnery. Dívky, z rozvedených rodin, které mají

občasný, velmi malý nebo žádný kontakt se svým otcem měly průměrně jen 1,8 vážných vztahů a zároveň průměrně 4,7 sexuálních partnerů. To svědčí o promiskuitě dívek, na které jejich otec působí málo nebo vůbec nepůsobí. I průměrný věk prvního pohlavního styku je u dívek z rozvedených rodin, které mají občasný, velmi malý nebo vůbec žádný kontakt se svým otcem, nižší. Je to 14,9 let. U dívek z rozvedených rodin, na které jejich otec působí často je průměrný věk prvního pohlavního styku o 1,1 roku více, tedy 16 let. Výsledky uvádí následující tabulky 18, 19, 20.

Tabulka 18

Počet vážných vztahů u dívek z rozvedených rodin s ohledem na jejich kontakt s otcem

Kontakt s otcem	
častý	občasný, velmi malý nebo žádný
2,0	1,8

Tabulka 19

Průměrný počet sexuálních partnerů dívek z rozvedených rodin s ohledem na jejich kontakt s otcem

Kontakt s otcem	
častý	občasný, velmi malý nebo žádný
2,0	4,7

Tabulka 20

Průměrný věk při prvním pohlavním styku u dívek z rozvedených rodin s ohledem na jejich kontakt s otcem

Působení otce	
častý	občasný, velmi malý nebo žádný
16,0	14,9

H4 - Myslím, že se vztah respondentů z rozvedených rodin k rodičům po jejich rozvodu změnil.

Hypotéza 4 se *potvrdila*.

25 % dívek a 40 % chlapců z rozvedených rodin si po rozvodu svých rodičů rozumí s jiným rodičem nebo rodiči než před rozvodem. Zároveň se u 29% dívek a 43% chlapců z rozvedených rodin změnil vztah s jejich rodičem nebo rodiči na konfliktní. Výsledky zobrazují tabulky 21 a 22.

Tabulka 21

Počet respondentů, kteří si po rozvodu jejich rodičů rozumí s jiným rodičem nebo rodiči než před rozvodem

Dívky	Chlapci
25%	40%

Tabulka 22

Počet respondentů, u kterých se po rozvodu rodičů změnil vztah s nimi na konfliktní

Dívky	Chlapci
29%	43%

H5 - Podle mého názoru mají chlapci z rozvedených rodin, na které jejich biologický otec působí málo nebo vůbec, více konfliktní vztah se svou matkou, než chlapci z rozvedených rodin, na které jejich otec působí často.

Poslední, pátá hypotéza se *potvrdila*.

33 % chlapců z rozvedených rodin, kteří udržují občasný, velmi malý kontakt nebo žádný kontakt se svým otcem neudržují, mají konfliktní vztah se svou matkou. Chlapců z rozvedených rodin, kteří udržují kontakt se svým otcem často a mají konfliktní vztah se svou matkou, je jen 17 %. Výsledky vidíme v tabulce 23.

Tabulka 23

Počet chlapců, kteří mají konfliktní vztah se svou matkou s ohledem na kontakt s jejich otcem

Kontakt s otcem	
častý	občasný, velmi malý nebo žádný
17%	33%

10 Kazuistiky

Jako další metodu pro praktickou část jsem si zvolila kazuistiky. Zpracovala jsem je při školní praxi v Dětském krizovém centru, kde jsem měla možnost seznámit se s některými případy, kdy se děti dostaly do krizové situace následkem rozvodu. Klientelou této organizace jsou v nynější době převážně právě tyto děti.

10.1 Kazuistika 1

Účastníci

Matka paní Eva - narozena r. 1975

Otec pan Zdeněk - narozen r. 1975

Dcera Tereza – narozena r. 1994

Dcera Lenka – narozena r. 1997

1. Charakteristika rodiny

Manželé spolu žili 10 let, z jejich manželství vzešly 2 dcery. Důvodem ke sňatku byla gravidita ženy. Starší dcera Tereza je více uzavřená, hůře navazuje vztahy. Mladší dcera Lenka je otevřenější, veselá, bezkonfliktní. Obě děti mají koníčky, hrají na hudební nástroje. Tereza na kytaru, Lenka na housle. Lenka je zdravá, Tereza alergička.

Oba manželé jsou pracující, zaměstnaní.

2. Popis případu

Dětské krizové centrum (DKC) navštívila matka na doporučení soudu, který projednává svěřeni dětí do péče. K návrhu na doporučení se připojilo i OSPOD - oddělení sociálně právní ochrany dětí. Důvodem je zjištění psychického stavu dětí s ohledem na jejich svěřeni do péče.

V březnu 2004 opustila paní Eva i s dcerami svého muže. Opustila ho již dříve, ale jen na několik měsíců a pak se vrátila. Nyní se ale rozhodla, že se nevrátí a chce se rozvést.

Manželství nebylo nikdy úplně spokojené. Objevovala se žárlivost ze strany manžela, který dokonce vydíral svou ženu sebevražednými pokusy. Paní Eva se snažila řešit problémy i v manželské poradně. Pan Zdeněk ovšem tuto pomoc nevyužil. Sebevražedné pokusy pana Zdeňka spolu s vyjádřením jeho pochyb o duševním zdraví jeho ženy utvrdily paní Evu o správnosti vyřešení situace rozvodem. Pan Zdeněk neviděl v manželství problémy, myslel, že tato situace je následek mimomanželského vztahu jeho manželky.

Dcera Tereza se rozhodla asi po dvou týdnech, že by raději žila s otcem. Vrátila se tedy k němu. Dcera Lenka zůstala s matkou a žily spolu v bytě u jejích rodičů.

Oba manželé žádali soud o svěřeni dítěte do vlastní péče. Pan Zdeněk žádal o svěřeni Terezy, paní Eva o svěřeni Lenky. Na OSPOD byla sepsána mimosoudní dohoda o stycích dětí s rodiči. Lenka otce navštěvovala, ze strany Terezy dohoda ale nebyla dodržována. Tereza totiž odmítala kontakt s matkou.

Oba rodiče ovšem nechtěli rozdělit dcery – tedy jejich kontakt. Dívky k sobě měly vytvořeno velmi silné citové pouto.

Manželství bylo rozvedeno více než po jednom roce. Lenka byla svěřena do péče matky, Tereza do péče otce. Byl tak schválen návrh rodičů, na kterém se dohodli. Oba rodiče byli uznáni za kompetentní osoby k výchově dcer. V psychologických profilech rodičů nebyly zachyceny žádné výraznější známky osobnostní patologie.

3. Pomoc poskytnutá dětem

Ze znaleckých posudků z oboru dětské psychologie vyžádaných soudem bylo zřejmé, že obě dívky trpěly jejich oddělením i vznikem současné rodinné situace, který zejména Tereška špatně nesla. Tato oslabená sourozenecká náklonnost se měla podle soudního znalce zmírnit co nejčastějšími kontakty dívek.

U Terešky totiž hrozilo velké riziko „absence ženského identifikačního vzoru“ spolu se ztrátou hezkého vztahu s prarodiči, způsobenou též jejich odcizením.

Obě dívky začaly chodit do Dětského krizového centra na podpůrné terapie. Lenička s otcem, Tereška s matkou. Vyšetření ukázalo, jak těžce nese Tereška rozvodovou situaci. Projevovala depresivní ladění, byla smutná. I podle psychologů DKC jí hrozilo riziko depresí v případě nevyřešení situace. Dívka si stále přála, aby rodina byla opět pohromadě, přestože odmítala kontakt s matkou. Její postoj podpořil i otec, který ji proti matce popouzel a ke kontaktu s ní ji nemotivoval. Přesto diagnostické vyšetření ukázalo blízký vztah dívky jak k otci, tak k matce. Podpůrné terapie se později týkaly jen Terezy, protože Lenička situaci zvládla lépe.

4. Práce s rodiči

Úvodní rozhovory byly s manželi prováděny zvlášť. DKC jim upřesnilo, jakou pomoc jim mohou nabídnout. Manželé docházeli s dcerami na terapie a oběma byly sděleny výsledky.

Pan Zdeněk si stěžoval na špatnou komunikaci s manželkou, říkal, že odmítala sejít se s ním a mluvit o dcerách. Podle něj odmítá Tereza matku, protože ji viní z ublížení jeho osobě. Pan Zdeněk prý rozchod špatně nesl. Obnovu manželství si stále přál. Byla mu tedy nabídnuta pomoc s tím, že by se mohlo uskutečnit jeho setkání s manželkou v prostorách DKC za přítomnosti jeho pracovníků.

Manželka se během konzultací svěchovala o obavách vývoje jejího vztahu s dcerou Tereškou. Důležitost otce si pro dcery uvědomovala. Myslela hlavně na dobro svých dcer. Přemýšlela i o vzdání se jich, tak aby jim bylo dobře. Byla jí navržena též možnost společného setkávání.

Mediace se uskutečnila, a to 5krát. Probírala se nedodržená dohoda o styku Terezy s matkou, docházelo i na probírání manželských problémů. Na setkání matky s dcerou Terezou v DKC se rodiče nedohodli. Matka podpořila setkávání dívek dokonce i nad rámec dohody o styku. Uvědomovala si, jak se v tom těžkém období obě dcery potřebovaly pro vzájemnou podporu. Oba dva manželé byli zklamaní, že se nemohou domluvit.

5. Závěr 1

V únoru 2005 byla i terapeutická práce s Terezou ukončena. Její aktuální pocity se zlepšily. Pomoc DKC prozatím také ukončena z důvodu mnoha sporů mezi manželi, které byly spíše osobního rázu. Rodiče byli ale ujištěni, že se mohou kdykoliv na DKC obrátit.

6. Znovuotevření případu

V lednu 2007 byly soudem nařízeny *řízené styky* matky s Terezou v DKC na matčinu žádost, která byla nejprve zamítnuta. (Při řízených stycích se může rodič setkávat se svým dítětem, které nemá ve své péči. Tyto styky bývají poslední možnou šancí vídat své dítě, pokud tomu druhý rodič zabraňuje nebo pokud samo dítě styk s rodičem odmítá. Další charakteristikou řízených styců je to, že jsou vedeny pod terapeutickým dohledem).

Při těchto setkáních, které probíhaly jedenkrát týdně, se Tereza chovala k matce velmi chladně. Výrazně ji odmítala. Vyčítala jí, že otce opustila, že ho podváděla, že si někde pořád užívala a má víc peněz než otec. Také, že na ni křičela a vyhrožovala jí umístěním do dětského domova. Toto matka odmítala. Při řízených stycích byla matka velmi trpělivá. A i přes slzy a po více než tříletém boji o dceru jí opakovala, že ji má ráda a že se jí nevzdá. Vše bez výsledků.

7. Závěr 2

Řízené styky byly po několika měsících ukončeny s tím, že šlo téměř o bezvýslednou činnost. Žádný posun ze strany Terezy k matce nenastal. DKC diagnostikovalo u Terezy syndrom zavrženého rodiče. Manipulace otce s dcerou trvala neuvěřitelných tři a půl roku. Na závěrečném sezení všech členů rodiny byla matka pochválena za neuvěřitelnou vytrvalost. Otcí bylo bezlítostně sděleno, že za takovéto vyhocení situace může jeho manipulace s Terezou. Matce bylo doporučeno, aby kontakt s dcerou udržovala alespoň přes mobilní telefon pomocí sms zpráv.

8. Druhé znovuotevření případu

V červnu 2008 se paní Eva opět obrátila na DKC s tím, že má strach, že se otec nedostatečně stará o dcery. Terezka si začala stěžovat, že je na ni otec zlý. I dcera Lenka z něj měla strach. Obě dívky matce od něj volaly. Pan Zdeněk začal mít problémy s alkoholem, dětem se nevěnoval, trávil čas v hospodách s novou přítelkyní. Po požití alkoholu byl agresivní a násilnický vůči dcerám. Tereza se rozhodla, že chce žít s matkou a setrou.

Pan Zdeněk s odchodem Terezy nejdřív souhlasil a Tereza se vrátila k matce. Pak se ale rozhodl dělat problémy. On i jeho matka - babička Terezky - jí vyhrožovali, že jestli se nevrátí, nechají jí doma zemřít zvířata. Otec Terezu fyzicky napadl, kopal ji. Měla modřiny na břicho, které ukázala matce. Tereza chtěla od otce utéct. Měla také strach, že jí nikdo nebude věřit, že chce být s matkou, protože ji doposud odmítala.

OSPOD podpořilo ale matku a dcera by měla být v její péči. Dnes by mělo být snad vše v pořádku. Při posledním rozhovoru matky s DKC matka říkala, že s Terezou má bezproblémový vztah, Terezka jí se vším pomáhá, sbližuje se i s partnerem matky - otcem nové malé sestřičky Terezy a Lenky.

10.1.1 Komentář k případové studii

Tlustý spis tohoto případu jsem četla jako knihu a musím říct, že jsem nečekala takový konec. Zařadila jsem ho z toho důvodu, že kromě klasické ukázky syndromu zavrženého rodiče bylo na dívce zjevné, jak moc jí matka chybí. Otec zneužil Terezu jako zbraň, aby se pomstil své ženě. Zneužil ji v té nejvíce citlivé době. Když se rodiče rozcházel, bylo jí 10 let.

Na konci sporu bylo dívce 14 let. Ukradl jí část dětství i dospívání. Dítě je v době puberty zatvrzelé a často v opozici. Tím spíš se Tereza k matce chovala tak chladně. Odmítala ji, nechtěla, aby na ni matka sahala, nepřijímala od ní dárky k narozeninám.

Sledovala jsem i videonahrávky z řízených styků. Na nich jsem si všimla, že Tereza chodila neupravená, vlasy nosila neúhledně stažené v culíku. Když stála, nedržela se zpříma, měla klátivou chůzi. Působila spíš jako „kluk“. I její chování nebylo jemné - dívčí. Byla drzá a nezdovořilá.

Při řízených stycích se třeba zasmála starým vtipným zážitkům, které jí matka připomínala. Dívka se dokonce několikrát na to usmála, ovšem s obrácenou tváří, tak aby to matka neviděla. Přesto na mě působila, jako by jí něco bránilo být sama sebou. A právě to je krádež duše, o které mluví R. A. Warshak, když popisuje syndrom zavrženého rodiče.

Proč tento příběh tak „dobře“ dopadl? Myslím, že je to tím, jak byla paní Eva neuvěřitelně trpělivá. Prokázala tu největší možnou opravdovou mateřskou lásku. Vždyť se chtěla vzdát péče svých dcer, aby mohly být spolu. V určitých chvílích se opravdu zdálo, že je to jediná možnost. Tereza si ale nakonec uvědomila a musela si uvědomit, který rodič jí skutečně miluje a má o ní zájem. Otcova násilnost ji k tomu donutila.

10.2 Kazuistika 2

Účastníci

Matka paní Klára

Otec pan Petr

Syn Petr – narozen r. 2002

Syn Pavel – narozen r. 2004

1. Popis případu

Do DKC přišel pan Petr s žádostí o odbornou radu a psychologickou pomoc. Obával se, jak rozvodová situace v rodině působí na jeho syny.

Podle pana Petra si jeho manželka našla milence, a proto podala žádost o rozvod. Chovala se prý před dětmi hystericky, napadala manžela, pak sama volala policii s tím, že jí napadl on.

Manželé sepsali dohodu, že o chlapce se budou starat střídavě. Pan Petr si přál, aby prostřednictvím DKC našli všichni nejlepší společné řešení, aby střídavá péče šla dobře realizovat. Tyto obavy umocnil i diagnostikovaný syndrom, kvůli kterému chodil Petr na vyšetření do specializovaného centra.

Soudem bylo vydáno předběžné opatření na střídavou péči u každého rodiče po týdně. Soud schválil i dvě školky. Podle paní Kláry by chlapci neměli mít problém to zvládat, jsou na to prý dva. Paní Klára byla příjmutná domluvě s otcem, říkala, že si uvědomuje, že to bude potřeba kvůli školní docházce Petra.

2. Pomoc poskytnutá dětem

Bylo navrženo vyšetření staršího chlapce Petra. Vyšetřením DKC bylo zjištěno silné působení okolí na chlapce. Petr se silně identifikoval se svým otcem. Pro chlapce byla podle psychologů příznačná vnitřní křehkost a citlivost. Zachyceny u něj byly i znaky tendence k agresi a hněvu. Chlapec měl dobré kognitivní schopnosti, rozvinutou fantazii, výborný celkový rozhled. Odklad školy, který rodiče plánovali, by tedy podle odborníků mohl znamenat pozdější nudu ve škole. Mohl by být do budoucnosti ohrožen rozvoj jeho výkonové motivace a pracovních návyků.

Kresba dítěte prozradila také žárlivost na mladšího bratra Pavla (nakreslil ho ještě nenarozeného v bříšku u matky).

V rozhovoru Petr řekl, že teď je u mámy, ještě tam šest dní bude a pak půjde k tátovi, těší se. Když je u táty, zase se těší k mámě. S tátou prý chodí rád do aquaparku, s mámou do dětského koutku.

3. Závěr

Rodiče se dohodli, že v místě bydliště otce bude mít Petr jednu školu a Pavel jednu školku. Matka dětí totiž souhlasila, že jí manžel pronajme byt poblíž jeho domu a v týdnu, kdy bude mít matka děti v péči, tam s nimi bude bydlet. Paní Klára měla domluveno, že v práci v týdnu, kdy nebude mít děti, bude déle pracovat. Aby v týdnu, kdy je bude mít, se jim mohla věnovat.

Dohoda fungovala, rodiče se dokázali domluvit. Rozvod proběhl dohodou, i na rozdělení majetku se manželé shodli. Petr byl u zápisu velmi chválen, vše probíhalo bez problémů. Podle babičky si rodiče užívali dětí víc, než předtím.

Kluci prý jen měli někdy problém s oslovováním. Říkali otci strejdo, spíš mladší chlapec, Petr si dával podle otce víc pozor. Děti prý jinak zlobily stejně, pan Petr si děti snažil co nejvíce užít.

10.2.1 Komentář k případové studii

V případě není uvedeno příliš podrobností o rodině. Případ byl uzavřen v Dětském krizovém centru už za tři měsíce a rodinná anamnéza se tolik nestihla zkoumat. Za čtvrt roku manželé velmi pokročili ve vztahu mezi nimi. Od fyzického napadání a obviňování se dopracovali až ke smíření a fungující střídavé péči, díky které chlapci nepřišli ani o jednoho rodiče. V tomto případě pomohly i finance, kterými pan Petr zabezpečil jedno neměnné bydliště pro děti.

10.3 Kazuistika 3

Účasníci

Otec pan Karel – narozen r. 1966

Matka paní Kateřina – narozena r. 1972

Syn Jiří – narozen r. 1999

Syn Jan – narozen r. 2001

Dcera Marie – narozena r. 2002

1. Charakteristika rodiny

Manželství trvalo 8 let, bylo uzavřeno od doby narození prvního syna. Před sňatkem spolu manželé žili 2 roky. Pan Karel byl předtím už jednou tři roky ženatý. Vztah byl bezdětný.

Manželé mají tři nezletilé děti. Jiřího, Jana a Marii. Všechny děti jsou v péči kožní ordinace s atopickým exémem. Marie a Jiří v péči imunologa. Všechny děti mají koníčky. Jiří angličtinu, keramiku a plavání, Jan sportovní hry a Marie chodí do tanečního kroužku.

Oba manželé jsou zaměstnaní, pan Karel dostává nadprůměrný plat.

2. Popis případu

DKC navštívil pan Karel v červnu 2007 s obavou o své děti a jejich reakci na to, že se s manželkou rozchází. Rád by věděl, jak má dětem sdělit, že se rodiče rozcházejí. Manželka prý dává najevo nechuť setrvat ve vztahu, pan Karel by prý své ženě dal čas, chtěl by se na všem domluvit. Pan Karel nechce s dětmi ztratit kontakt, nechce je ani od sebe rozdělit.

V manželství se objevovaly konflikty ohledně různých názorů na výchovu dětí. Pan Karel měl také podezření na nevěru své ženy. V květnu 2007 se paní Kateřina rozhodla, že chce vztah ukončit a děti svěřit do své péče. Pro pana Karla to byl velký šok, začal docházet i k psycholožce.

Všechny děti začaly na rodinnou situaci citlivě reagovat. Vnímaly hádky rodičů. Jiří byl plačtivý, špatně jedl. Jan na sebe začal upozorňovat, pošťuchoval staršího bratra, který to za něj odnášel. Také se údajně cítil jako viník rozchodu. Maruška byla citlivá a plačtivá. Děti byly hodně silně citově vázány na oba rodiče. Pan Karel měl zájem o střídavou péči, protože s nimi nechtěl ztratit kontakt. Byl přesvědčen, že výlučnou péčí matky kontakt ztratí. Paní Kateřině se zdála střídavá péče nevhodná pro děti a navrhovala vzít si děti do vlastní péče s tím, že otci dovolí široký styk s nimi.

Manželé spolu stále žili ve společné domácnosti, kde s nimi brzy po rozchodu začal bydlet i otec pana Karla, který jim údajně pomáhal s chodem domácnosti a eliminoval hádky manželů. Paní Kateřina však viděla jeho přítomnost jako „tah“ proti ní. Nebylo prý ani možné si s manželem v soukromí promluvit. Péče o děti nebyla v této fázi problémem. Rodiče měli dlouho rozdělené, kdo co bude zajišťovat, a tak to probíhalo i nadále.

Objevil se incident se sexuálním podtextem mezi Maruškou a pětiletým bratrem Honzíkem. Psychologické vyšetření tento incident potvrdilo. Otec dokonce konzultoval situaci s oddělením péče o dítě, protože u toho měla být i matka, která to popírala. Její přítomnost se dál neprokázala.

V červenci 2007 bylo manželství rozvedeno. Rodiče se dohodli, že se o děti budou starat střídavě po týdnu - zatím na zkoušku. Přesto tento model matka považovala za nevhodný, nechtěla z dětí „dělat turisty“. Respektovala ale návrh OSPOD. Oba rodiče měli v práci pracovní dobu, která se přizpůsobila podle toho, zda děti zrovna mají v péči nebo ne.

Mezi rodiči probíhaly stále hádky a konflikty. U Jiříka se objevovala úzkostlivost jako reakce na situaci. Báł se, aby se nepřiklonil na stranu jednoho rodiče. Měl také obavy, aby se mamince něco nestalo. Cítil se odstrčený, uzavíral se do sebe. Honzík se přestal cítit jako viník rozchodu rodičů, ale stále byl posmutnělý, objevilo se u něj noční pomočování. U Marušky se objevily prvky regrese – zvýšená mazlivost i vůči psycholožce DKC, údajně i tiky v obličejí. Navíc se dětem zhoršil i atopický exém. Děti podle DKC střídání zvládaly dobře, ale stále se nemohly vyrovnat s rozchodem rodičů. Malá Maruška si někdy posteskla po matce, pokud byla u otce, ten jí ale řekl, že ona to zvládne - stejně jako on, když jsou děti u ní.

Po nějaké době si paní Kateřina našla nový byt, kde pobývala. Chtěla děti přihlásit do druhé školy v místě jejího nového bydliště. S tím pan Karel nesouhlasil.

V červnu 2008 byly děti svěřeny soudně do střídaté péče i přes rozdílné návrhy obou rodičů. Oba dva byli uznáni za kompetentní osoby, které jsou schopny se o děti starat. Podle soudu může střídatá péče do budoucna eliminovat potencionální nežádoucí odcizování rodiče, jemuž by dítě nebylo svěřeno do výchovy. Soud určil 14denní interval, aby mohlo dojít k dlouhodobějšímu výchovnému působení jednoho nebo druhého rodiče. Dále vyměřil částku výživného pro oba rodiče s ohledem na jejich příjem a skutečnost, že oba rodiče mají k dětem vyživovací povinnost. Protože pan Karel měl nadměrný příjem, všechny zájmové kroužky platil on. Všechny děti projevíly zájem a přání o péči obou rodičů i o střídatou péči.

Paní Kateřina se proti tomuto rozhodnutí odvolala s tím, že nejsou schopni se s manželem domluvit, jejich vztah je konfliktní a střídatá péče děti poškozuje. Vystoupení soudních znalců bylo prý zaměřeno proti její osobě. Dále argumentovala odvolání psychosomatickými potížemi dětí, složitým cestováním dětí od jednoho rodiče k druhému a rozdílným přístupem k výchově dětí.

Odvolání matky bylo zamítnuto s následujícím odůvodněním:

„Obecně platí, že pokud je střídatá výchova nezletilých dětí ve smyslu ust. §26 odst. 2 zákona o rodině k jejich prospěchu a rovněž fakticky funguje, může ji soud takto stanovit, i když jeden z rodičů se střídatou výchovou nesouhlasí. V této souvislosti odvolací soud poukazuje i na rozhodnutí Ústavního soudu ČR, ve kterém Ústavní soud konstatoval, že zákon o rodině nestanoví, že by byla potřeba dohody rodičů pro to, aby soud mohl rozhodnout o střídaté výchově dětí. Je pouze v zájmu dětí, aby se rodiče na takovém modelu výchovy dohodli, nebo jej alespoň akceptovali. To se stalo i v daném případě. Rodiče v období 1 roku totiž prokázali, že jsou schopni – byť i jejich vztahy nejsou dobré – ve vztahu k dětem střídatou výchovu realizovat.“

V září 2008 nastoupily děti do školy a školky i v místě bydliště matky. Podle učitelů se adaptovaly dobře. U Jiříka se podle třídní učitelky objevily problémy s pozorností.

3. Pomoc poskytnutá dětem

Děti byly díky jejich reakcím na těžkou rodinnou situaci vyšetřeny v DKC. Psycholožka zjišťovala aktuální stav dětí formou rozhovorů, kreseb, scénotestu i anatomických panenek.

4. Práce s rodiči

S rodiči proběhly individuální rozhovory, také společné sezení, kde se probírala rodinná situace zejména s ohledem na jejich děti.

Rodiče byli v DKC upozorněni na to, že by měli poučit Honzíka o sexualitě s ohledem na incident, který se stal mezi ním a mladší sestrou. Dále jim bylo sděleno, že by měli oddělit partnerskou a rodičovskou rodinu a před dětmi se ovládat, pokud možno nehádat. Rodiče by se měli zaměřit také na sebe, na to, co každý z nich může udělat pro to, aby se situace nehrotila místo toho, aby stále jeden druhého kontrolovali a nedůvěřovali si. Psycholožka upozornila rodiče také na to, že by děti měly vyrůstat spolu, sourozenci si jsou pro sebe stabilním zázemím. DKC doporučilo, aby děti i v budoucnosti byly ve střídavé péči obou rodičů, nebo aby byly svěřeny matce s rozšířeným stykem u otce, a to s ohledem na nízký věk jejich dětí. Přesto DKC vidělo, že dohoda není mezi manželi možná, a považovalo za nevhodné realizovat střídavou péči v jednom bytě.

Ještě před rozhodnutím soudu o svěřením dětí DKC doporučilo rodičům sepsat dohodu o styku s dětmi, nejlépe na OSPOD, kde je potom možné vyžadovat její plnění. Riziko toho, že se rodiče nedomluví, bylo totiž velké.

Dále bylo doporučeno, že až se bude matka stěhovat do vlastního bytu, měla by si děti vzít s sebou a začít se střídavou péčí u ní, aby děti neměly pocit, že od nich odchází.

5. Závěr

Po rozestěhování rodičů se podle DKC dětem ulevilo a nebylo potřeba kontrolní vyšetření dětí, které navrhl otec.

10.3.1 Komentář k případové studii

Tento případ jsem uvedla zejména jako důkaz toho, že i když jeden rodič zásadně se střídavou péčí nesouhlasí, druhý se může o tento typ péče soudit. Pan Karel měl strach, že o děti výlučnou péčí matky přijde. Svě ženě nedůvěřoval. Možná by opravdu jeho styku s dětmi zabráňovala, možná ne. Každopádně dosáhl svého. Usiloval ale o střídavou, ne o výhradní péči. Děti matce vzít nechtěl.

Podle mého názoru byly děti dlouho ve stresu. Rozvod rodičů je velmi zasáhl. Všechny děti měly psychosomatické problémy. Bohužel jsem se s dětmi nesetkala a asi bych stejně nedokázala říct, zdali byly jejich psychosomatické problémy způsobené formou péče nebo samotným rozpadem rodiny.

Závěr

Za nekrátkou dobu, kdy jsem se věnovala rozvodové problematice, jsem si všimla lidí kolem sebe. Zjistila jsem, že už dnes jich je mnoho, co nemá kontakt se svým většinou otcem kvůli rozvodu. A přesto, že si často tyto „děti“ nepřipouští, že by jim rodič scházel, nedokáží, když o nich mluví, skrýt napětí v hlase nebo uhýbavý pohled v očích, zkrátka to, že je to mrzí. Také jsem si všimla, že tito lidé, pokud nejsou introvertně zaměřeni, začnou o svém odcizeném rodiči mluvit sami. I když na rodiče nadávají, křičí a zavrhnou ho, chtějí o něm mluvit. Nevědomky tím dávají najevo, jak jim chybí. Děti potřebují rodiče jako vzor ženy nebo muže, jako jistotu bezpečí a domova. Ale i dospělí potřebují své rodiče – potřebují jejich pomoc, podporu a zkušené rady když se sami stávají rodiči.

Naše zákony jsou nastaveny tak, že porozvodové péči o děti předchází spor. Rozvod vyvolává otázku „co s dětmi?“, „mají zůstat u mámy, nebo u táty?“. Naneštěstí rozhodování o této důležité otázce není dlouhé a dobře uvážené, je uzavírané pod tlakem emocí. A pak statistika vypadá tak, jak vypadá. Ve Švédsku jsou děti po rozvodu automaticky umístěny do střídavé péče. A teprve pokud to vyžadují okolnosti, forma péče se upraví jinak. Podle mě je tento postup logičtější. Před rozvodem bývá nejčastěji dítě v péči obou rodičů, proč by to měl rozvod změnit? Rozvod by neměl měnit vztah rodič – dítě, ale vztah mezi manželi.

Podle výsledků mého dotazníku, rozvod rodičů ovlivňuje názory dětí na manželství. Děti z rozvedených rodin ztrácejí důvěru v manželský svazek jako výjimečné pouto, stvrzení lásky dvou lidí a předpoklad založení rodiny.

Malý nebo žádný kontakt dívek z rozvedených rodin s otcem, znamená často jejich promiskuitní chování. Zvyšuje také riziko předčasného zahájení sexuálního života dívek. To svědčí o poklesu úcty k jim samotným. Zdravé působení otců na dcery znamená pro jejich budoucí šťastný partnerský život velmi mnoho. Bylo by myslím zajímavé pokračovat ve výzkumu a zkoumat partnerský a sexuální život i u chlapců, kteří mají nedostatečný kontakt se svým otcem.

Rozvod mění i vztah dětí k rodičům. Stává se často konfliktním. Nejen vztah k rodiči, který odešel – tedy většinou k otci. Konfliktní se stává i vztah s matkou, která dítě vychovává. 33 % chlapců, na které jejich otec působí málo nebo vůbec, má konfliktní vztah se svou matkou. Je to podle mě z toho důvodu, že tyto matky nezvládají výchovu svého syna samy. A ani nemohou. Chlapci potřebují mužskou autoritu, pevnou a důslednou. Matky podle mého

názoru nezvládnou vykonávat roli muže, ať se snaží sebevíc. Naopak, ženský mateřský pud, dítě stále chránit, hlídat a kontrolovat (zejména pak po rozvodu), dítě utěšuje a brání mu v přirozené seberealizaci, kterou dopřává volnější, ne tak ochránářská výchova otců.

Chtěla jsem, aby vzorek respondentů co nejvíce odpovídal skutečnosti, proto jsem prováděla výzkum na středních odborných školách (včetně gymnázia) i na středních odborných učilištích. Dobře jsem udělala, protože základní údaje respondentů ze SOU a ze SOŠ (viz. přílohy č. 2 a 3) se v některých otázkách liší.

Myslím, že většina lidí - nejen rodičů - si neuvědomuje, jak absence ženského nebo hlavně mužského vzoru ohrozí šťastný život dítěte. Sice existují knihy o rodičích, dětech a výchově, ale jsou to často odborné knihy, které se do rukou každého rodiče nemusí snadno dostat. Nebo se dostanou, až když nastanou výchovné problémy. Podle mého názoru by osvěta mezi rodiči i páry, které přemýšlejí o založení rodiny, alespoň trochu zmírnila potencionální negativní důsledky odcizení rodiče na děti nebo nežádoucího působení rodičů na děti. Myslím, že kapitola o důležitosti působení obou rodičů na dítě by měla být součástí každé příručky pro nastávající rodiče.

Musím ale říci, že mě potěšila jedna kniha, kterou jsem našla v knihovně při hledání literatury pro bakalářskou práci. Nese název „Kniha pro tatínky“, její podrobné údaje jsou v seznamu literatury. Už název knihy napovídá, že složí zejména pro nastávající otce – což je neobvyklé téma knih. Většinou nalezneme literaturu pro maminky nebo oba rodiče. Kniha doprovází tatínky v době těhotenství ženy, porodu a prvním roce života dítěte mezi rodiči. Jsem ráda, že existuje kniha, která uznává otce jako plnohodnotného rodiče, který se má připravit na příchod dítěte a základní péči o něj, stejně jako matka. Odbornějším titulem je kniha „Průvodce otcovstvím – aneb bez otce se nedá (dobře) žít“ od Eduarda Bakaláře, který se již podrobně věnuje psychickým potřebám dítěte a roli otce v české společnosti. I tato kniha je součástí literatury.

Zastávám se tvrzení, že každý umí dát jen to, co sám dostal. Schopnost vcítit se, umět milovat, dokázat lásku projevit, dovést odpustit, umět pomáhat, schopnost zodpovídat za své činy. Podle mě rodič dokáže dítě naučit to, co sám jeho někdo naučil. Nemusel to být rodič, ale musel to být někdo, kdo ho jako své dítě měl upřímně rád a intenzivně na něj působil.

Pokud se dostane má práce do rukou nějakých rodičů, hlavně rodičů, kteří třeba přemýšlejí o rozvodu nebo rozchodu, přála bych si, aby se zamysleli nad sebou, nad svým jednáním a chováním. Jestli je pro ně důležitější potrestat svého partnera, pomstít se mu a

ulevit si, nebo se dívat na své dítě, jak bez narušení vztahu i ke svému druhému rodiči šťastně vyrůstá, je sebevědomé a ví, že je oběma stále milováno přesto, že oni už se nemilují.

Milé maminky, nedovolte, aby Vaše dítě vyrůstalo bez otce nebo alespoň jiného mužského vzoru. A milí tatínkové, nedovolte, aby stejně tak Vaše dítě vyrůstalo bez matky nebo ženského vzoru.

Literatura

Prameny:

- BAKALÁŘ, E., NOVÁKOVI, M. a D. a kolektiv. *Průvodce rozvodem pro všechny zúčastněné*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1996.
- DVOŘÁKOVÁ ZÁVODSKÁ, J. a kolektiv. *Manželství a rozvody*. Praha: LINDE nakladatelství s.r.o., 2002.
- GJURIČOVÁ, Š., KUBIČKA, J. *Rodinná terapie*. Praha: Graha Publishing, a.s., 2003.
- KOŘÍNKOVÁ, I. *Absolventská práce – Rozvod – vliv na dítě*. Praha: VOŠ pedagogická a sociální, 2009.
- MATĚJČEK, Z., DYTRYCH, Z. *Děti, rodina a stres*. Praha: Galén, 1994.
- MATĚJČEK, Z., DYTRYCH, Z. *Krizové situace v rodině očima dítěte*. Praha: Grada Publishing a.s., 2002.
- MATOUŠEK, O., KOLÁČKOVÁ, J., KODYMOVÁ, P. (eds.). *Sociální práce v praxi*. Praha: Portál s.r.o., 2005.
- MATOUŠEK, O. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1993.
- MOŽNÝ, I. *Moderní rodina. Mýty a skutečnosti*. Brno: Blok, 1990.
- MOŽNÝ, I. *Rodina a společnost*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2006.
- SMITH, H. *Děti a rozvod*. Praha: Portál s.r.o., 2004.
- TRNKA, V. *Děti a rozvody*. Praha: Avicenum, 1974.
- WARSHAK, R. A. *Revoluce v porozvodové péči o děti*. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 1995.
- WARSHAK, R.A. *Jak (ne)otrávit děti rozvodem*. Praha: TRITON, s.r.o., 2004.

Sekundární literatura:

- BAKALÁŘ, E., *Průvodce otcovstvím aneb bez otce se nedá (dobře) žít*. Praha: Vyšehrad, spol. s.r.o., 2002.
- RICHTER, R., SCHAFER, E., *Kniha pro tatínky*. Praha: Grada publishing, a.s., 2007.
- WEISS, P., ZVĚŘINA, J. *Sexuální chování v ČR situace a trendy*. Praha: Portál, 2001.

Elektronické zdroje:

Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině

<http://www.kurzy.cz/zakony/94-1963-zakon-o-rodine/>

Úmluva o právech dítěte

<http://dci.ascensus.cz/dokumenty/umluva-o-pravech-ditete/uplne-zneni-dokumentu>

Spravedlnost dětem

<http://www.iustin.cz/art.asp?art=284>

Children of Europe

<http://www.childrenofeurope.cz/o-nas/>

MUDr. Zbyněk Mlčoch

http://www.zbynekmlcoch.cz/info/krize_rozvod/manzelske_a_predrozvodove_poradny_v_cr_ema_ilove_adresy_telefony.html

Ministerstvo spravedlnosti České republiky

<http://portal.justice.cz/ms/ms.aspx?j=33&o=23&k=3397&d=47145>

Studie Sarah McLanahan - Father absence and the welfare of Children

www.olin.wustl.edu/macarthur/contact.htm

Resumé

Obsah této práce je určen zejména rodičům, kteří jsou hlavními iniciátory rozvodů a hledají vysvětlení pro změnu chování svých dětí v době rozvodu nebo po rozvodu, nebo chtějí znát pozitiva a negativa jednotlivých forem porozvodové péče.

Práce může sloužit také odborným pracovníkům, kteří pracují s rodinou, manželskými páry v době rozvodu nebo dětmi ohroženými či již zasaženými rozvodem svých rodičů.

V neposlední řadě se přečtení mé bakalářské práce může stát přínosem pro každého, kdo má zájem o sociologii a dětskou psychologii.

Summary

The contents of this thesis is intended in particular to the parents, who are the main initiators of divorces and seek an explanation for changing the behavior of their children at the time of divorce or after divorce, or wish to know positives and negatives of various forms of custody.

The thesis may serve also to professional staff who work with family, with married couple at the time of divorce or children endangered or already affected by divorce of their parents.

Finally, read my thesis can benefit anyone who is interested in sociology and child psychology.

Přílohy

Příloha č. 1:

Statistické údaje

- Rozvody v ČR (tabulka)
- Rozvedená manželství s nezletilými dětmi (graf)
- Počet rozvedených manželství v roce 2007 (tabulka)
- Rozhodnutí soudů v řízení o nezletilých dětech (graf)
- Průměrný počet dětí svěřených do různých forem péče v ČR v letech 1999 až 2008 (graf)
- Vývoj úspěšnosti střídaté péče v ČR v roce 1999 až 2008 (graf)

Příloha č. 2:

Základní údaje o respondentech středních odborných škol (grafy a tabulky)

Příloha č. 3:

Základní údaje o respondentech středních odborných učilišť (grafy a tabulky)

Příloha č. 4:

Dotazník (znění dotazníku)

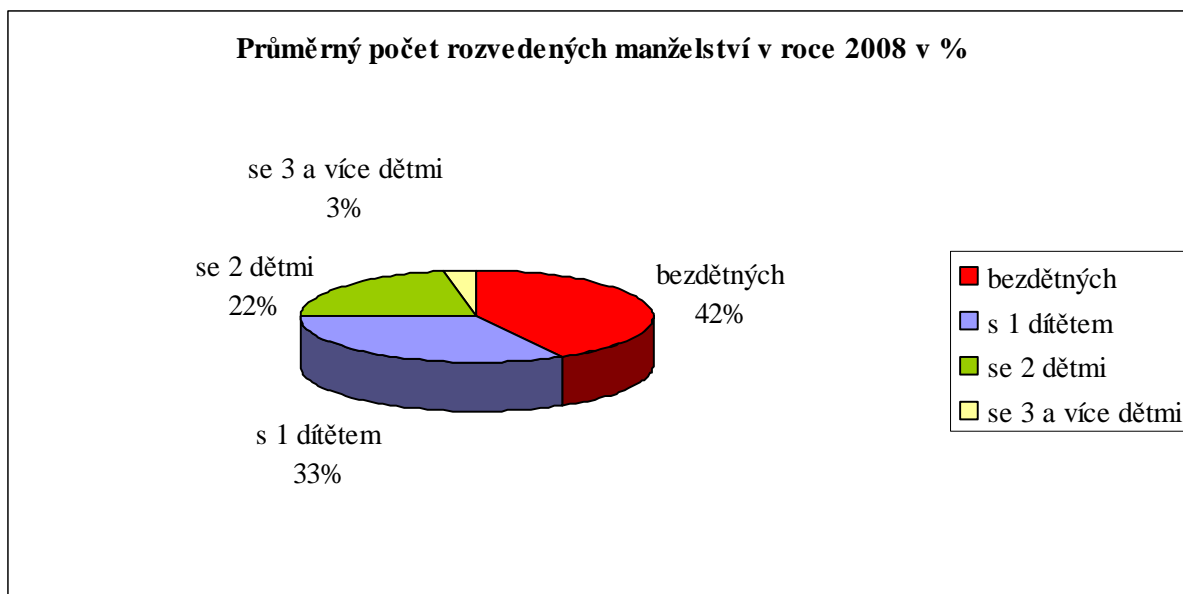
Příloha č. 1

Tabulka 1

Rozvody v ČR

Rok	Počet návrhů	Povoleno rozvodů	Povoleno rozvodů v %
1967	19 711	17 365	88,1
1970	23 880	21 526	90,1
1973	30 270	25 272	83,5
1976	34 160	25 550	74,8
1979	35 443	26 189	73,9
1982	37 468	27 825	74,3
1985	40 663	30 486	75,0
1988	40 207	30 648	76,2
1991	38 267	29 366	76,7
1994	38 614	30 939	80,1
1997	39 592	32 465	82,0
1999	29 610	23 657	79,9
2000	34 946	29 704	85,0
2001	36 694	31 586	86,1
2002	36 665	31 758	86,6
2003	37 781	32 824	86,9
2004	37 934	33 060	87,2
2005	35 698	31 288	87,6
2006	35 683	31 415	88,0
2007	35 945	31 129	86,6
2008	35 829	31 300	87,4

Obrázek 1

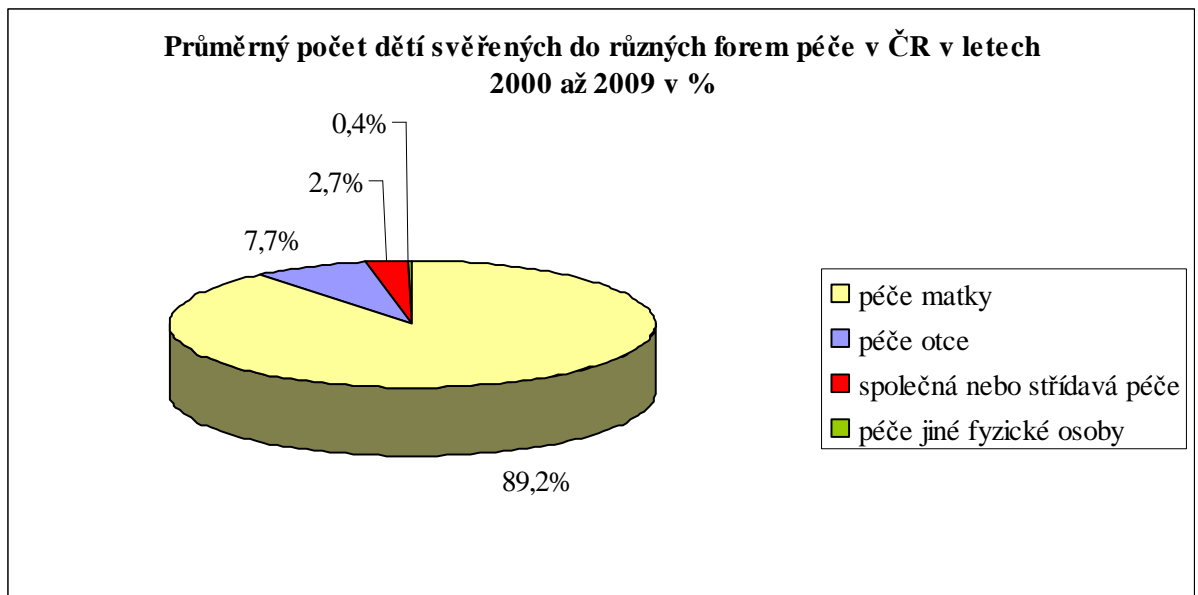

Tabulka 3

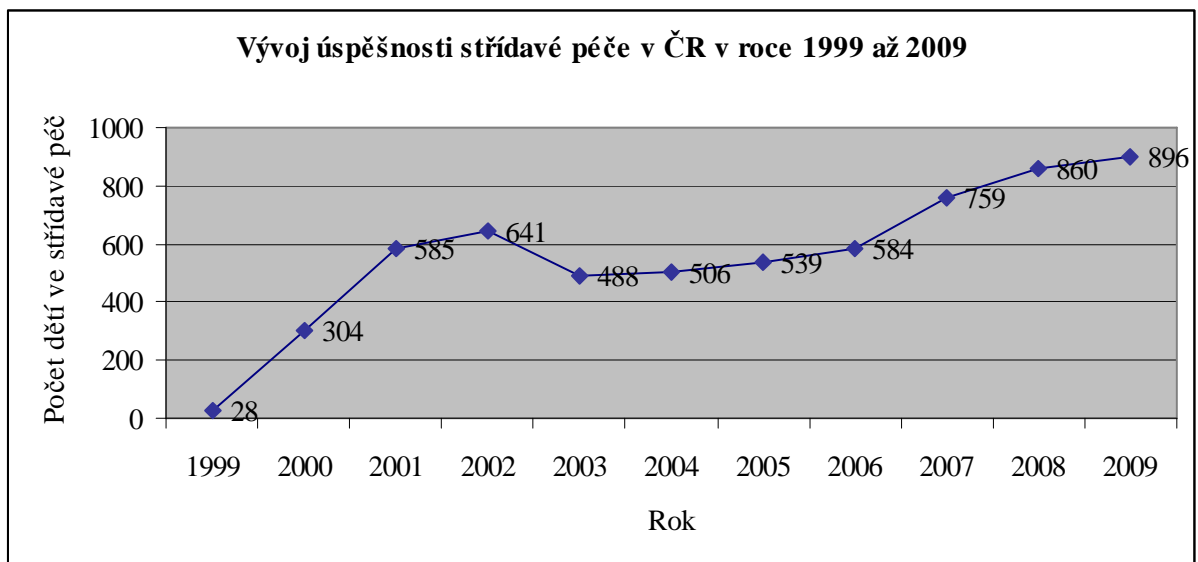
Rozhodnutí soudů v řízení o nezletilých dětech

Dítě svěřeno do:					
Rok	péče matky	péče otce	spol. nebo stříd. péče	jiné fyz. osoby	celkem
1999	20 161	1 500	28	105	21 794
2000	17 915	1 411	304	86	19 716
2001	28 746	2 067	585	168	31 566
2002	28 943	2 098	641	126	31 808
2003	20 415	1 809	488	105	22 817
2004	20 203	1 807	506	89	22 605
2005	19 845	1 791	539	97	22 272
2006	18 064	1 660	584	74	20 382
2007	17 867	1 668	759	60	20 354
2008	16 630	1 736	860	77	19 303
2009	16 672	1 708	896	70	17 638

Obrázek 2

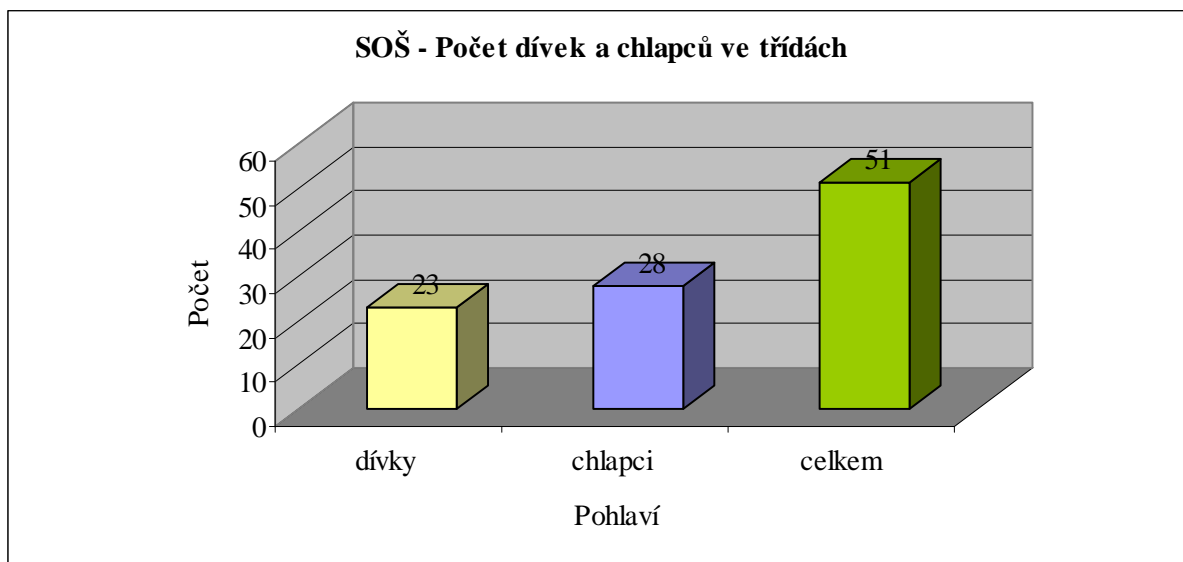

Obrázek 3

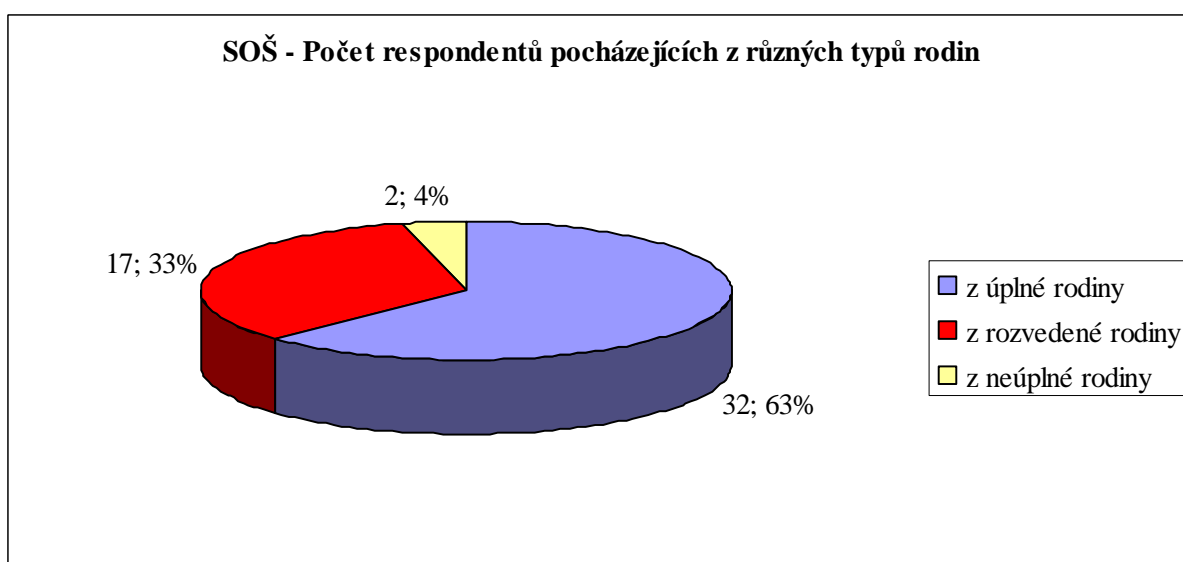

Příloha č. 2

Obrázek 25

Obrázek 26

Tabulka 24

Tabulka SOŠ - Věk respondentů v době rozvodu jejich rodičů

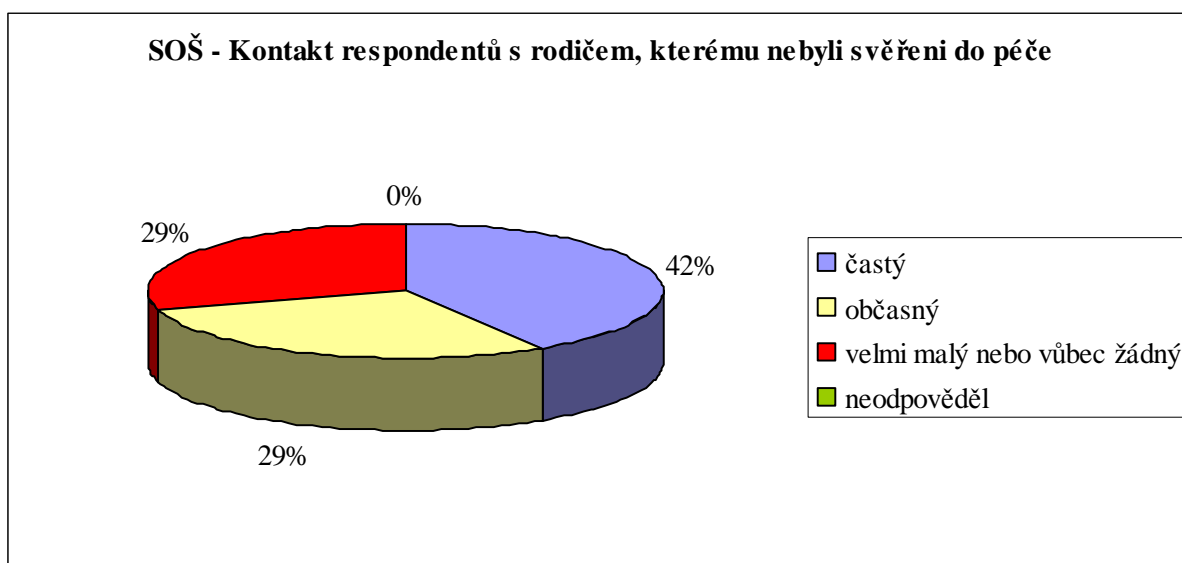
Druh SOŠ	Průměrný věk
obchodní akademie	8,3
průmyslová škola	10,6
gymnázium	18
Průměr	12,3

Tabulka 25

Tabulka SOŠ - Svěření respondentů z rozvedených rodin do porozvodové péče

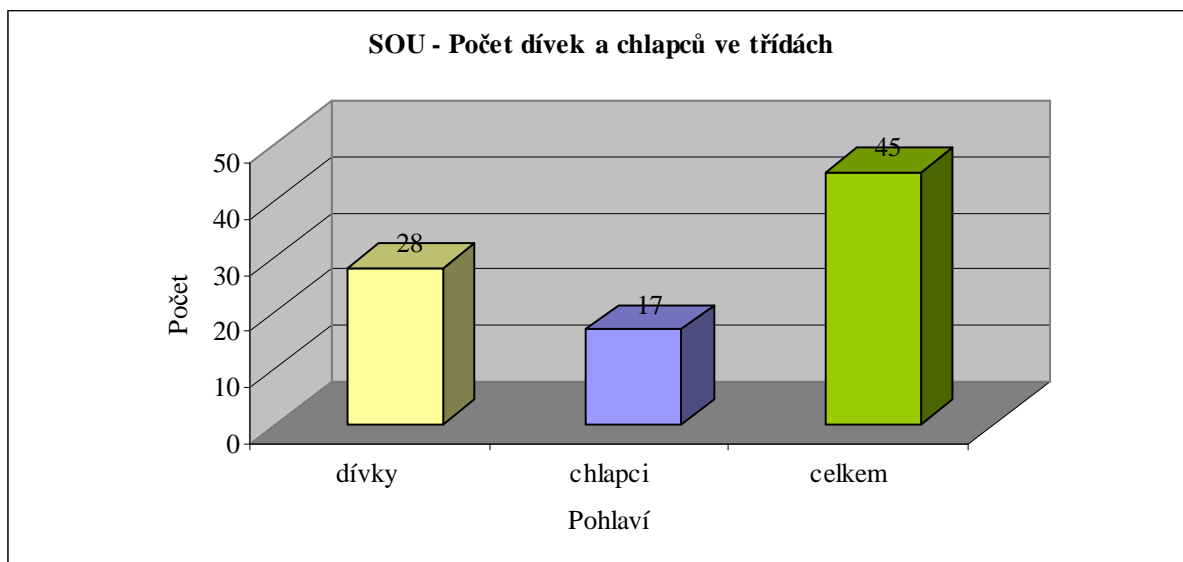
Svěření do péče	počet	%
matky	15	88
otce	0	0
společné nebo střídavé péče	2	12
jiné osoby	0	0
Celkem	17	100

Obrázek 27

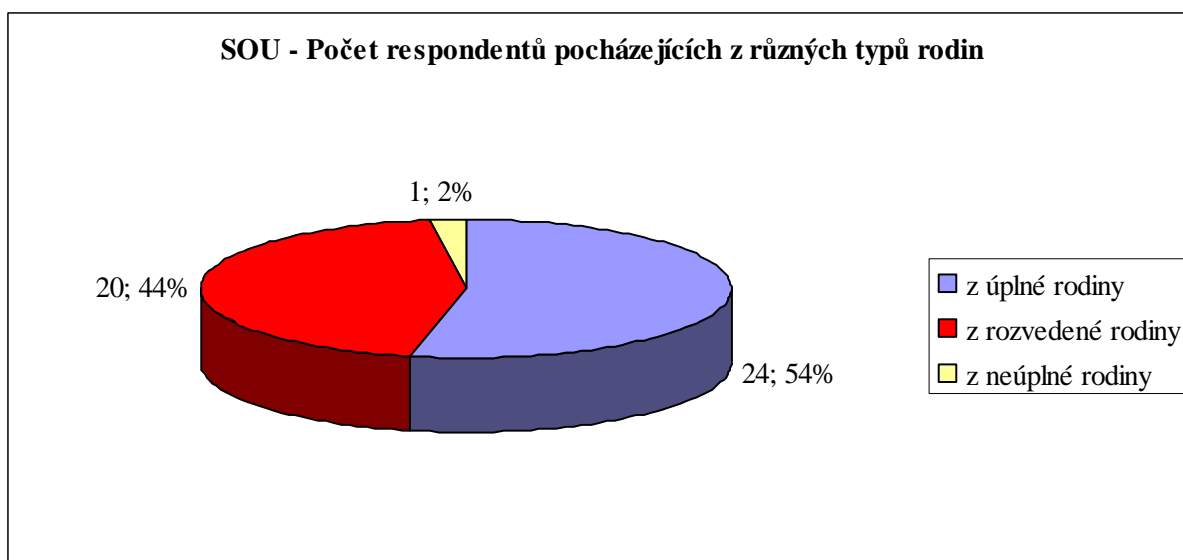

Příloha č. 3

Obrázek 28

Obrázek 29

Tabulka 26

Tabulka SOU - Věk respondentů v době rozvodu jejich rodičů

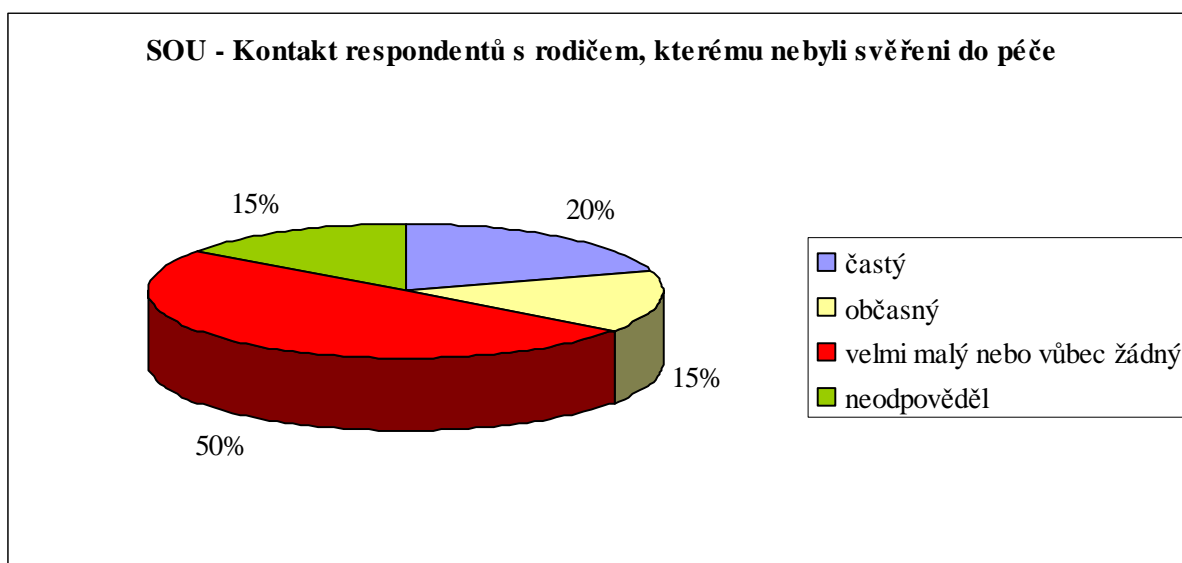
Druh SOU	Průměrný věk
obor kadeřnice	8,2
obor mechanik	9
obor fotograf/fotografka	5,8
Průměr	7,7

Tabulka 27

Tabulka SOŠ - Svěření respondentů z rozvedených rodin do porozvodové péče

Svěření do péče	počet	%
matky	17	85
otce	1	5
společné nebo střídavé péče	2	10
jiné osoby	0	0
Celkem	20	100

Obrázek 30

Příloha č. 4

Dotazník

Dostal se Vám do rukou dotazník určen pro studenty SOŠ, SOU nebo gymnázia. Prosím o jeho svědomité vyplnění, odpovídejte upřímně a jen podle Vašeho osobního názoru. Vaše odpovědi jsou zcela anonymní a budou použity pouze pro studijní účely. Výsledky dotazníků poslouží pro praktickou část mé bakalářské práce na téma „Význam působení rodičů na dítě v rozvedeném manželství“.

Dovoluji si připomenout, že Váš dotazník nebude vyhodnocován jednotlivě, tedy sám o sobě. Odpovědi budou vyhodnocovány hromadně z více dotazníků. Teprve tehdy mají pro výzkum význam a skutečnou váhu. Ani jedna z uvedených odpovědí není „správná“ ani „špatná“. Odpovídejte tedy podle svých pocitů.

Na každou otázku s možnými odpověďmi, odpovězte výběrem pouze jedné z nich. Zvolené odpovědi zakroužkujte nebo jinak zvýrazněte.

Za spolupráci předem děkuji.☺

Jste:

- a) žena
- b) muž

Váš věk:

Studujete:

- a) střední odbornou školu
- b) střední odborné učiliště
- c) gymnázium

Rodinný stav:

Děti:

- a) mám
- b) nemám

Pocházíte z rodiny: **Pozn.! Zaškrtněte, že pocházíte z rozvedené rodiny, i když se Vaši rodiče rozvedli teprve nedávno!**

- a) úplné
- b) rozvedené (rodiče jsou rozvedeni nebo žijí v odloučeném manželství déle než 1 rok)
- c) neúplné (chybí biologický rodič nebo oba rodiče)

Další tři otázky vyplňujte prosím pouze v případě, že pocházíte z rozvedené rodiny.

- Kolik let (alespoň přibližně) Vám bylo v době rozvodu?
 - c) matce
 - d) otci
 - e) do společné nebo střídané péče
 - f) jiné osobě

- S rodičem, kterému jste nebyl/a svěřena do péče se scházíte:
 - a) často (průměrně alespoň dvakrát týdně)
 - b) občas (průměrně párkrát měsíčně)
 - c) velmi málo nebo vůbec (průměrně několikrát do roka nebo vůbec ne)

1. Manželství podle Vás:
 - a) má smysl
 - b) smysl nemá, je to přežitek
 - c) nevím (nepřemýšlel/a jsem o tom)

2. Co podle Vás manželství manželům přináší, popřípadě v čem je nevýhodné?

3. Co podle Vás manželství rodičů znamená pro děti?

4. Chcete v budoucnu uzavřít sňatek (pokud už jste ho neuzavřel/a)?
 - a) ano
 - b) ne
 - c) nevím (nepřemýšlel/a jsem o tom)

5. Myslíte si, že v případě rozvodu nebo rozchodu rodičů by o dítě měl/a/i pečovat:
 - b) spíše matka
 - c) spíše otec
 - d) oba rodiče

6. Po rozvodu by podle Vás děti měly být svěřeny do:
Předpokládá se, že ani jeden z rodičů není prokazatelně nezpůsobilý k výchově dítěte, netrpí alkoholismem ani jinou závislostí a nechová se násilnicky.
 - a) výhradní péče matky
 - b) výhradní péče otce
 - c) společné nebo střídavé péče

7. Kolik partnerů (vážnějších vztahů) jste doposud měl/a?

8. S kolika partnery jste měl/a pohlavní styk (pokud už byl)?

9. V kolika letech jste pohlavní styk měl/a poprvé?

V dalších otázkách se Vás ptám na vztah s Vašimi *biologickými rodiči*.

10. Rozumíte si:

- a) spíše s matkou
- b) rozhodně víc s matkou
- c) spíše s otcem
- d) rozhodně víc s otcem
- e) s oběma rodiči
- f) nerozumím si ani s jedním

11. Dá se říct, že je vztah s Vaším rodičem nebo rodiči přátelský?

- a) ano
- b) ne

Pokud ano, s kým je přátelský?

- a) s matkou
- b) s otcem
- c) s oběma rodiči

12. Dá se říct, že je vztah s Vaším rodičem nebo rodiči konfliktní?

- a) ano
- b) ne

Pokud ano, je konfliktní:

- a) s matkou
- b) s otcem
- c) s oběma rodiči

Na další otázky odpovídejte prosím pouze v případě, že pocházíte z rozvedené rodiny.

13. Jste spokojen/a s tím, komu jste byl/a svěřen/a po rozvodu do péče?

- a) ano
- b) ne

Pokud jste odpověděl/a, že ne, do čí péče byste raději byl/a svěřena?

- a) výhradní péče matky
- b) výhradní péče otce
- c) do společné nebo střídavé péče
- d) jiné osobě (prarodiči nebo jinému blízkému příbuznému)

14. S kým jste si před rozvodem Vašich rodičů rozuměl/a?

- a) spíše s matkou
- b) rozhodně víc s matkou
- c) spíše s otcem
- d) rozhodně víc s otcem
- e) s oběma rodiči
- f) nerozuměl/a jsem si ani s jedním
- g) nepamatuji se, před rozvodem rodičů jsem byl/a ještě malý/malá

15. Pokud jste v otázce č.12 odpověděl/a, že je vztah s Vaším rodičem/rodiči konfliktní, byl s ním/nimi takový i před rozvodem Vašich rodičů?

- a) ano
- b) ne
- c) nepamatuji se, před rozvodem rodičů jsem byl/a ještě malý/malá

Děkuji za Váš čas, s přáním hezkého dne studentka Husitské teologické fakulty Univerzity Karlovy, oboru sociální pedagogika,

Iva Kořínková, DiS.

Tabulka 2

Rozvedená manželství s nezletilými dětmi

Rok	Celkem rozvedených manž.	Z toho manželství s nezletilými dětmi		z toho											
		s 1 dítětem		se 2 dětmi		se 3 dětmi - od r. 1986 se 3 a více		se 4 a více dětmi							
		počet	%	počet	%	počet	%	počet	%						
1970	21 526	14 379	66,8	9 232	64,2	4 023	28,0	850	5,9	274	1,9				
1975	26 154	17 305	66,2	10 494	60,6	5 607	32,4	947	5,5	257	1,5				
1980	27 218	19 305	70,9	10 333	53,5	7 478	38,7	1 242	6,4	252	1,3				
1985	30 486	22 058	72,4	11 159	50,6	9 072	41,1	1 565	7,1	263	1,2				
1990	32 054	23 136	72,2	12 710	54,9	8 956	38,7	1 470	6,4	x	x				
1995	31 135	22 108	71,0	12 880	58,2	8 003	36,2	1 225	5,5	x	x				
1999	23 657	14 177	59,9	8 199	57,8	5 248	37,0	730	5,1	x	x				
2000	29 704	19 067	64,2	11 084	58,1	7 015	36,8	968	5,1	x	x				
2001	31 586	20 549	65,1	11 940	58,1	7 586	36,9	1 023	5,0	x	x				
2002	31 758	20 412	64,3	11 756	57,6	7 667	37,6	989	4,8	x	x				
2003	32 824	20 705	63,1	11 748	56,7	7 929	38,3	1 028	5,0	x	x				
2004	33 060	20 805	62,9	11 802	56,7	7 993	38,4	1 010	4,9	x	x				
2005	31 288	19 210	61,4	10 872	56,6	7 376	38,4	962	5,0	x	x				
2006	31 415	19 003	60,5	11 004	57,9	7 085	37,3	914	4,8	x	x				
2007	31 129	18 408	59,1	10 345	56,2	7 189	39,1	874	4,7	x	x				
2008	31 300	18 196	58,1	10 358	56,9	6 989	38,4	849	4,7	x	x				